

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA VE KRİZ YÖNETİMİ SÜREÇ ANALİZİ

FUAT AKSU

DIŞ POLİTİKA | KRİZ

Dış Politika ve Kriz İncelemeleri
Foreign Policy and Crisis Studies

Kriz İncelemeleri Serisi - 1

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA
KARAR ALMA VE KRİZ YÖNETİMİ SÜREÇ ANALİZİ

FUAT AKSU

© Fuat Aksu - 2017

Akademik atıf kurallarına uygun kısa alıntılar dışında herhangi bir şekilde kısmen ya da bütünüyle kopyalanması, dağıtılması, basım ve yayımı 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu çerçevesinde yazarın ve yayıncının iznine tabidir.

Bu Çalışma TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje No.: 112K172) Desteğiyle Hazırlanmıştır.

TFPC – TDP KRİZ İNCELEMELERİ

TFPC – TDP KRİZ İNCELEMELERİ

Yayın Yılı : **1. Baskı, Ocak 2017**

Yayın Yeri : **İstanbul**

Baskı Türü : **E-kitap**

ISBN : **978-605-82965-0-3** **ISBN : 978-975-605-82965-8**

Fotoğraf : **Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak ve Kâzim Özalp**

Kapak : **F. Aksu**

Dizgi : **F. Aksu**

DIŞ POLİTİKA KRİZ

Dış Politika ve Kriz İncelemeleri
Foreign Policy and Crisis Studies

Kriz İncelemeleri Serisi - 1

İLETİŞİM : Merhaba Cad. Çamçak Sokak. No: 20.
Kocamustafapaşa – Fatih / İstanbul
www.tfpcrises.org
info@tfpcrises.org

HAKKIMIZDA

Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu 2013 yılından beri Türkiye'de dış politika krizlerini incelemektedir. Proje grubunda değişik üniversitelerde görev yapmakta olan alan uzmanı akademisyenlerin yanı sıra lisansüstü eğitim görmekte olan genç akademisyenler yer almaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplini altında kriz incelemeleri görece ülkemizde yeni ele alınmaktadır. Dış politika analizi özelinde yapılan nitelikli çalışmalarda Türkiye'nin çok çeşitli dış politika sorunu ele alınmakla birlikte karar alma odaklı krizlere ilişkin araştırmalar sınırlıdır.

Çalışma grubumuz öncelikle Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin doğrudan tarafı bulunduğu "dış politika krizleri"ni incelemeye odaklanmıştır. TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje No. 112K172) olarak desteklenen çalışmalarımız 2013-2015 arasında yürütülmüş ve bunun sonucunda Türkiye'nin dış politika krizlerinin sistematik bir listesi oluşturulabilmiştir. Çalışmalarımızın odağını teşkil eden 34 dış politika krizine süreç içerisinde yenileri eklenmiş ve 2016 yılı itibariyle 36 dış politika krizine ulaşmıştır. Söz konusu krizlere ilişkin çalışmalar çerçevesinde proje grubu "kriz"den ne anlamış olduğunun yanı sıra kriz durumlarında krizlerin yönetiminin nasıl analiz edilebileceğine ilişkin bir açıklayıcı model oluşturmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada siyasi, askeri, hukuki ve insani nitelikteki dış politika krizleri incelenmiştir. Kuşkusuz yaptığımız çalışmalar yeni araştırmalarla ve bulgularla daha da zenginleştirilebilecek niteliktedir. Bu nedenle TÜBİTAK desteği sona ermiş olsa da proje grubumuz çalışmalarını yeni dönemde de sürdürme kararlılığındadır.

Olanaklarımız ölçüsünde bulgularımızı makale, kitap olarak yayınlayarak dış politika ve kriz incelemeleri literatüründeki tartışmalara katkıda bulunmayı sürdüreceğiz. Ayrıca internet sitemizde de paylaşımlarımızı sürdüreceğiz.

Yeni yayınlarımızda buluşmak dileğiyle…

Fuat Aksu

TÜBİTAK 1001 PROJE BİLGİLERİ

TÜRKİYE'DE DIŞ POLİTİKA KRİZLERİNDE KARAR VERME VE KRİZ YÖNETİMİ SÜREÇ ANALİZİ

Program Kodu: 1001

Proje No: 112K172

Proje Yürütücüsü:

Doç. Dr. Fuat AKSU

Araştırmacı(lar):

Prof. Dr. Gencer ÖZCAN

Prof. Dr. Serhat GÜVENÇ

Yrd. Doç. Dr. Muhammet Ali AĞCAN

Yrd. Doç. Dr. Helin SARI ERTEM

Arş. Gör. Dr. Laçin İdil ÖZTIĞ

Bursiyer(ler):

Aydın ŞIHMANTEPE

Ümran GÜRSES

Süleyman GÜDER

Tuğçe KAFDAĞLI

Zehra GÜRSOY

Ayşe KÜÇÜK

Proje Süresi:

EKİM 2013-EKİM 2015

İSTANBUL

ÖNSÖZ

"Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi" Projesi Türkiye'de Cumhuriyet dönemi dış politika krizlerini incelemektedir. Dış politika krizlerinde karar alma sürecinin işleyişi, karar alıcıların kriz yönetim stratejilerindeki tercihleri örnekler üzerinden analiz edilmektedir. Türkiye'nin dış politika tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından ve Cumhuriyet'in ilanından günümüze dış politika gündemi pek çok uyuşmazlık, çatışma, kriz ve savaşlarla meşgul olmuştur. Bunlardan bir kısmı doğrudan Türkiye'nin tarafı olduğu gelişmeler olmakla birlikte bir kısmı uluslararası/bölgesel sistemin üretmiş olduğu gelişmelerdir. Türkiye uluslararası ilişkilerinde bağımsız bir devlet olarak büyük ölçüde barışçıl ilişkilere sahip, güvenlik üreten ülke kimliğinde bir yer edinmiştir. Bu durum 1945'ten sonra da büyük ölçüde korunmuştur. Ancak bloklu bir dünya sistemine geçiş beraberinde Türkiye'nin özerk bir dış politika izlemesini zorlaştıran iç-dış koşulları da karar alıcının gündemine getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı süresi de dahil olmak üzere 1945'e kadar Türkiye, genel olarak Lozan dengesiyle oluşan statüsünü sağlam bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Bu bağlamda egemenlik haklarına getirilen kısıtlamalardan kurtulmaya çalışırken komşu ülkelerle olan toprak/sınır sorunlarını çözmek için yoğun çaba harcamıştır. Musul'un kaderi ve Irak sınırının saptanması, İskenderun Sancağı (Hatay)'ın statüsü iki temel sorunlu alan olarak bu dönemin karar alıcılarının gündemini belirlemiştir. 1930'lar boyunca uluslararası sitemdeki güç dengesi değişiklikleri, revizyonist-statükocu bölünme Avrupa'da olduğu kadar Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyasında da Türkiye'nin temel kaygılarını arttırmıştır. Bir yandan ulusal alanda yeni kurulan devletin kurumlarını/yapısını güçlendirme mücadelesi sürerken diğer yandan yaklaşan savaşa direnç gösterebilecek ittifaklar kurmaya zorlamıştır. Yeni değerler üzerine kurulan Cumhuriyetin sosyo-ekonomik problemleri ve siyasal konsolidasyon zorlukları ile beraber iç isyanlar karar alıcıların dış politikalarında zaman zaman "kriz" boyutuna ulaşmıştır.

Uluslararası siyasal sistemdeki değişikliğe koşut olarak 1945 sonrasında Türkiye'nin dış politika gündeminde "kriz" olarak değerlendirebileceğimiz gelişmelerin sayısı ve niteliğinde de bir değişiklik gözlenmektedir. Bu kapsamda Türkiye 1990'ların başına değin 15 dış politika krizinin doğrudan tarafı olmuştur. Bu dönemde gerek uluslararası sistemsel değişiklikler gerekse Türkiye'de çok partili siyasal yaşamın getirmiş olduğu yapısal değişiklikler krizlerin yönetilmesinde olduğu kadar "kriz"lerin anlamlandırılmasında da farklılaşmaya yol açmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Lozan dengesi içerisinde bir ölçüde dengelenmiş bulunan ilişkileri özellikle Yunanistan bağlamında yeniden uyuşmazlık, çatışma ve krizlerle karşılaşmaya başlamıştır. Kıbrıs ve Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıkların şekillendirmiş olduğu uzun soluklu çatışmalar ve bunların içinde zamana yayılan çok sayıda kriz günümüze değin varlığını sürdürmüştür. Michael Brecher ve Jonathan Wilkenfeld'in uzun soluklu çalışmalarında şekillenen "tekrarlayan çatışma" (protracted conflicts) tanımlamasına uygun olarak Türkiye ve Yunanistan arasında, azınlıklar, Kıbrıs, Ege Denizi konulu uyuşmazlıkları ile ilgili krizler projemizin somut örnekleri olarak incelenmiştir. Projemizin araştırmış olduğu 34 krizden 14'ü doğrudan ve/ya dolaylı olarak Yunanistan ile yaşanmıştır. Bu somut durum iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların henüz esaslı bir çözüme ulaştırılamadığı gerçeği ile de uyumludur. İki ülke arasındaki krizler atlatılmış olmasına rağmen henüz uyuşmazlıklar çözülememiştir.

Dış politika karar alma süreçleri bakımından da 1945 sonrası dönem kimi özgünlükleri beraberinde getirmiştir. Örneğin dış politika konuları çok partili siyasal hayatın iktidar-muhalefet ilişkilerinde rekabet ve çatışma konularından biri olarak gündelik hayatta yerini almıştır. Bu bağlamda tek parti dönemlerinden farklı olarak hükümetler çok partili siyasal yaşantımızda koalisyon hükümetleri kurarak kriz dönemlerinde karar alma süreçlerine yeni bir boyut eklemiştir. Koalisyon dönemlerinde ortaya çıkan krizlerde siyasal karar alıcıların krize ilişkin görüşlerinin her zaman örtüşmesi mümkün olmadığı gibi dış politikanın yürütülmesi de zorlaşmıştır. Özellikle 1970 sonrası dönemde CHP-MSP koalisyon hükümetinde koalisyon ortaklarının Kıbrıs sorununa ve izlenen siyasaya faklı önceliklerle yaklaşmaları hükümetin dağılmasının da yolunu açmıştır.

Bu dönemde bir başka değişiklik ise demokrasinin askıya alındığı ve parlamentonun kapatıldığı ara rejim dönemlerinin Türk siyasal hayatına girmesi olmuştur. Sivil dönemlerden farklı olarak ara rejim dönemlerinde karar alıcının mevcut seçenekleri değerlendirirken sorumlu olduğu bir demokratik mekanizmanın olmaması krizlerin yönetilmesine de yansımıştır. Bu dönemlerde kurulan hükümetlerin temel değer ve önceliklerin sivil

dönemlerdekinden farklı olarak dış baskılara daha açık hale geldiği somut krizler özelinde de kolaylıkla söylenebilir. Haşhaş ekiminin yasaklanması, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönüşü ve ardından gelen Limni'nin silahlandırılması sürecinde karar alıcılar dış baskılara direnememiştir.

Dış politika karar alma süreçlerinde lider profilleri bakımından da ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Anayasal olarak siyasal sorumluluğun yürütme organında toplanması ve cumhurbaşkanı-başbakan ilişkisi kriz durumlarında daha belirgin olarak gözlenebilmektedir. Kurucu liderler özelinde baktığımızda Cumhurbaşkanı Atatürk ile Başbakan İnönü arasında dış politikanın yürütülmesinde zaman zaman farklı düşünce ve yöntemlerin iki lider arasında bir çatışma yarattığı görülmektedir. Demokratik dönemlerde de buna benzer olayların görüldüğü söylenebilir. Özellikle 1990 sonrasında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın siyasal sorumluluğunun anayasal sınırlarını zorlayarak Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nu dış politika görüşlerine ikna etmeye çalışması siyasal süreçte bir tür karar alma krizi yaratmıştır. Böylesi girişimler dış politikada siyasal karar alıcının gerçekte kim olduğu tartışmalarını yaratırken cumhurbaşkanını kamuoyu önünde görünür kılmaktadır. Başbakanın ve Bakanlar Kurulu'nun yetkileriyle donatılmış bir cumhurbaşkanı profili bu kez yürütmenin asıl sorumlusu/yetkilisi olan Başbakanın konumunu zayıflatmaktadır. Kimi önemli farklılıklarla beraber buna benzer bir durum Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in görev sürecinde de görülebilir. Nahçivan Krizi, Kardak Kayalıkları Krizi, Suriye-Öcalan Krizi gibi önemli krizlerde Cumhurbaşkanı Demirel hükümetle beraber hareket etmekle beraber başbakanlardan daha fazla ön planda görülmüş kriz yönetim stratejilerinin belirlenmesinde rol oynamış hatta krizlerdeki müzakerelere Demirel yön vermiştir.

Bunlar ilk etapta Cumhuriyet dönemi dış politika krizlerinde ortaya çıkan bulgulardan bazılarıdır. Cumhuriyet dönemi dış politika krizlerinin kapsamlı bir analizini yapabilmek için daha uzun süreli projelerin ve konuyla ilgilenecek akademisyenlerin varlığına ihtiyaç vardır. Hâlihazırda projemizin bulguları araştırmamızın kapsamının daha da genişletilmesi gerektiği kanaati vermektedir. Dış politika krizlerine odaklanan çalışmamızın karar alma sürecine ve aktörlere, kurumlara ilişkin boyutları araştırılmaya muhtaçtır. Örneğin Türkiye'de karar alıcıya, karar alıcının bilişsel/operasyonel kodlarına, liderlik özelliklerine ilişkin çalışmalar henüz yeni yeni yapılamaya başlanmıştır ve kriz durumlarında siyasal sorumluluğu üstlenmiş bulunan karar alıcıların liderlik özellikleri hakkında hala çok az bilgi mevcuttur. Benzer durum kurumların işleyişi hakkında da söylenebilir; Dışişleri Bakanlığı'nın kriz yönetim süreçlerinde nasıl bir rol oynadığı, kriz yönetim kültürüne sahip olup

olmadığı ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Bu bakımdan "kapalı kutu" olan başka kurumlardan da söz edilebilir; Milli Güvenlik Kurulu, Milli İstihbarat Teşkilatı bu kurumlardandır. Örnek olaylarımızı incelerken her iki kurumun da karar alıcının krize ilişkin görüş ve stratejilerinin oluşumunda önemli roller üstlenmiş olduğu görülmektedir. Oysa söz konusu kurumlar hakkında kapsamlı araştırmalar oldukça nadirdir. Bu ve benzeri yeni araştırma alanlarının Türkiye'de genç nesil akademisyenlerin çalışma alanları olması için teşvik edilmesi, desteklenmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte Türkiye'de dış politika konularında araştırma yapmanın önündeki yapısal engellerin başında ise bilgiye ulaşma gelmektedir. Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi kurumların arşivlerinin tasnifi ve akademisyenlerin kullanımına açılması için yürütülen çabalarda eski dönemlere göre bir iyileşmeden söz edilebilse de henüz tam olarak istenen düzeye geldiğini söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla özellikle dış politika kriz süreçlerinde kararların alındığı toplantılara ilişkin tutanakların ya olmaması ya gizliliğinin kaldırılmaması ya da henüz tasnif edilmemiş oluşu bu konuda çalışan araştırmacıların bilgiye ulaşmalarını zorlaştırmakta; gazete arşivleri, anılar ve gazeteci yazarların incelemeleri neredeyse temel kaynak haline gelebilmektedir.

TÜBİTAK 1001 Projesi (112K172) olarak desteklenen projede 12 araştırmacı-bursiyer olarak 3 yıl görev yapmış ve toplam 34 dış politika krizi örneğini araştırmıştır. Araştırma faaliyetleri sürerken gerek lisansüstü bursiyerlerimizin gerekse YTÜ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler lisansüstü programları ve Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü-SAREN'in lisansüstü programlarındaki genç akademisyenlerin dış politika, karar alma, kriz yönetimi, çatışma çözümü, vb. konularda hazırladıkları tez çalışmaları projemizin çalışmalarından yararlanılarak hazırlanmış ve desteklenmiştir. Bu süreç içerisinde (2013-2015) proje çalışmalarından yararlanılarak hazırlanan 5 yüksek lisans tezi tamamlanarak literatüre kazandırılmıştır. Hâlihazırda dış politika krizleri, uluslararası krizler, çatışma yönetimi, krizlerde sivil-asker işbirliği, devlet-dışı aktörler ve ülke analizleri özelinde 10'a yakın doktora tezi yönetilmektedir. Bunlardan bir kısmı yakın zamanda tez savunma sürecine girecek ve literatürdeki yerlerini alacaktır.

Projemizin akademik üretkenliği proje ve yayın olarak da sürmektedir. Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı'nda yürütmekte olduğumuz 2 doktora tezi TÜBİTAK proje desteğimizin yanı sıra YTÜ BAPK tarafından da yeni birer proje olarak destek kazanmıştır. Araştırma sürecinde çok sayıda uluslararası bildiri, kitap içinde

bölüm ve makale TÜBİTAK desteği de belirtilerek yayınlanmıştır. Ayrıca proje çerçevesinde seçilen örneklerin tartışıldığı *"Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions"*, başlıklı bir derleme kitap Fuat Aksu ve Helin Sarı Ertem'in editörlüklerinde Cambridge Scholars Publishings tarafından 2017 yılı başlarında basılacaktır.

Projemizin özgün katkılarından bir başkası ise internet sayfası üzerinden sonuçların ve yayınlarımızın paylaşılmasıdır. Henüz sadece Türkçe olarak www.tfpcrises.org ve www.tdpkrizleri.org alan adları ile yayın yapan sitemiz süreç içerisinde İngilizce olarak da yayımlanacaktır. Sitemizde kriz yönetimi ve kriz analizi özelinde hazırlanan bir kavram, tanım sözlüğünün yanı sıra kriz analizinde yararlanmış olduğumuz tablolar da kullanıma açılacaktır. Üç yıllık proje çalışması sonuçlarının kısa özetleri proje sonuç raporunun teslimiyle beraber kamuya açık hale getirilecektir. Bu bağlamda sitemizin sürekli güncellenen ve içeriğinin zenginleşeceğini düşündüğümüz bir yapısı vardır. Gelecek öneri ve değerlendirmeler doğrultusunda kullanımı süreç içerisinde daha da artmış olacaktır.

Projemizin başarı öyküsünde teşekkür etmemiz gereken kişi ve kurumları unutmuş değiliz. Teşekkür etmemiz gerekenlerin başında dış politika, kriz yönetimi alanında doktora düzeyinde başlatmış olduğumuz derslerde ilgi, bilgi ve sorularıyla bizlere destek veren genç bilim insanlarımız gelmekte; Harp Akademileri Komutanlığı Silahlı Kuvvetler Yüksek Sevk ve İdare Akademisi'nin, Kuvvet Akademilerinin her kademedeki seçkin kurmay subayları, müdavimleri proje çalışmalarımızın tartışmaya açılmasında, paylaşılmasında değerli eleştiri ve katkılarıyla bizleri cesaretlendirmiş oldular; kendilerine içtenlikle teşekkür ediyoruz.

Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanları Prof. Dr. Güler Aras, Prof. Dr. Kenan Aydın projemizin yaşama geçmesinde, ilerlemesinde, uluslararası akademik faaliyetlere katılımında cesaretlendirici ve yol açıcı oldular; kendilerine teşekkür ediyoruz. Bu süreçte TÜBİTAK 1001 projemizin yanı sıra üniversitemiz BAPK'nin desteklemiş olduğu 2 Doktora Tez projemiz daha yaşama geçirildi ve doktora bursiyerlerimiz tezlerine destek sağlamış oldular. Üniversitemizin Bilimsel Araştırma ve Proje Koordinatörlüğü personeli projemizin bütün bürokratik sürecinde güler yüzleriyle bizleri bilgilendirdiler, projelere ve akçeli işlerin karmaşıklığına olan korkumuzu aşmamıza yardımcı oldular.

Proje sürecinde raporlarımızı değerlendiren ve önerilerinden, eleştirilerinden katkılarından samimiyetle yararlanmış olduğumuz proje danışmanımıza, ARDEB - SOBAG birimi ve çalışanlarına TÜBİTAK nezdinde

içtenlikle teşekkür ediyoruz. Projemizin "yaşayan" niteliği göz önünde tutulduğunda bir sosyal bilimler gerçeği olarak kaçınılmaz olarak "eksik" yanları olabilir; olabildiğince maddi "hata"dan arındırılmaya özen gösterilen bu çalışmada varsa hatalar proje ekibimize aittir.

Proje Ekibi Adına

Fuat Aksu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER xi
TABLO LİSTESİ xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ xiv
KISALTMALAR xv
GENİŞ ÖZET 1
ÖZET 5
ABSTRACT 7
GİRİŞ 9
1. ARAŞTIRMA KURGUSU 13
1.1. Projenin Amacı 13
1.2. Projenin Araştırma Soruları 13
1.3. Hipotezler 14
1.4. Projenin Kapsamı 15
1.5. Araştırmanın Problem ve Yöntemi Hakkında 20
1.5.1. Dış politika Krizlerinde Karar Alma Süreci, Kriz Yönetimi İçin Yöntemsel Çerçeve Arayışı 23
1.5.2. Dış Politika Karar Verme Süreci 25
1.5.3. Dış Politika Karar Almada Karar Tipleri ve Analiz Düzeyleri 28
1.5.4. Projenin Kriz Tanımı 30
1.5.5. Türkiye'nin Dış Politikası Krizlerinin Taranması 33
1.5.6. Uyuşmazlık, Çatışma ve Kriz İlişkisi 35
1.6. Analizin Çerçevesinin Kurgusu 39
1.7. Araştırmaya İlişkin Literatür Özeti 48
2. ARAŞTIRMANIN TEMEL BULGULARI 55
2.1.Türkiye'nin Taraf olduğu Dış Politika Krizleri ve Dönemsel Yoğunluk 56
2.2. Dış Politika Krizlerinde Taraflar 58
2.3. Dış Politika Krizlerinde Tarafların Güç Kapasiteleri 58
2.4. Dış Politika Krizlerinde Aktörün Niteliği 59
2.5.Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Devlet Dışı Aktör Tartışması 61
2.6. Dış Politika Krizlerinde Tetikleyen Aktör Tartışması 65
2.7. Sonuçlarına Göre Türkiye'nin Dış Politika Krizleri 68
2.8. Türkiye'nin Uyuşmazlık-Çatışma İlişkisi Devam Eden Krizleri 71
2.9. "Tekrarlayan Çatışma" İçinde Ortaya Çıkan Krizler 72
2.10. Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Kriz Konusu Uyuşmazlığın Niteliği 75
2.11. Dış Politika Krizlerinde Siyasal Sorumlular 78
2.12. Hükümet Şekli ve Dış Politika Krizlerinin Dağılımı 81
2.13. Krizin Tetikleyicisinin Ülke İçinde veya Dışında Olması 90
2.14. Kriz Çıkaran Tarafın Niyeti veya Rolüne Göre Türkiye'nin Dış Politika Krizleri 92
2.15. Krizi Tetikleyen Davranışın Şekli 98
2.16. Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Tehdit ve Saldırı Yoğunluğu 102
2.17. Türkiye'nin Krizi Tetikleyen Söz, Eylem, Gelişmeye İlişkin İlk Tepkisi 104
2.18. Krizlerde Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejileri 105
2.19. Krizlerde Türkiye'nin Kriz Yönetim Teknikleri 108
2.20. Krizlerde Hasmın kriz Yönetim Stratejileri 112
2.21. Krizlerde Şiddete Başvurma, Şiddetin Düzeyi 112
2.22. Krizlerde Üçüncü Aktörler ve Katkıları 113
2.23. Krizlerin Sonuçlanması 115
2.24. Kriz Sonrası Durum 118
3. DEĞERLENDİRME 123
KAYNAKLAR 128
Raporda Atıf Yapılan Kaynaklar Listesi 128

Seçilmiş Kaynaklar Listesi 133
PROJE KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN AKADEMİK - BİLİMSEL FAALİYETLER- YAYINLAR.....141

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: ICB Projesi-TFPC Projesi Dış Politika Krizleri Türkiye Karşılaştırması 22
Tablo 2: ICB Projesi-TFPC Projesi Kriz Farklılıkları 23
Tablo 3: Karar Tipleri 29
Tablo 4: Çatışma – Kriz Kavramsallaştırması Şiddet/Yoğunluk Düzeyi 37
Tablo 5: Çatışma Kavramına İlişkin Tanımsal Değişim 38
Tablo 6: Türk Dış Politika Krizleri Uluslararası Dönemler 55
Tablo 7: Taraflara Göre Gerçekleşen Dış Politika Krizleri 57
Tablo 8: Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Muhatap Aktörün Niteliği 60
Tablo 9: Türkiye'nin Sebep Olduğu Krizler 65
Tablo 10: Türkiye'nin Dış Politika Krizleri Tablosu 67
Tablo 11: Türkiye'nin Devam Eden Dış Politika Krizleri 68
Tablo 12: "Uyuyan"- "Uyutulan" Dış Politika Krizleri 69
Tablo 13: Uyuşmazlık-Çatışma İlişkisi Devam Eden Dış Politika Krizleri 72
Tablo 14: Konu ve İçeriğine Göre Dış Politika Krizleri 77
Tablo 15: Cumhuriyet Dönemi Çoğunluk Hükümetleri ve Dış Politika Krizleri (1923-2015) 82
Tablo 16: Cumhuriyet Dönemi Çoğunluk Hükümetleri ve Dış Politika Krizleri (1923-2015) 87
Tablo 17: Cumhuriyet Dönemi Koalisyon Hükümetleri ve Dış Politika Krizleri (1923-2015) 88
Tablo 18: Başbakanlar ve Dış Politika Krizleri Tablosu (1923-2015) 89
Tablo 19: Dış Politika Krizlerinde Tetikleyici Aktörün İçeriden - Dışarıdan Olmasına İlişkin Tablo (1923-2015) 91
Tablo 20: Kriz Çıkaran Tarafın Niyeti Veya Rolüne Göre Türkiye'nin Dış Politika Krizleri (1923-2015) 93
Tablo 21: Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Krizin Tetikleyicisi 100
Tablo 22: Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Tehdidin Yoğunluğu 102
Tablo 23: Krizleri Tetikleyene Türkiye'nin Tepkisi 105
Tablo 24: Krizlerde Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejileri 107
Tablo 25: Krizlerde Türkiye'nin Kriz Yönetim Teknikleri 109
Tablo 26: Krizlerde Hasmın Kriz Yönetim Stratejileri 111
Tablo 27: Krizlerde Şiddet Seviyesi 112
Tablo 28: Türkiye Bakımından Dış Politika Krizlerinin Sonlanması-1 117
Tablo 29: Türkiye Bakımından Dış Politika Krizlerinin Sonlanması-2 118
Tablo 30: Türkiye Bakımından Dış Politika Krizlerinde Kriz Sonrası Durum 121

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Neoklasik Realizmde Karar Alma ve Değişkenler 28
Şekil 2: Çatışma Döngüsü 36
Şekil 3: Tekrarlayan Çatışma İçinde Krizler 73
Şekil 4. Tekrarlayan Çatışmalarda Türkiye-Yunanistan Dış Politika Krizleri (1923-2014) 74

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP / AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	Adalet Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
DTP	Demokrat Türkiye Partisi
ECPR	European Consortium for Political Research
EEZ	Exclusive Economic Zone
FIR	Flight Information Region (Uçuş Bilgi Bölgesi)
GKRY / KRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi / Kıbrıs Rum Yönetimi
ICB / ICBP	International Crisis Behaviour Project
IŞİD / ISIS	Irak Şam İslam Devleti
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NOTAM	Havacılar İçin Bildiri (Notice to Airmen)
MC	Milletler Cemiyeti
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
MV	Motor Vehicle
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SS	Steam Ship / Steamship
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TCG	Türkiye Cumhuriyeti Gemisi
TFPC /TFPC P	Turkish Foreign Policy Crises Project (Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Projesi)
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Şirketi
USS	United States Ship

GENİŞ ÖZET

Uluslararası İlişkiler disiplininde dış politika karar verme süreçleri ve dış politika krizleri üzerine yapılan çalışmaları Soğuk Savaşın başlangıcına değin geriye götürmek mümkündür. Bununla birlikte ülkemizde siyasi iktidarların dış politika kararlarını nasıl ve hangi süreçler içerisinde oluşturdukları, hangi araç ve yöntemlerle krizleri yönettikleri hakkında yapılan incelemeler görece çok daha yenidir. Dış politika ve uluslararası ilişkiler disiplininin ülkemizde yaygınlaşmasına paralel olarak dış politika analizleri bakımından özgün sayılacak çalışmalar yapılmakla birlikte karar verme sürecine ve dış politika krizlerine ilişkin çalışmalar yeterince yapılmamaktadır.

Proje önerimiz Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin tarihsel süreç içerisinde karşılaşmış olduğu dış politika krizlerinin tasnifini, bu krizlerin kriz türleri, tarafları, çözüm yöntemleri gibi temel ölçütler çerçevesinde ayrıştırılmasını, karar verme süreçleri bakımından taşıdığı özellikleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Uluslararası literatürde dış politika krizleri, uluslararası krizler ve karar verme süreçleri üzerine yaygın bir akademik araştırma birikimi bulunmaktadır. Türkiye'de ise henüz bu konu uzmanlar ve akademisyenler için bakir bir araştırma alanıdır. Bu bakımdan proje önerimiz ulusal/uluslararası literatüre katkıda bulunacak bir çalışmayı planlamıştır. Proje yürütücüsünün 2008 yılında yapmış olduğu "Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi" başlıklı çalışması Türkiye'de kuvvet kullanma tehdidinden de yararlanılarak çözümlenmiş dış politika krizlerini incelemeye odaklanmıştır. Bu projede ise zorlayıcı diplomasinin kullanıldığı krizleri de kapsayan çok daha geniş bir çerçevede krizlere yoğunlaşılmıştır. Projemizin oluşturduğu "kriz" tanımına uygun olarak kriz tasnifini daha da genişletilmekte; diplomatik-siyasi, askeri-güvenlik krizlerinin yanı sıra hukuki ve insani nitelikteki krizler de kapsama dahil edilmektedir. Kuşkusuz bunların dışındaki konu ve alanlarda da Türkiye'nin "kriz"lerini incelemek mümkündür.

Türkiye'nin "dış politika krizleri"ni yukarıda belirtilen çerçevede ele alarak yürütülen bu araştırma sonucunda, Türkiye'de dış politika karar verme süreçlerine ilişkin bulgular elde edilmiş ve bu bulgularla Türkiye'ye özgü bir modelin var olup olmadığı hakkında bilgiler derlenmiştir. Bu krizler sırasında,

karar vericilerin sahip oldukları öncelik ve özellikler ile kullandıkları araç ve yöntemler bakımından hangi özgün noktaları taşıdıklarından yola çıkılarak, Türk Dış Politikasının dayandığı temellerle uyumu gözlenmiştir. Ayrıca aktörlerin krizler sırasındaki davranışlarının ve kapasitelerinin tespiti ile gelecek krizlere hazırlıklı olmak ve senaryolar oluşturabilmek için kurumsal bir kriz yönetim kültürünün oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Proje 36 ayda bitirilmek üzere tasarlanmış ve öngörülen sürede tamamlanmıştır. Projenin kurgulanması bakımından iş planı altı ayrı evreye bölünmüştür. İlk evre Türkiye'nin taraf olduğu krizlerin dış politika ve karar verme süreçleriyle ilgili kriz veri tabanlarından yararlanarak literatür güncellenmiştir. İkinci evre kriz verilerinin proje veri tabanı olarak hazırlanması aşamasıdır. Bu aşamada projenin kriz tanımı oluşturularak Türkiye'nin doğrudan tarafı olduğu dış politika krizleri taranmış ve veri tabanı oluşturulmuştur. Proje kabulünden itibaren haftalık düzenli toplantılarda ekip üyelerinin katılımı ile kriz analizinde yararlanılacak olan bağımsız değişkenlerin ve müdahil değişkenlerin neler olabileceğine dair görüşler tartışılmış ve Michael Brecher ve Jonathan Wilkenfeld'in *International Crisis Behaviour Project* (ICB)'de kullanmakta olduğu modelleme ve kodlandırmalardan da yararlanılarak kendi dış politika krizlerimizi açıklayacağını düşündüğümüz parametrelere ulaşılmıştır. Bu süreçte hem incelemeye esas oluşturacak model ortaya çıkartıldı hem de dış politika gündemindeki krizlerin listelenmesi, tasnifi gerçekleştirildi. Bu bağlamda Neoklasik Realizmin dış politika davranışlarının analizindeki uygunluğu ve krizlerin analizini kolaylaştırmakta oluşu dikkate alınarak modellememizde esas oluşturması düşünüldü. Dolayısıyla söz konusu çerçeve birbiriyle olabildiğince ilintili üç düzeyi bir araya getirerek açıklamalarımızın anlaşılabilirliğine olanak sağladı. Analizlerimizde kriz anındaki uluslararası sistem ve bölgesel alt sistemin yapısı ve gündemindeki temel tartışmaların devletlerin (burada Türkiye'nin) dış politika kararlarının oluşumuna nasıl etkide bulunduğu göz önünde tutuldu. Klasik güç dengesi, Soğuk Savaş ve Çok Merkezli bir uluslararası sistemde karar alıcının dış politika ve özelde krize ilişkin kararlarını nasıl şekillendirmiş olduğu, sistemsel dinamiklerin kararları ne yönde etkilediği krizler özelinde tartışıldı. Müdahil/ara değişken olarak iki değişkene bakıldı; bunlardan ilki kriz anında-sürecinde karar alıcının kim olduğu ve sahip olduğu liderlik özelliklerinin kriz yönetimine, stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasına nasıl yansıdığını gösterdi. Farklı siyasal karar alıcıların hükümet dönemlerindeki davranışları yanı sıra aynı karar alıcının farklı krizlerdeki davranışları, tercih ve kararları incelendi. Diğer bir müdahil-ara değişken olarak kriz anında karar alıcıyı da ortaya çıkartan iç/ulusal

yapının özellikleri tartışıldı. Böylece herhangi bir krize ilişkin dış politika kararını verecek olan siyasal sorumlunun karar anında hem dış/uluslararası sisteme hem de iç/ulusal sisteme özgü dinamikleri/kısıtları dikkate alarak karar verdiği, bu bağlamda krizlere ilişkin kararlara kendi kişisel değer, öncelik ve çıkarlarını yansıtmış olduğu gözlemlenebildi. Bir bütün olarak bakıldığında rutin dış politika kararlarına nazaran kriz durumlarına ilişkin dış politika davranışlarının devletin kimlik, değer, çıkar, tehdit algılarına nasıl baktığı ve uluslararası siyasal sistemdeki yerinin ne olduğuna dair bilgileri daha belirgin yansıtmış olduğu söylenebilir. Bu aynı zamanda dönemsel farklılıkların açıklanması bakımından analizin sınırlarına ilişkin bilgiler verebilmektedir. 1923-2015 arası dönemde Türkiye'nin dış politika davranışlarındaki farklılaşmanın somut izlerini, kimlik, değerler, çıkar ve tehdit algısındaki dönüşümü 34 dış politika krizi örneğinde sınamak Türkiye'nin dış politika özelliklerini tartışmak açısından da zengin bir çerçeve sunmaktadır.

Proje bitimine kadarki süreçte Türkiye'nin dış politika gündemine yeni krizler de girdiği için bunlar da projeye eklendi. Sonuçta 34 dış politika krizi araştırmacılarımız tarafından incelendi. Üçüncü evrede proje kriz veri tabanı proje grubunun ortak kullanımına açılarak ilk veriler internet sayfasına aktarıldı. Dördüncü evrede araştırmacı ve bursiyerlerimiz süreç içinde oluşturduğumuz ve paylaştığımız krizler hakkında kriz yönetimi kavramları ve dış politika analizleri üzerinden yapacakları özgün makalelerini araştırmaya yöneldiler. Beşinci evrede araştırma grubunun çalışmaları akademik dünya ile paylaşıldı. Glasgow'da düzenlenen ECPR General Conference 2014'e katılarak proje sonuçlarımızı tartışmaya açtık. Bu süreçte çeşitli uluslararası bildiri ve derlemeler içerisinde proje bulgularımızı yayınladık. Altıncı evrede araştırma raporunu ve temel çıktılarımızı oluşturacak şekilde yazılan özgün metinlerden oluşacak derleme kitabın basıma ve sunuma hazır hale getirilmesine odaklanıldı. Bu bağlamda Cambridge Schollars Publishing tarafından 2016 yılı başlarında yayınlanacak olan **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions** başlıklı derleme kitabımızın yayınevine teslimi gerçekleştirildi.

Araştırma projemizde Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nden araştırmacılar ve lisansüstü öğrenciler yer almıştır. Proje ekibi Türk Dış Politikası ve Uluslararası İlişkiler disiplinlerinde yetkin akademisyenlerden ve lisansüstü bursiyerlerden seçilmiştir. Araştırmada yürütücü dahil, 2 profesör, 1 doçent, 2 yardımcı doçent, 1 Arş. Gör. Dr., 2 Öğr. Gör. (Doktora öğrencisi), 4 Doktora öğrencisi, toplam 12 kişi görev almıştır.

Proje hakkında kapsamlı bilgilere proje internet sayfasından ulaşılabilir:

www.tdpkrizleri.org

www.tfpcrises.org

ÖZET

Proje Türk Dış Politika krizlerini tasnif ve analiz etmeyi hedeflemiştir. Proje kapsamında, diplomatik- politik, askeri-güvenlik, hukuki ve insani krizleri de kapsayacak bir "*dış politika krizi*" tanımı oluşturulmuştur. Analiz safhası, her bir krizin karar alma sürecine özel farklılıklar ile beraber, kriz tipi, krizin tarafları ve çözüm yöntemi gibi ölçütleri kullanmayı gerektirmiştir.

Proje çerçevesi öncelikle Türkiye'nin taraf olduğu krizlerin araştırılması, sonrasında da var olan veri tabanlarındaki literatürün dış politika krizleri ve karar alma süreçleri açısından güncellenmesi olarak belirlenmiştir. Proje içinde geniş kapsamlı bir dış politika krizi tanımı oluşturulmuş, var olan veri tabanları taranmış ve projenin kendi verileri oluşturulmuştur. Araştırmada Michael Brecher ve Jonathan Wilkenfeld'in International Crisis Behaviour Project (ICB / ICBP) çalışması dikkatle incelenmiş, bu çalışmada önerilen modelleme ve parametreler rehber olarak kullanılmıştır. Bunlara yapılan ilavelerle Türk Dış Politikası krizlerinin incelenmesi için geniş kapsamlı parametreler ortaya konmuştur. Böylelikle hem model ve analiz parametreleri belirlenmiş, hem de gündemdeki dış politika krizleri listelenmiştir. Bu bağlamda hem dış politika karar alma süreçlerini açıklamayı, hem de kriz analizi yapmayı kolaylaştırması açılarından neo-klasik realizm proje modellemesinin teorik temeli olarak seçilmiştir. Bu teorik çerçeve üzerinden, klasik güç dengesi, Soğuk Savaş ve çok merkezli uluslararası yapıda, sistemsel dinamiklerin karar alıcının dış politika ve krize özel davranışlarını nasıl şekillendirdiği tartışılmıştır. Çalışmada liderler ara/müdahil değişken olarak incelemeye dâhil edilmiş, liderin kim olduğu, kişisel özelliklerinin krizlerin yönetilmesini, stratejilerin belirlenmesini ve uygulanmasını nasıl etkilediği de incelenmiştir. Farklı karar alıcıların hükümet dönemlerindeki davranışları ile aynı karar alıcının farklı krizlerdeki davranışları, tercih ve kararları da irdelenmiştir. Karar alıcıyı da belirleyen iç/ulusal yapının özellikleri bir diğer müdahil-ara değişken olarak her bir krizde incelemeye dâhil edilmiştir. Böylelikle sorumlu kişi olarak karar alıcının hem uluslararası/dış baskıları hem

de ulusal/iç kısıtları nasıl dikkate aldığı, bunun yanı sıra kişisel değer ve önceliklerinin krizlere ilişkin aldığı kararlara nasıl yansıdığı gözlemlenmiştir.

Proje 34 dış politika krizini incelemekte ve Türkiye'nin 1923-2015 periyodunda dış politika davranışlarındaki değişimin somut izleri ile kimlik, değerler, çıkar ve tehdit algısındaki dönüşümlerini izlemek açışından kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Proje hakkında kapsamlı bilgilere proje internet sayfasından ulaşılabilir:

www.tdpkrizleri.org

www.tfpcrises.org

Anahtar Sözcükler: Dış Politika Krizleri, Türk Dış Politikası, Kriz Yönetimi, Karar Alma Süreci

ABSTRACT

The project aimed to classify and analyse Turkish Foreign Policy Crises. Within the project scope, a definition of "foreign policy crisis" was composed to include diplomatic-politic, military-security crises as well as humanitarian crises and crises related to international law. Analysis phase required using basic criteria such as crisis type, parties involved, methods utilised for resolution together with any particulars of decision making process associated with each crisis.

Framework of the project was designed to investigate the crises in which Turkey was involved and subsequently to update the literature about foreign policy crises and decision making processes on the existing databases. Improvement was achieved by formulating a wide-reaching definition of foreign policy crisis and then scanning the existing crises databases to form the project's own foreign policy crises database. Within the research, modelling and coding methods utilised in the International Crises Behaviour Project (ICB) (by M. Brecher and J. Wilkenfeld) were carefully scanned. Adding to the suggested parameters, a comprehensive list of analysis parameters for studying Turkish foreign policy crises was produced. Thus both research model and parameters were determined and the foreign policy crises on agenda were listed. Within this context, neo-classical realism was taken as the theoretical base for modelling, as it presents a convenient ground for explaining decision making process of foreign policy behaviour and hence facilitates crises analysis procedure. Making use of the theoretical base, the research and the study discussed how the systemic pressures and dynamics shaped decision makers' foreign policy behaviour and crisis-specific decisions in classical balance of power, Cold War era as well as polycentric international system. Research also included investigating the leaders; as the prominent intervening variable who the leaders were and how

their leadership traits effected managing the crises, deciding and practising the strategy. Behaviour of the different leaders' as the head of governments as well as the behaviour of the same leader during different crises was also investigated. Domestic structure and dynamics which also determined the decision makers were, included in the research for each crisis as another intervening variable. Hence how political leader, as the person in charge, made decisions by considering both external/international and internal/national constraints and in the same context, how much his/her individual values and priorities were reflected on the decisions made related to crises were observed.

The project examines 34 foreign policy crises and proposes an extensive framework to trace the tangible changes in Turkey's foreign policy behaviour as well as in transformation of identities, values and threat perceptions in the period 1923-2015.

Generic information about the project can be accessed on project web site:

www.tdpkrizleri.org

www.tfpcrises.org

Key words: Foreign policy crises, Turkish Foreign Policy, Crisis management, Decision Making Process

GİRİŞ

"Meseleleri Mesele Yapmazsanız Ortada Mesele Kalmaz…"

Süleyman Demirel

Türkiye'nin siyasal yaşamında, çok partili demokratik döneminde muhalefet lideri, hükümet başkanı, cumhurbaşkanı olarak 50 yıl görevde bulunan Süleyman Demirel'e atfedilen yukarıdaki özdeyiş aslında dünyaya pragmatik bir çerçeveden bakışı yansıtmış olsa da karar alıcının iç ve dış gelişmelere yaklaşımını özetlemektedir. Değer yargısı yüklü bir ifadeyle, bireyin iç ve dış çevresinde gelişen olayları algılayışı, değerlendirişi ve tepkisi sürecin işleyişinde etkilidir. Yukarıdaki özdeyişten yola çıkarsak, karar alıcı pozisyonunda bulunan bireyin sahip olduğu dünya görüşü, bilişsel yetenek ve kapasitesiyle karşılaştığı bir gelişmeye "mesele" olarak bakması ve kabullenmesi, özü itibariyle, bir "karar"ın öncülü sayılabilecek kanaat ve/ya "yargı"dır. Dolayısıyla büyük ölçüde özneldir. Sonrasında bu "yargı"nın bir "karar"a dönüşmesi ise nesnelleşmesi, somutlaşması, dünyada karşılık bulması demektir.

Oysa bir karar alıcının öznel dünyasında karşılık bulmasa da ortada diğer aktörler için bir "mesele" bulunabilir. Böyle bir durumda karar alıcının adına karar almaya yetkilendirilmiş olan topluluğun, toplumun, ulusun görüş ve öncelikleri ile örtüşmeyen bir konumlanması var demektir. Seyrek de olsa bunun tersine de rastlamak mümkündür; Karar alıcı bir gelişmeyi bulunduğu konumdan ve kendi gözlüğünden bakarak "mesele" olarak görüp dillendirmesine rağmen onun dışındakiler durumu "mesele" olarak görmeyebilir. "Kriz" durumları içerik bağımlı süreçler olarak karar alıcılar için algı ve değerlendirme süreçlerinden sonra yankı yaratırlar. Karar alıcı bir gelişmeyi "kriz" olarak değerlendirerek belli ölçüde önem atfeder ve tepki göstereceğinin işaretini verir. Demirel'in ifadesiyle "mesele"ye karar alıcı temel değer, hedef ve öncelikleri, çıkarları, güvenliği ekseninden bakarak "mesele" anlamını yükler. Bu haliyle "mesele" artık bir konu olmaktan çıkar "uyuşmazlık", "çatışma", "kriz" olarak şekillenmiş olur.

Bu tartışmayı sürdürürsek; "meseleleri mesele yapmak…"tan ise herhangi bir [önemsiz] durumsal değişiklikten, konudan [daha önemli sayılan bir] anlaşmazlık/uyuşmazlık yaratmak anlaşılabilir. Karar alıcı fiziksel çevresinden edindiği bilgilerden yararlanarak bilişsel yetenekleri ile bir karar verir. Bu karar daha önce herhangi bir değer atfedilmemiş ya da önemsenmemiş bir konu hakkında muhatabı ile farklı, hatta çatışan görüşlere sahip olduğunu yansıtmış olur. Dolayısıyla muhatabı kabul etmese dahi ortada bir "mesele" yaratılmış olur. Siyasal karar alıcı hangi koşullarda bir gelişmeyi "mesele yapar" ya da neden bazı konuları "mesele" yapmazken başkalarını "mesele" yapmaktadır? Siyasal karar alıcının "meseleleri mesele yapma"nın sınırı nedir ve nasıl saptanır?

Genellikle demokratik rejimlerde siyasal karar alma sorumluluğunu üstlenmiş olan hükümet yürütme erkini kullanırken hem kendinden önce yaratılmış anlaşmazlıklara uygun çözümler bulmak hem de yeni "mesele"ler yaratmamakla görevlendirilir. Ancak kimi durumlarda zaten toplumun gündeminde odaklanılması gereken bir istem, duyarlılık var ise tam da hükümet bu konunun "mesele"leştirilmesi için desteklenmiş olur. Siyasi sorumluluğu üstlenmiş olan hükümet bunu başaramaz ise seçmen desteğini yitirebilir.

Siyasal karar alıcının herhangi bir konuda "mesele yaratma"sında kendisi dışında başka aktör ve kurumların da belli sınırlılıklar içerisinde katkılarının olduğu kolaylıkla söylenebilir. Dış politika kararları özelinde baktığımızda siyasal karar alıcının (burada başbakanın) bir konu hakkında karar vermesi, "mesele yaratması" dışişleri bürokrasisi başta olmak üzere, diğer ilgili kamu bürokratlarının yanı sıra danışmanları ve uzmanların da katkılarıyla şekillenir. Yani Demirel'in ifadesiyle siyasal karar alıcı "mesele"den "mesele yaratma"ya geçerken aslında sanıldığı kadar yalnız değildir. Kararın görünen yüzü siyasal sorumlu (burada başbakan) olsa da kararın oluşum sürecinde çok sayıda aktör ve kurumun katkısı gözlenir. Bununla birlikte nihai kararları veren siyasal sorumlu sunulan seçenekler arasında kendince en "doğru" olanı tercih ederek uygulanmasına karar verir. Bu boyutuyla Türkiye'nin siyasal hayatında karar alma sorumluluğunu elinde tutan liderlerin bu sorumluluğun gereğini yerine getirirken karar biriminin sınırlarını geniş tutmuş olduğunu bazılarının ise daha dar bir karar alma birimi oluşturduklarını söyleyebiliriz.

Bizim araştırmamız çerçevesinde ise bir "mesele"nin "kriz" olarak kabul edilebilmesi için karar alıcının eldeki bilgileri ile tetikleyici gelişmenin olası etki ve sonuçları hakkında değerlendirmeye sahip olması beklenir. Genellikle

öznel değerlendirmelerle karar alıcı "kriz" öncesinde "mesele" hakkında bazı ön bilgilere sahiptir (ya da öyle olması beklenir). Kamu bürokrasisinin ilgili birimleri (burada genellikle Dışişleri Bakanlığı ve bürokrasisi) bir konunun uyuşmazlığa evrilme sürecini yakından izler hatta şekillendirirler. Bu süreçte gerekmedikçe siyasal karar alıcının sürece çok fazla müdahalesi beklenmez. Ancak konunun "mesele yaratmış" olduğu aşamada Dışişleri bürokrasisi siyasi, kimi zaman da askeri bir tercihe zorlanır ki bu konuda nihai kararı verecek olan siyasal sorumluyu kendilerine direktif vermesi için bilgilendirir. Alınan direktiflere uygun olarak dış politika kararının uygulanması başlatılır. Karar alıcı uyuşmazlık, çatışma ve kriz aşamasına geçişte (hatta bundan sonrasında savaş aşamasına geçişte) tetikleyici bir durum değişikliğine bir anlam yüklemek zorunda kalır. Somut bir örnek verirsek Bozkurt-Lotus olayında olduğu gibi yargı yetkisinin sorgulanmasını, tanınmamasını "mesele" yapar. Kardak Kayalıkları örneğinde olduğu gibi Yunanistan'ın bir kayalığa asker çıkartmasını "mesele yaratma" olarak değerlendirir. Bu örneği biraz daha ayrıntılı açıklarsak, başlangıçta Yunanistan'ın Kayalığa asker çıkartmış olduğunu haber alan Cumhurbaşkanı Demirel "mesele"ye Çiller'in sansasyonel yaklaşımı olarak bakmıştır. Ancak kendisine verilen rapor/brifing üzerine duruma anlam yükleyerek Yunanistan'ın bu fiili durum yaratma girişimine uygun tepkinin verilmesi gerektiğini kabul etmiştir. Yani Demirel "mesele"yi "mesele yapmıştır". Bazı durumlarda ise karar alıcının niyeti ve eylemi "mesele" yaratmayı amaçlamaz; örneğin Trakya ve Boğazlar bölgesini silahlandırması Bulgaristan tarafından Türkiye'nin "mesele yaratması" olarak algılanır. Oysa Türkiye'nin silahlandırma girişiminin hedefi Bulgaristan değildir, yarattığı etki ise Türkiye'nin niyetine ilişkin algısal güvensizliktir.

Bu çalışmada Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde karar alıcıların hangi konuları "kriz" olarak kabul ettikleri araştırılmaktadır. 92 yıllık Cumhuriyet tarihinde siyasal karar alıcıların "kriz" olarak tanımladıkları gelişmeler doğrultusunda oluşturdukları dış politika kararları etkileri bakımından Türkiye'nin geleceğinde derin izler bırakmaktadır. Barış, uzlaşı, istikrar ve müzakere gibi olumlu anlamlar içeren kavramların yerini uzlaşmazlık, çatışma, kriz ve savaş gibi olumsuzluk içeren kavramların alması gündelik yaşantıda bireyin sosyo-psikolojik durumunu yönlendiriyor ise devletler açısından da bu durumu gözlemlemek mümkündür. Siyasal karar alıcının kimliğinde somutlaşan bu travmatik durum uluslararası ilişkilerinin seyrinde de yansımalarını bulmaktadır.

Proje sonuç raporumuz bulgularımızın henüz sınırlı bir kısmını paylaşmaya uygundur. Türkiye'de dış politika krizlerinde karar alma

süreçlerinin nasıl işlediğine ilişkin olarak bir veri derlemesine dayanan çalışmamızda Cumhuriyet tarihinin şimdilik 34 dış politika krizinin nasıl yönetildiği araştırılmaktadır. Türkiye'de toplum adına karar verenler ve dış politika önceliklerimizi, güvenlik ve çıkarlarımızın yanı sıra ortak değerlerimizin ve ahdi hukukumuzun korunması açısından önemsenen durum değişikliklerinin neler olduğu ve bunlara ilişkin siyasalar oluşturulurken siyasal karar alıcının kararlarının hangi etkenlere göre şekillenmiş olduğu kriz örneklerinde gözlemlenecektir. Elde edeceğimiz bulgular Türkiye'nin uluslararası sistemde nerede durduğunun da bir yansıması olacaktır.

1. ARAŞTIRMA KURGUSU

1.1. Projenin Amacı

Projenin ampirik ve kuramsal düzeydeki amaçları şöyledir:

a) Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin uluslararası ilişkiler ve dış politikasında karşılaşmış olduğu krizlerin sistematik bir tasnifini yapmak,

b) Oluşturulacak kriz veritabanında yer alan krizleri kriz yönetimi stratejileri açısından incelemek,

c) Genel Türk Dış Politikası Çalışmalarına Kuramsal Katkı: Bu araştırma Türkiye'de dış politika incelemelerinde yeni/farklı bir yaklaşımı yansıtacaktır. Bu alanda genel olarak üretilen eserler, olgu ve olayların analizine yönelik olarak şekillenmekle birlikte çoğunlukla dış politika kuramsal yaklaşımlarına dayanmaktan uzaktır. Krizler üzerinde yürütülecek bir veri destekli analiz sonucunda Türk Dış politikasının temel ilkeleri, öncelikleri, içyapısal özelliklerin sürece etkisini ve karar verme süreçlerindeki yapılanmayı analiz edebilmek için gerekli ön bilgilere ve analizlere de ulaşmak mümkün olabilecektir.

d) Çalışmanın ilerleyen evrelerinde bir bütün olarak uluslararası ilişkiler kuramları, dış politika analiz yaklaşımları ve kriz yönetimi yaklaşımları arasında nasıl bir etkileşimden söz edilebileceği ve bu bağlamda Türkiye'ye özgü bir dış politika karar verme ve kriz yönetimi modelinin oluşturulmasının mümkün olup olmadığı araştırılacaktır.

1.2. Projenin Araştırma Soruları

Bu bağlamda 92 yıllık Cumhuriyet tarihinde siyasal karar alıcılar hangi durumları "kriz" olarak değerlendirmiştir? Bu krizlerin tarafı olan aktörler kimlerdir? Krizlerle Türkiye'nin uyuşmazlıkları arasında nasıl bir ilişki vardır? Krizlerde başvurmuş olduğu strateji ve taktiksel tercihler Türkiye'nin dış politika özellikleri ile ne ölçüde uyumludur? Krizlerin yönetilmesinde uluslararası / bölgesel alt sistemin herhangi bir etkisi var mı? Varsa bu nasıl

açıklanabilir? Karar alma süreci bakımından Türkiye'de krizler nasıl yönetilmiş? Kriz sürecinde Türkiye'nin maddi güç kapasitesi krize ilişkin tercihini belirlemede nasıl bir etki yapmıştır? Siyasal karar alıcının krizlerdeki rolü/etkisi nasıl açıklanabilir? Krizler hangi enstrümanlar kullanılarak, nasıl sonuçlandırılmıştır? Krizleri kimler çıkartmıştır? Türkiye'nin çıkartmış olduğu veya sebep olduğu krizler var mıdır? Krizlerdeki siyasası, tercihleri açısından Türkiye'nin profili saldırgan mı savunmacı mıdır? Bu ve benzeri sorulara yanıt bulabilmek için projemizin çerçevesini ve akışını bir modellemeye oturtmamız gerekmiştir.

1.3. Hipotezler

Krizler taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözecek bir hukuki yöntem olmadığı veya bunda anlaşılamadığı için tırmanır.

Bir krizde karar alıcı krizi tırmandırıp tırmandırmayacağına maddi güç kapasitesine bakarak karar verir.

Karar alıcı bir krize ilişkin dış politika tercihini belirlerken materyal gücü, uluslararası-bölgesel sistemin sınırlılıkları ve siyasi değerlerini uyumlulaştırmaya çalışır.

Ulusal(iç) yapısının zayıf olduğu devletlerde siyasi karar alıcı dış politika tercihlerinde kendi değer ve çıkarlarına öncelik tanıyabilir.

Siyasal karar alıcı krize ilişkin kararını verirken karar biriminde bir konsensüs yaratmaya çalışır. Krize ilişkin kararın sorumluluğu paylaşıldığında uzlaşılan seçeneğin meşruluğunu savunmak kolaylaşır.

Devletin var oluşu, topraksal bütünlüğü, egemenlik hakları söz konusu olduğunda uyuşmazlıkların krize tırmanma ve askerileşme olasılıkları yüksektir.

Krizler yönetilebilir süreçler olarak savaşa varmadan sınırlandırılabilir gelişmelerdir. Ancak bunun için krizin tüm taraflarının savaşa tırmandırmaktan kaçınması gerekir.

Krizlerde askeri seçenekler diplomatik, siyasi, hukuki seçeneklerin müzakere ve pazarlık gücünü arttırmak için kullanıldığında başarılı sonuçlar elde edilebilir. Bu nedenle kriz süreçlerinde çok seslilikten ve gereksiz askeri eylemlerden kaçınılmalıdır.

Türkiye'nin dış politika krizlerinde ulus devlet oluşundaki statünün ihlal edilmesi veya yeni bir statü oluşturulması ihtiyacı etkilidir.

Krizlerin tarafları açısından eğer bir asimetrik denge var ise zayıf taraf ya dengeyi kendi lehine çevirecek ittifaklar oluşturmaya çalışır veya müzakere yerine hukuki çözüm yollarına yönelir.

Materyal gücü zayıf bir aktörün kendinden daha güçlü bir başka aktörle yaşadığı krizler büyük ölçüde zayıf tarafın aleyhine işleyen bir şantaj ilişkisi doğurur.

Krizlerde siyasal karar alıcı mevcut yapısal özellik ve koşulları ile göstereceği tepki arasında uyumlu bir ilişki kuramıyor ise krizi zamana yaymayı veya uyutmayı tercih eder.

1.4. Projenin Kapsamı

Projenin konusu, Türkiye'de dış politika krizlerinde Türkiye'nin uluslararası ilişkiler ve dış politikasının temel ilke ve önceliklerinin, karar verme süreçlerinin nasıl kendine has bir yapı ortaya çıkartmış olduğunun saptanmasıdır. Ülkelerin "normal", "rutin" dış ilişkilerinde uygulamakta oldukları siyasaları en iyi, en belirgin olarak aslında kriz durumlarında kendisini gösterir. Bu bağlamda devletlerin kriz anlarındaki davranışları, tercihleri, uyguladıkları yöntemler ve yararlandıkları araçlar; bir bütün olarak siyasaları ve söylemleri o devletlerin dış politika karar verme süreçleri hakkında önemli bilgiler verir. Kriz anında karar verme mekanizmalarının işleyişi, karar vericilerin yönetim anlayışları, bilişsel/idari yetenekleri ve kapasiteleri, ulusal siyasal sistemin karakteristik özellikleri, süreci etkileme kapasitesi olan aktörlerin etkileri, kriz süreci gözlemlenerek incelenebilir. Bütün bunlardan yola çıkılarak Türkiye'nin dış politikasında vurgulamakta olduğu temel özelliklerinin -barış ve statüko yanlılığı, Batılılık gibi- gerçekliği ve inandırıcılığı da somut verilerle desteklenebilir.

Proje çalışmaları üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada Türkiye'nin dış politika tarihi kronolojik olarak yeniden tarandı ve ikili-çok taraflı dış ilişkilerinde karşılaştığı siyasi, askeri nitelikteki krizler saptandı. Oluşturulan taslak kriz listesi çerçevesinde söz konusu krizlerin ayırt edici özelliklerinin gözleneceği tablolar oluşturularak bir veri tabanına aktarılmaya hazır hale getirildi. İkinci aşamada söz konusu krizlere ilişkin literatür incelenerek akademik kaynaklardan ve ulaşılabilen resmi belgelerden, yazılı ve görsel basın taramalarından elde edilecek verilerle analiz sürecinde yararlanılacak bilgiler toparlandı. Bu faaliyetler sırasında Cumhuriyet dönemi Türk ulusal basını taranarak krizleri tetikleyen eylemlerin öncesindeki uyuşmazlık, çatışma evrelerine dair bilgilerin de derlenmesine çalışılmıştır.

Üçüncü aşamada ise ilk iki aşama neticesinde elde edilen veriler kriz yönetimi kavram ve tekniklerinden yararlanılarak çalışmanın nihai hali hazırlanacaktır.

Kriz yönetimi kavramı uluslararası ilişkiler disiplininin gelişmesine koşut olarak özellikle 1950-1960'lı yıllarda Amerika ve Avrupa'da akademik tartışmalara konu edilmiş, 1962 Küba Krizi'nin yaşanması ile birlikte ABD-SSCB arasındaki nükleer savaş riskinin bir parçası olarak karar verme süreçlerine ilişkin akademik incelemeler hız kazanmıştır. Bu bağlamda uzun süre karar verme, dış politika analizlerinin kapsamı içerisinde yer alan kriz yönetimi ilerleyen süreçte çatışma çözümü analizleri ve barış-savaş incelemeleri açısından da önem kazanmıştır. 1990 sonrasında ise özellikle uluslararası ve bölgesel krizlere müdahaleler söz konusu olduğunda BM, NATO, AGİT ve AB gibi uluslararası örgütlenmelerin uğraşı alanına dahil olmuştur. Uluslararası krizlerin sıcak bir çatışmaya, savaşa dönüşmeden sonlandırılabilmesi için ne tür girişimlerin, önlemlerin uygulamaya konulması gerektiğine ilişkin olarak akademik araştırmaların bu dönemde çoğaldığı söylenebilir.

Bu niteliği ile kriz yönetimi diplomatik-siyasi yöntem ve araçların sıklıkla uygulanmaya çalışıldığı barışçıl niteliği yüksek bir kavramsal analize işaret etmektedir. Uluslararası Hukuk açısından kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinden yararlanmanın hukuksal-siyasi meşruiyetinin sürekli olarak sorgulandığı bir süreçte kriz yönetimi stratejileri de barışçıl çözüm arayışları ve tekniklerinin geliştirilmesine odaklanmaya başlamıştır. Bu durum hala önemli ölçüde uluslararası ilişkilerin temel aktörü durumunda olan devletlerin dış politikalarına da yansımaktadır. Devletler ister meşrulaştırma açısından olsun ister kuvvet kullanmanın yaratacağı maliyetten kaçındıkları için olsun sonuçta krizlerin savaşa dönüşme olasılıklarını azaltmayı "tercih" ederler –ya da böyle davranmaları beklenir.

Gerek ulusal gerekse uluslararası sitemdeki yapısal değişim/dönüşüme koşut olarak Türkiye'de karar vericilerin uluslararası ilişkilerinde – dış politikalarında karşılaşmış oldukları krizleri nasıl yönettikleri ve bu krizler sırasındaki davranış ve tercihlerini hangi esaslara dayandırarak meşruiyet kazandırdıkları Türk Dış Politikasının analizi açısından önemli bir sorudur. Bu soruya ilişkin olarak Türkiye'nin kriz dönemlerinde diplomasi ile kuvvet kullanma seçeneği arasında tercih yapması gerektiğinde bu tercihi hangi öncelikleri dikkate alarak kimlerin yapmış olduğunu saptamak dış politika karar verme süreçlerini anlamak açısından gereklidir. Tüm bunların sonucunda, Türkiye bulunduğu siyasal coğrafyada ve uluslararası ilişkilerinde krizlerle karşılaşma olasılığının/riskinin fazlalığı nedeniyle krizler daha ortaya

çıkmadan gerekli senaryoları oluşturup dış politika davranışlarını önceden tasarlamak zorundadır. Bu bakımdan yapacağımız çalışma gerek diplomasi ve siyasi boyutuyla Dışişleri Bakanlığı gerekse askeri ve güvenlik boyutuyla Genelkurmay Başkanlığı'nın yararlanabileceği bir veri tabanı ortaya çıkartacaktır. Kuşkusuz bu çalışma sürekli olarak güncellenebilecek ve yeni araştırmalarla desteklenebilecek bir özellik taşıdığı için de yeni araştırmalara önayak olacaktır.

Proje grubumuzun önerdiği araştırma önerisinin kriz yönetimi bağlamında sınırlılığını ise krizlerin düzeysel farklılığı ile açıklamak mümkündür. Uluslararası İlişkiler özelinde kriz yönetimi başlıca birden fazla düzeyde analiz edilebilir; bunlardan ilki devletler arasındaki ilişkilerde kendini gösteren çoğunlukla ikili sayılabilecek uyuşmazlıklardan beslenen dış politika krizleridir. Literatürde bu krizler devletten devlete krizler olarak farklı adlandırmalara da tabi tutulmaktadır; mikro ölçekli krizler veya dış politika krizleri bu adlandırmalardan bazılarıdır. Bir diğer analiz düzeyi ise bölgesel ve/ya sistemsel düzeyde çok sayıda aktörü içerisine çeken uluslararası krizlerdir. Bu tür krizler kimi zaman mikro ölçekli bir uyuşmazlıkla ortaya çıkar. Ancak devletten devlete kriz niteliği göstermiş olsa da krizin genel seyri içerisinde daha önce muhatap olmayan çok sayıda devlet ve uluslararası örgütü içerisine çekerek krizin doğrudan tarafı, kriz yönetiminin bir parçası haline getirir. Dolayısıyla etki ve sonuçları bakımından dış politika krizlerinden çok daha geniş kapsamlıdır. Hermann'a göre uluslararası politikada krizleri az çok birbirlerinden farklı şekilde tanımlamak mümkündür; bu farklılaşmadan çok daha belirgin olanı ise tanımsal farklılıkların beraberinde farklı analiz seviyelerini, teorik ve pratik ilgi alanlarını ifade etmekte oluşudur. Dolayısıyla C. Hermann sistemik krizleri, uluslararası çatışmalardan doğan krizleri ve idari karar alma krizlerini birbirlerinden ayırmaktadır.(Hermann, 1993:205)

Hermann (1993) sistemik krizleri, "sistemi bir arada tutan yapıda güçlü bir şok" yaratmalarıyla ayırmaktadır. Dolayısıyla sistemik krizler uluslararası sistemin istikrarını tehdit ederek, sistemsel dönüşümün gerçekleştirebileceğine dair beklentileri şekillendirir. (Hermann, 1993:205) Nitekim uluslararası güç dengesini ani bir şekilde değiştiren savaşlar, devrimler bu nedenle etki ve yaygınlıkları dolayısıyla "sistemik kriz" olarak adlandırılabilmektedir. Uluslararası krizler genellikle iki ya da daha fazla taraflı, karşılıklı bir çatışmayı ifade etmektedir. Bu boyutuyla taraflardan bir diğerinin var olan statüsünü değiştirme girişimi olarak algılanabilir.

Hermann'a göre, karar alma krizleri ise krizin tarafı olan ülkeyi odağına koymaktadır. Bu bağlamda krize taraf karar alıcının, karşılaştığı sorunun

özelliklerini yansıtan yüksek tehdit, kısa zaman ve sürpriz olmak üzere üç temel unsuru dikkate alması gerekir. *"Daha spesifik olarak kriz, karar alıcının temel hedeflerine yönelik tehdidin durumun istenmeyen bir hale evirilmesi karşısında kısa zamanın ve sürpriz durumun ortaya çıkmasının bir kombinasyonudur."* (Hermann, 1993:206) Hermann'ın da vurguladığı gibi, karar alma krizleri başlangıçta uluslararası/bölgesel/sistemsel bir yaygınlığa/etkileşime sahip olmasa da karar alıcı özelinde hükümeti tehdit eden bir boyuta sahiptir. Diğer yandan bir karar alma krizinin kolaylıkla uluslararası bir krize dönüşme ihtimali de her zaman için vardır.

Dolayısıyla Hermann"a göre yukarıda sıralanan her üç kriz analiz seviyesinde de farklı sorular sorulmalıdır:

Sistemik krizlerde "ne zaman bu tür olaylar sistemik istikrarsızlaşmaya neden olacaktır?";

Uluslararası krizlerde "ne zaman pazarlık stratejileri savaş dışında başarılı sonuçlar üretecektir?";

Yönetsel/karar alma krizlerinde ise "bu tür olaylarda kararın kalitesini ne etkiler?" soruları önemli hale gelmektedir. (Hermann, 1993:206)

Michael Brecher ise çalışmalarında krizleri iki temel düzeyde incelenmenin kapsamlı ve geçerli bir yaklaşım sunacağına işaret etmektedir; buna göre krizleri mikro düzeyde -aktörü merkeze alarak- ya da makro düzeyde -sistemik çerçevede- incelemektedir. Brecher'ın tanımlamasına göre aktör düzeyindeki krizler dış politika krizleri, sistem düzeyindeki krizler ise uluslararası krizler olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşım projemizde de kullanılacaktır. Buna göre dış politika krizleri genellikle sadece bir devleti ilgilendiren, ülke içinden veya dışından tetiklenebilen üç gerekli ya da etkili koşulun türettiği özgün krizlerdir. (Brecher ve Wilkenfeld, 1997: 3) Bu bağlamda dış politika krizlerini tekil krizler, yalnızca tek aktörü etkileyen durumlar olarak ifade etmek de mümkündür. Brecher dış politika krizini tetikleyen birbiriyle alakalı üç temel algı bulunduğunu ileri sürmektedir; Eğer siyasal karar alıcılar gelişmeleri izlerken kendilerine ve/ya sorumluluk üstlenmiş olduğu müttefiklerine yönelik bir düşmanca davranış, rahatsız edici bir olay ve/ya çevresel koşullarda değişiklik emareleri algılıyor ise bu bir krize işaret eder. Bunun sonucunda ise dış politika krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte karar alıcıların temel değerlerine yönelik normalin üzerinde bir tehdit, tehdide cevap verebilmek için kısıtlı zaman ve tehdidin üstesinden gelmeden önce yükselen savaş olasılığı algılanabilmektedir. (Brecher ve Wilkenfeld, 1997: 9) Ancak zaman baskısı ve tehdit düşmanca bir eylem, olay ya da çevresel

değişim olmaksızın da var olabilmektedir. Dış politika krizlerinde normal dönemlere nazaran, temel değerlere yönelik tehdit algısının üzerinde bir tehdidin varlığı gözlenebilir; böylece yüksek savaş ihtimali dış politika krizlerinde daha sık gözlenir. Gerginlik ve stresin, belirsizliğin yüksek olduğu dış politika krizlerinde kararlar genellikle hasmın fiziksel ya da sözsel eylemlerine verilecek tepki ile ilgilidir. Dolayısıyla tepkinin yoğunluğu ve niteliği, askerileşme derecesi dış politika krizlerinin seyrinde değişikliğe yol açabilmekte, uluslararası sistemi istikrarsızlaştırıcı olaylara dönüştürebilmektedir.

Brecher"ın dış politika krizi tanımlaması beş noktada Hermann'ın tanımlamasından ayrılmaktadır. İlk olarak; Hermann"ın tanımlamasındaki sürpriz unsurunun eksikliği Brecher'a göre gerekli bir koşuldur. İkinci olarak; Brecher'a göre zaman unsurunun kısalığı yerine kısıtlı zaman unsuru getirilmelidir. Üçüncü olarak; dış politika krizinin kaynağı ülke içi unsurlardan oluşabildiği gibi yurt dışından ya da uluslararası çevreden de kaynaklanabilmektedir. Dördüncü olarak; Brecher temel değerlere yönelik tehdit algılaması yerine yüksek öncelikli hedeflere yönelik tehdit algılamasının ortaya çıkması gerektiğini savunmaktadır. Son olarak; Brecher, normal dönemden daha fazla askeri düşmanlıkların bulunma gerekliliğini belirtmektedir.(Brecher ve Wilkenfeld, 1997: 3)

Projemizde kriz yönetiminin devletten devlete düzeyi yani dış politika krizleri incelenmektedir. Projemizin devlet olarak birincil öznesi ise doğal olarak Türkiye'dir. Açık ifadeyle, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki diğer aktörlerle ilişkilerinde karşılaşmış olduğu krizlere odaklanılmaktadır. Burada aktörden kastımız esas olarak (ulus) devletlerdir. Ancak kriz örneklerimizin saptanması sırasında dış politika karar alıcılarının kriz olarak değerlendirdikleri gelişmeleri tasnif ettiğimizde bu krizlerden bazılarında muhatap aktörün her zaman ulus devlet olmadığı görülmüştür. Hatta bazı krizlerde (örneğin Struma Krizi) kriz doğrudan sadece Türkiye'nin (karar alma) krizidir ve uluslararası sistemdeki devletlerden herhangi biri krizde muhatap olarak ortaya çıkmamaktadır. Bazı güncel krizlerde ise Türkiye'nin dış politika krizlerinde (örneğin IŞİD Rehineler Krizi) devlet dışı aktörlerin krizin muhatabı olarak yer aldığı görülmektedir.

Kuşkusuz uluslararası siyasal sistemdeki bölgesel-sistemsel gelişmeler Türkiye'nin dış politika kararlarına, uluslararası ilişkilerine etki etmektedir. Dolayısıyla sistemsel-bölgesel düzlemde ortaya çıkan görece geniş ölçekli krizlerin yansımaları Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde, dış politikasında da gözlemlenmektedir. Hatta daha açık bir ifadeyle kimi zaman Türkiye

uluslararası krizlerde müdahil aktörlerden biri olarak görülebilmektedir. Ancak Türkiye'nin müdahil olduğu uluslararası krizlerde doğrudan Türkiye'nin temel değer ve öncelikleri bakımından bir risk, tehlike, tehdit ve/ya saldırı faktörünü bulmak mümkün değildir. Bununla birlikte uluslararası krizlerde Türkiye'nin nasıl bir kriz yönetim siyasasına sahip olduğu ayrı bir araştırma konusu olarak özellikle önem taşımaktadır. Projemiz bu haliyle uluslararası krizleri araştırmanın kapsamı dışında bırakmaktadır. Projemizin ilerleyen safhasında uluslararası krizlerde Türkiye'nin kriz yönetim stratejilerinin araştırılacağı ayrı bir proje önerisi yapılacaktır.

Diğer yandan bölgesel-alt sistemde meydana gelen krizler yarattıkları dış değişim ile Türkiye'nin doğrudan taraf olduğu dış politika krizleri de ortaya çıkartabilme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla bu krizlere projede yer verilmiştir. Örneğin Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan savaş sürecinde Türkiye temelde Azerbaycan'ın yanında bir siyaset izlemesine rağmen doğrudan savaşın tarafı olmamıştır. Ancak savaşın seyri içerisinde Ermenistan'ın Nahçivan'ın toprak bütünlüğünü ihlal eden saldırıları ve işgali söz konusu olduğunda Türkiye bu duruma sessiz kalamayacağını, askeri önlemler de dahil gerekli tepkiyi göstereceğini göstermiştir. Türkiye'nin antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüğünü ileri sürerek göstermiş olduğu tepkisi sonucunda Ermenistan Nahçivan topraklarından çekilmek zorunda kalmış ve kriz sonlandırılmıştır. Benzer bir başka örnek ise 1991 Irak-Kuveyt Krizi sonrasında yaşanmıştır. Savaş sürecinde Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye sığınması ile başlayan gerilim, Iraklı yöneticilerin sığınmacıların iadesi konusundaki talepleri Türkiye ile Irak'ı bu konu özelinde karşı karşıya getirmiş ve insani bir krizin tetiklenmesine yol açmıştır. Türkiye'nin Irak'ın bu konudaki talebini reddetmesi bir tırmanma süreci yaratmış, Irak'ın talebini dillendirmekten vazgeçmesiyle kriz aşılabilmiştir. Söz konusu örneklerden de görüldüğü üzere bir dış değişimin ya da dost-müttefik bir ülkeye yönelik tetikleyici bir gelişmenin Türkiye'yi bir dış politika krizine taraf yapması olasılıklar içerisindedir.

1.5. Araştırmanın Problem ve Yöntemi Hakkında

Uluslararası siyasal sistemde aktörler arasında ilişkiler geniş bir yelpazede gelişir. Temel aktör özelliğini koruyan devletler sistem içerisinde ilişkilerini yürütürken barış ve işbirliğinden çatışma ve savaşa kadar çok çeşitli davranışlar sergilerler. Mekânsal iktidarın oluşumu açısından devletler egemenlik sınırları içerisinde karşılaştıkları meydan okumaların çok daha şiddetlisini bölgesel ve/ya sistemsel ilişkilerinde yaşarlar. Devletin egemenlik/hükümranlık sınırları içerisindeki iktidar mücadelesi toplumsal-

siyasal, hukuksal, rejimsel özellikleri çerçevesinde şekillenir. İçerideki bu rekabet ve meydan okuma sonucunda oluşan iktidarın egemenlik sınırları dışında yer alan uluslararası sistemle kurmuş olacağı ilişki bu kez sistemsel boyutta ikili ve/ya çok taraflı ilişkilerinin karakteri hakkında çıktı üretir.

Uyuşmazlık ve çatışma içerisinde karşılıklı meydan okuyan aktörlerin tetikleyici bir söz, eylem, davranış/gelişme sonucunda krize ulaşmaları mümkündür. Aslında kriz hali hasımların iddialarındaki kararlılıkları daha keskin ifade etmelerini, gerekirse bunu elde etmek için mücadeleyi sürdürebileceklerini, hatta savaşabileceklerini gösterdikleri bir evredir. A. George'un kriz yönetim sürecine dair görüşlerinde de ifade ettiği gibi bu karşılıklı meydan okuma sürecinde taraflardan biri eğer iddiasından vazgeçmeyi kabul etmeyecekse o zaman savaşa tırmanmadan bu durum nasıl yönetilecektir? (George, 1991:377)

Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde tarafı olduğu dış politika krizlerini saptamaya yönelik çalışmalarımızı yürütürken Brecher ve Wilkenfeld'in uzun soluklu projelerinde yer verdikleri krizler incelenerek Türkiye'nin doğrudan muhatap oldukları saptanmıştır. Tablo 1 ve Tablo 2'den de görüleceği gibi International Crisis Behaviour Project (ICB / ICBP)'de Türkiye'ye ilişkin olarak verilen örneklerle Turkish Foreign Policy Crises (TFPC) Projesi'ndeki kriz örneklerinden bazıları ortak bazıları ise farklılık göstermektedir.

ICBP'de yer alan 1919-1924 arası krizler Projemizin incelediği Cumhuriyet öncesi döneme ait olduğu için kriz listemiz içerisinde yer almamıştır. Ayrıca ICBP'nin incelediği dış politika krizleri 2007 yılına kadarkileri içerdiğinden bu tarihten sonra gerçekleşmiş olan dış politika krizleri de listede yer almamaktadır. Temel olarak iki projenin ilgilenmiş olduğu dış politika krizlerinin niteliğinden kaynaklanan bir farklılaşmadan da söz edilebilir. TFPC Projesinde ele alınan krizler arasında bazı krizler (Struma, 6-7 Eylül, Batı Trakya, Iraklı Sığınmacılar, Bulgaristan Türklerinin Göçe zorlanması) insani nitelikteki krizlerdir. Bazı krizler ise hukuki (Bozkurt-Lotus) niteliktedir. Oysa ICBP'de siyasi-askeri krizlere yer verilmektedir. Ayrıca projemizin kapsamı içerisinde dış politika krizleri Türkiye'nin diplomatik-siyasi tarihi içerisinde karar alıcıların algı ve gerçekliğinde şekillenen bir tanıma oturtulduğu için kimi kriz örnekleri TFPC Projesinde özgün nitelikleriyle yer almaktadır.

Tablo 1: ICB Projesi-TFPC Projesi Dış Politika Krizleri Türkiye Karşılaştırması

	Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Projesi'nde Türkiye'nin Doğrudan Taraf Olduğu Dış Politika Krizleri	International Crisis Behavior Project'de Türkiye'nin Doğrudan Taraf Olduğu Dış Politika Krizleri		
	DIŞ POLİTİKA KRİZLERİ			
YILLAR	TFPC'DEKİ ADI	ICBP'DEKİ ADI	TFPC	ICBP
1919	-	CILICIAN WAR (1919)	-	✓
1920	-	GREECE-TURKEY WAR I (1920)	-	✓
1921	-	GREECE-TURKEY WAR II (1921)	-	✓
1922	-	CHANAK (1922)	-	✓
1924	MUSUL KRİZİ	MOSUL LAND DISPUTE (1924)	✓	✓
1926	BOZKURT LOTUS KRİZİ	-	✓	-
1929	KÜÇÜK AĞRI KRİZİ	-	✓	-
1935	BULGARİSTAN KRİZİ	BULGARIA-TURKEY (1935)	✓	✓
1936	SANCAK KRİZİ	ALEXANDRETTA (1936)	✓	✓
1940	-	BALKAN INVASION (1940)	-	✓
1942	STRUMA KRİZİ	-	✓	-
1945	SOVYET TALEPLERİ KRİZİ	KARS-ARDAHAN (1945)*	✓	✓
1946	-	TURKISH STRAITS (1946)*	-	✓
1947	-	TRUMAN DOCTRINE (1947)	-	✓
1955	6-7 EYLÜL OLAYLARI KRİZİ	-	✓	-
1957	SURİYE KRİZİ	SYRIA-TURKEY CONFRONTATION (1957)	✓	✓
1958	IRAK KRİZİ	-	✓	-
1963-64	KIBRIS KRİZİ	CYPRUS I (1963)	✓	✓
1964	JOHNSON (MEKTUBU) KRİZİ	-	✓	-
1967	KIBRIS KRİZİ	CYPRUS II (1967)	✓	✓
1972-73	AFYON EKİMİ KRİZİ	-	✓	-
1974	KIBRIS (ENOSİS) KRİZİ	CYPRUS III (1974)	✓	✓
1974-1980	EGE DENİZİ (NOTAM-FIR) KRİZİ	-	✓	-
1974-1976	EGE DENİZİ (KITA SAHANLIĞI) KRİZİ	AEGEAN SEA I (1976)	✓	✓
1981	LİMNİ KRİZİ	-	✓	-
1984	-	AEGEAN SEA II (1984)	-	✓
1984-1990	BATI TRAKYA OLAYLARI KRİZİ	-	✓	
1987	EGE DENİZİ (KITA SAHANLIĞI) KRİZİ	AEGEAN SEA III (1987)	✓	✓
1988-1991	IRAKLI KÜRT SIĞINMACILAR KRİZİ	-	✓	-
1989	BULGARİSTAN GÖÇ KRİZİ	-	✓	-
1991	ERMENİSTAN (NAHÇİVAN) KRİZİ	-	✓	-
1992	MUAVENET KRİZİ	-	✓	-
1994	EGE DENİZİ (*casus belli*) KRİZİ	-	✓	-
1996	EGE DENİZİ (KARDAK/IMIA) KRİZİ	AEGEAN SEA IV (1996)	✓	✓
1997	KIBRIS (S300 FÜZELERİ) KRİZİ	CYPRUS-TURKEY MISSILE CRISIS (1998)	✓	✓
1998	SURİYE (ÖCALAN) KRİZİ	SYRIA-TURKEY (1998)	✓	✓
2003	SÜLEYMANİYE BASKINI (ÇUVAL) KRİZİ	-	✓	-
2003-	DOĞU AKDENİZ MEB KRİZİ	-	✓	-
2010-	MAVİ MARMARA BASKINI KRİZİ	-	✓	-
2011-	SURİYE KRİZİ	-	✓	-
2014	IŞİD KONSOLOSLUK REHİNE KRİZİ	-	✓	-
2014 -2015	SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ KRİZİ	-	✓	-

* Kars-Ardahan ve Turkish Straits krizleri TFPC Projesinde tek bir kriz olarak incelenmektedir. Sovyetler Birliği her iki talebini aynı anda ve aynı kapsamda dillendirdiği için özünde krizi bir bütün olarak değerlendirmek gerektiğini düşünmekteyiz.

Kaynak: ICB Projesi'ne dair veriler icb2v10 veritabanından ve The ICB Data Viewer'dan derlenmiştir. Bkz.; http://www.cidcm.umd.edu/icb/dataviewer/

Tablo 2: ICB Projesi-TFPC Projesi Kriz Farklılıkları

	ICB Projesi'nde Yer Verilmeyen Türkiye'nin Taraf Olduğu Dış Politika Krizleri	TFPC Projesi'nde Yer Verilmeyen ICB Projesi'nde Yer Alan Türkiye'nin Taraf Olduğu Dış Politika Krizleri
1926	BOZKURT-LOTUS KRİZİ	CILICIAN WAR (1919)
1929	KÜÇÜK AĞRI KRİZİ	GREECE-TURKEY WAR I (1920)
1942	STRUMA KRİZİ	GREECE-TURKEY WAR II (1921)
1955	6-7 EYLÜL OLAYLARI KRİZİ	CHANAK (1922)
1958	IRAK KRİZİ	BALKAN INVASION (1940)
1964	JOHNSON (MEKTUBU) KRİZİ	TRUMAN DOCTRINE (1947)
1972-1973	AFYON EKİMİ KRİZİ	AEGEAN SEA II (1984)
1974-1980	EGE DENİZİ (NOTAM-FIR) KRİZİ	
1981	LİMNİ KRİZİ	
1984-1990	BATI TRAKYA OLAYLARI KRİZİ	
1988-1991	IRAKLI KÜRT SIĞINMACILAR KRİZİ	
1989	BULGARİSTAN GÖÇ KRİZİ	
1991	ERMENİSTAN (NAHÇİVAN) KRİZİ	
1992	MUAVENET KRİZİ	
1994	EGE DENİZİ (*casus belli*) KRİZİ	
2003	SÜLEYMANİYE BASKINI (ÇUVAL) KRİZİ	
2003 -	DOĞU AKDENİZ MEB KRİZİ	
2010-	İSRAİL (MAVİ MARMARA BASKINI) KRİZİ	
2011-	SURİYE KRİZİ	
2014-	IŞİD KONSOLOSLUK REHİNE KRİZİ	
2014 -2015	SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ KRİZİ	

Kaynak: ICB Projesi'ne dair veriler icb2v10 veritabanından ve The ICB Data Viewer'dan derlenmiştir. Bkz.; http://www.cidcm.umd.edu/icb/dataviewer/

1.5.1. Dış politika Krizlerinde Karar Alma Süreci, Kriz Yönetimi İçin Yöntemsel Çerçeve Arayışı

Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Analizi literatüründe "dış politika" terimine dair ortak bir tanım yapmak güçtür. Farklı yazarlar "dış politika" terimini tanımlarken birbirinde farklı yönlerine dikkat çekerek bir tanım geliştirmeye çalışmaktadırlar. Karşılaşılan ilk güçlük "dış politika"nın öznesine dairdir. Kimin "dış politika"sından söz edileceğine dair bir zemin oluşturmadan tanım yapmak yeni tartışma alanları doğurmaktadır. Bu noktada geleneksel anlayışın bir ortak payda yarattığı söylenebilir; buna göre uluslararası toplumda devletler hala en temel aktör durumunu korumakta oldukları için dış politikadan söz edilirken öncelikle devletlerin dış politikalarından söz etmek gerekir. Bununla birlikte uluslararası ilişkilerin gelişen doğası gereği devletlerin dışında da çok sayıda görece özerk davranabilme kapasitesine sahip aktörden söz edilebilmektedir. Çok uluslu şirketler, ulus-ötesi örgütler artık uluslararası sistemde kendi "dış politika"larını yürütebilmektedirler.

Diğer bir güçlük ise doğrudan "dış"ın tanımlanmasına ilişkindir. Günümüzde görece özerk davranabilen aktörlerin aldıkları kararların sadece içe veya sadece dışa dönük bir etkileşim yaratmış olduklarını söylemek zordur. Aktörlerin kurmuş oldukları ilişkiler kendi yetki, sorumluluk ve

hükümranlık alanlarının sınırlarını esneten, giderek zayıflatan bir yapı ortaya çıkartmış durumdadır. Dolayısıyla hükümetin/siyasal iktidarın herhangi bir konuda almış olduğu karar kolaylıkla hükümranlık sınırları dışında bir etki yaratabilmektedir. Devletleri temsilen hükümetlerin izledikleri dış politika tercihleri siyasal iktidarın yönetme-hükümet etme serbestisini iradi olarak ülke sınırları dışındaki diğer aktörlerin etki ve müdahalesine açık hale getirmektedir. Böylesi bir iradi etkileşim büyük ölçüde siyasal iktidarın tercihinin bir sonucudur. Ancak kimi durumlarda uluslararası sisteme hakim değerler devletlerin dış politika tercihlerine karşı tepkinin oluşmasına neden olabilir ki bu durumda da uluslararası toplumun ve/ya baskın aktörlerin istikrar ve düzeni bozan devlete/siyasal iktidara karşı sert tepki göstermesine hatta doğrudan içişlerine/yönetimine müdahalesine yol açabilmektedir. 2000 sonrası uluslararası sistemde özellikle otoriter yönetimlerin işbaşında bulunduğu ülkelerde yaşanan insan hakları ihlalleri ve iç çatışmalar dikkate alındığında devletlerin egemenlik sınırları içerisinde kaldığı kabul edilen konularda uluslararası müdahaleleri meşrulaştıran bir eğilimin yerleşmeye ve kurallarının oluşturulmaya başlandığı görülmektedir. İnsan haklarının ihlaline neden olan uygulamalar ve kitlesel katliamlar, ayrımcı uygulamalar söz konusu olduğunda ve devlet yöneticilerinin sorumluluğunun bulunduğu durumlarda bu ülkelere uluslararası müdahalelere sıcak bakılmakta ve sorumluların Uluslararası Ceza Mahkemesi önünde yargılanması mümkün olmaktadır. Diğer bir uygulama da "Koruma Sorumluluğu" kavramı ile gündeme gelmiş ve BM çerçevesinde bir meşruiyete oturtulmaya çalışılmıştır. Ancak bu durum hala önemli bir tartışma konusu olmayı sürdürmektedir.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde devletlerin uluslararası sistem içerisinde diğer aktörlerle kurduğu ilişkilerin sıklığı ve niteliği devletin egemenlik sınırlarını aşındırırken iç ve dış politika tartışmasına da yeni bir boyut katmıştır. Soğuk Savaş döneminde devletlerin daha doğru bir ifadeyle siyasal iktidarların egemenlik sınırlarını iç ve dış ayrımına tabi tutmaları ve dışarının içeriye müdahalesini olabildiğince kısıtlamaya çalışmaları hatta bunu güvenlikleştirmiş olmaları anlaşılabilir bir olgudur. Ancak süreç içerisinde bu devletlerin –dolayısıyla siyasal iktidarların gerek içeride iktidarlarının sınırlarını esnetmeleri –demokratikleşme, sivilleşme, kamuoyu önünde hesap verilebilirlik, şeffaflık gibi kurumsallaşmalar dolayısıyla- gerekse uluslararası sistemde diğer aktörlerle kurmak zorunda kaldıkları karşılıklı bağımlılık yaratan çoğul ilişkiler sonunda siyasal iktidarları iç-dış ayrımı konusunda katı tutumlarını esnetmeye zorlamıştır.

Aktör ve iç-dış ayrımından başka bir zorluk ise "dış politika"nın tanımının hangi değişkenlere bakılarak yapılacağı noktasındadır. Bu konuda literatürde farklı yaklaşımların olduğu görülür. Örneğin Christopher Hill (2003) dış politikayı *"bağımsız bir aktörün (çoğunlukla devletin) uluslararası ilişkilerde yürütmüş olduğu dışsal ilişkilerinin toplamı olarak"* tanımlamaktadır. Sönmezoğlu (2014)'de benzer bir tanımlama yaparak dış politikayı *"uluslararası ilişkiler alanında genellikle bağımsız devletler olmak kaydıyla özerk aktörlerin 'dış' ile sürdürdükleri resmi ilişkiler bütünü"* olarak ele almaktadır. Brain White(1989)'a göre dış politika "*uluslararası sistemde devletlerin diğer aktörlerle özellikle devletlerle arasındaki ilişkilerde yürüttüğü hükümet aktiviteleri*"dir. James Rosenau (1976) ise dış politikayı yalın bir şekilde "devletlerin dışsal davranışları" olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Rosenau dış politikayla ilgili üç farklı anlaşılış biçiminden söz etmektedir; yönelimler kümesi olarak dış politika, bir yükümlülükler seti ve eylem planları olarak dış politika, bir davranış biçimi olarak dış politika". Valerie M. Hudson (2012)'ın tanımlamasında dış politika, "*ulusal hükümetin dış varlıklarla ilişkilerinde amaçlarını gerçekleştirmek için seçtiği strateji ve yaklaşım*"dır. Charles Hermann (1972)'a göre ise dış politika *"bir ülke hükümetinin yetkili karar alıcılarının ya da onların temsilcilerinin, kendi iç politikalarının dışında kalan uluslararası aktörlerin davranışlarını etkilemeye dönük resmi eylemleri"* olarak tanımlanabilir.

Dış politika davranışı devletin sınırları içerisinde usulüne uygun süreçlerden geçerek hazırlanmış fakat asıl olarak ülkesel sınırları dışında uygulanacak olan kararlara dayanır. Bu araştırma konumuz ve temel araştırma sorularımızı açıklayacağını düşündüğümüz kavramsal, yöntemsel çerçevenin büyük ölçüde Neoklasik Realizm olduğunu düşünmekteyiz. Araştırmamız kriz anındaki dış politika kararını incelerken farklı düzeylerde analizlerin yapılmasını gerektirmektedir. Krizin ortaya çıkmış olduğu bölgesel/uluslararası sistemsel yapının etkisi, kararın alındığı ve uygulandığı süreçteki iç/ulusal yapının sınırlılıkları, dış politikaya ilişkin kararın sorumluluğunu üstlenmiş olan siyasal liderin bilişsel/davranışsal/yönetsel özellikleri tüm bu değişkenler krize özgü dış politika kararını şekillendiren faktörler olarak karmaşık bir incelemeyi gerektirmektedir. Genel bir çerçevede ele alırsak; devletlerin krizlerde ne istedikleri, isteklerine ilişkin dış politika kararlarını nasıl aldıkları ve bu kararların ne olduğu, nasıl uygulandıkları kriz yönetim süreçlerini anlamak için sorulması gereken sorulardan bazılarıdır.

1.5.2. Dış Politika Karar Verme Süreci

Devletler dış politika kararlarını nasıl verirler? Tanımlamaların ortak noktası uluslararası sistemde "devlet" olarak beliren aktörün "resmi"

eylemlerinin aslında içeride "karar alıcı" olarak tanımlanacak "birey" veya "grup"lara kadar daraltılabileceğidir. Gerçekten de aslında ülke egemenlik sınırları içerisinde siyasal karar alma yetkisiyle donatılmış olan "karar alıcı" [tek veya grup] uluslararası sistemde temsil ettiği devletin dış politika kararlarını belirleyen temel aktör durumundadır. Bu yönüyle düşünüldüğünde devletin sahip olduğu hukuksal-siyasal meşruiyet şekline bağlı olarak dış politika bir yürütme fonksiyonu olarak görülmektedir. Usulünce seçilmiş siyasal karar alıcı veya karar alıcılar devletin temel değer, öncelik ve çıkarlarını, güvenliğini ilgilendiren konularda önceden saptanmış ve/ya yeni saptanacak siyasa ve/ya yöntemlerle ülke sınırları dışında [aynı zamanda içeride de] sonuç doğuracak kararlar alırlar. Bu kararların uygulanması sırasında aslında ülke sınırları dışındaki diğer benzer aktörlerin tepkilerine de açık bulunurlar. Dolayısıyla karar alıcıların aldığı kararlar kendine özgü yüksek risk ve olasılıkları, belirsizlikleri içlerinde barındırırlar.

Bir dış politika kararını bağımlı değişken olarak kabul edersek bu kararı ortaya çıkartan, etkileyen değişkenleri belirlemek mümkündür. Buna göre karar alıcı ve içinde bulunduğu/sahip olduğu yapı-çevre kararın alınmasını gerçekleştiren müdahil değişkenleri sergiler. Bu anlamda karar alıcı ve içinde bulunduğu çevre içe referans verir. Karar sürecinde var olan uluslararası sistem-yapı ise karar verme sürecinin dış ile ilişkisini kurduğu bağımsız değişkenleri içermektedir. Dolayısıyla bir devletin dış politika davranışından söz edilirken karar alma sürecinde etkisini gözlemleyebileceğimiz çok sayıda etkenden/faktörden söz etmek mümkündür. Uluslararası sistemin karar anındaki etkisi kadar doğrudan karar alıcıya ilişkin özellikler, karar alıcının içinde bulunduğu iç yapının özellikleri de kararın niteliğini ve araçlarını etkileyebilmektedir. Bu niteliğiyle dış politika karar alma süreci çok faktörlü bir ilişkiler ağının işleyişi içerisinde şekillenmektedir. Mintz karar almanın belirleyici faktörlerini aşağıdaki grafikteki gibi sıralamaktadır;

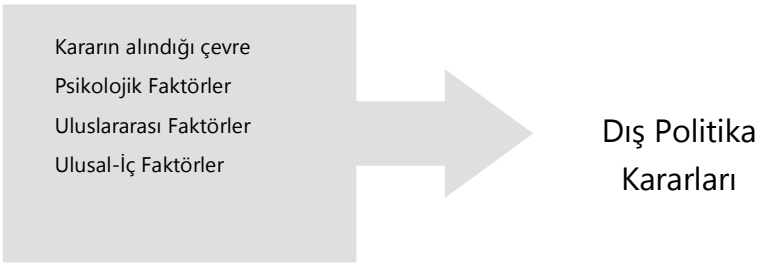

Kaynak: Mintz and DeRouen Jr., 2010 : 4.

Neoklasik Realizmin dış politikaya ilişkin çözümlemesi dış politika kararlarının oluşumunda ara değişkenlerin rolünün de dikkate alınması gerektiğine işaret edilir. Gerçekten de devlet adına karar alacak olan aktörlerin dış politika kararlarını alırken sadece "dış"tan gelen etkilere karşı "içeri"den bir "tepki" oluşturmakla yetinmedikleri aynı zamanda pek çok içsel dinamiğin etkisi ile tamamen "içeri"de oluşturulan ve "dış"ta sonuç doğurarak istek ve hedeflerini gerçekleştirmeye yarayacağını bekledikleri kararlar tasarladıkları görülür. Bu boyutuyla karar alıcının aldığı kararın bölgesel alt sistem ve/ya uluslararası sistemi değiştirmeye-dönüştürmeye yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Bu ise çoğunlukla muğlak bir uluslararası "anarşik" sistemde devletlerin göreli-değişken maddi güç kapasiteleriyle orantılı olarak sonuç doğurabilir.

Rose (1998) devletlerin dış politika karar alma süreçleri bakımından aşağıdaki akışı tartışır. Devletler dış politika kararlarını oluştururken mevcut sistemsel koşulların karar alıcıya sağlamış olduğu yönlendirici/teşvik edici unsurlarını dikkate alarak hareket ederler. Ancak sistemsel etkiler karar alıcı için kimi zaman kısıtlayıcı kimi zaman ise teşvik edici, cesaretlendirici bir rol oynar. Bu açıdan bakıldığında devletler sistemsel teşvikleri de dikkate alarak güç ve etkilerini genişletecek davranışlar sergilerler. Bu aynı zamanda bir meydan okuma sürecidir ve dirençle karşılaşıldığında da uyuşmazlık-çatışma, kimi zaman da krizlerle yüzleşmek gerekir. Dış politika kararlarının oluşturulmasında karar alıcının algısal, bilişsel özelliklerinin yanı sıra siyasal otoritenin şekillenmesini sağlayan ekonomik, siyasi, sosyal, tarihsel-kültürel, askeri pek çok içsel faktörün de etkili olduğu görülür. Siyasal karar alıcı olarak mevcut seçenekler çerçevesinde bir kararı alacak olan lider alacağı kararın siyasi sorumluluğunu üstlenerek hareket eder.

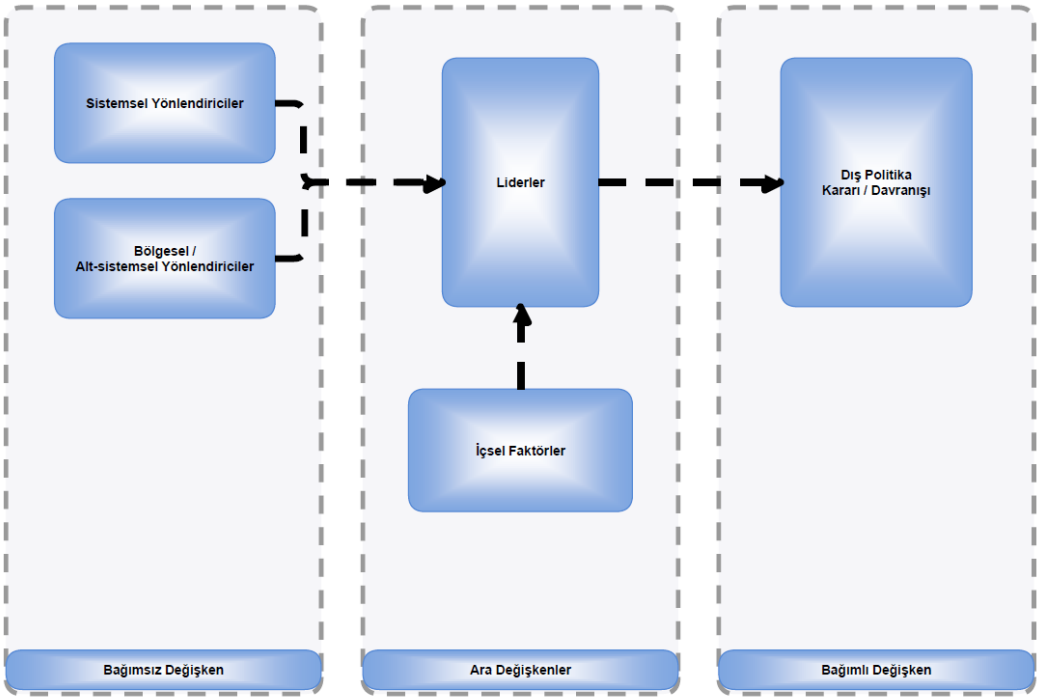

Şekil 1: Neoklasik Realizmde Karar Alma ve Değişkenler

Kaynak: Roze, G., 1998: 154'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu bağlamda özgün krizlerin incelenme sürecinde her krizde açıklayıcı olan bir modelleme veya çerçeve oluşturma iddiasında değiliz. Tam tersine kriz analizinin esası her krizin kendi özgünlüğüne bağlı olarak anlaşılması gerektiğidir. Kriz yönetim süreçlerinde karar alıcının var olan seçenekleri dikkate alarak tercih edeceği kriz yönetim stratejisinin pek çok parametreyi dikkate alarak hazırlandığı dikkate alınırsa durumun karmaşıklığı daha iyi anlaşılabilir.

1.5.3. Dış Politika Karar Almada Karar Tipleri ve Analiz Düzeyleri

Dış politikada karar almaya ilişkin farklı modellemelerden söz edilmektedir. Bununla birlikte farklı modellemelerin karar tiplerine ilişkin yaklaşımlarının da farklı olması beklenir. Bazı kararlar karar alıcılar değişse de farklı zaman dilimlerinde aynı şekilde veya çok küçük değişikliklerle uygulanırken bazı kararlar özgün ve yeniden üretilmiş kararlar olarak uygulanmaktadır. Mintz (2010) bu durumu karar tiplerini beş gruba ayırarak analiz etmektedir. Dış politikaya ilişkin kararların kavramsallaştırılmasında bir başka yaklaşım ise kararların nitelikselliği ile ilgilidir; Buna göre bazı kararlar karar alıcının duygusal eylemleri, araçsal eylemleri, stratejik eylemleri çerçevesinde kavramsallaştırılabilir.[1]

[1] Bu konuda bkz; Mintz and DeRouen Jr., 2010 :15-16.

Dış politika gündemindeki herhangi bir konuda karar alıcının yapacağı tercih, oluşturacağı karar daha önce aynı veya benzer bir konuda nasıl bir karar alınmış olduğuna bakılarak değerlendirilebilir. Buna göre karar alıcının herhangi bir konuda **tek yanlı** bir karar alması mümkündür. Dolayısıyla almış olduğu karar dış politikasında doğrudan veya dolaylı olarak bir başka aktörü muhatap alması sonucunu doğurmaz. Bazı durumlarda ise dış politika gündemine dair karar alınırken muhatap aktörler arasında bir müzakere-pazarlık süreci yaşanır, bunun sonucunda karar alıcı almış olduğu **müzakere edilmiş** kararı açıklar ve uygular. Bir başka karar türü ise dış politika gündemindeki konuyla ilgili olarak çok **önceden yapılandırılmış**, belirlenmiş rutin kararlardır. Bu tür kararlar ya çok önceden kararlaştırılmıştır veya bazı noktalarda henüz bir yapılandırılmaya gidilmeyerek risk üstlenilmiş olabilir. Bazı konularda ise daha önceden yapılandırılmış herhangi bir karar bulunmaz. Bu durumda herhangi bir hazırlık yapılmadığı gibi rutin kararların varlığından da söz edilmez. Dolayısıyla **yapılandırılmamış** kararlar çok daha karmaşık ve karar alıcıyı beklenmedik sonuçlarla karşılaştırabilecek niteliktedir.

Tablo 3: Karar Tipleri

Tek seferlik kararlar (One-shot or single decisions)	Karar alıcının nadiren almış olduğu tek seferlik kararlar
Stratejik, etkileşimli kararlar (Strategic, interactive decisions)	Karar alıcının hasmının davranışına karşı oluşturduğu kararını hasmının yeni karar ve davranışına göre yeniden düzenlemesi; karşılıklı etkileşimle kararların alınması
Ardışık kararlar (Sequential decisions)	Karar alıcının birbiriyle ilintili süreçleri dikkate alarak birbirini takip eden kararlar alması
Etkileşimli ve ardışık kararlar (Sequential-interactive decisions)	Karar alıcının kararının hem hasmının kararına bir karşılık hem de daha önce kendi almış olduğu kararın devamı olarak alınmış olması durumu
Grup kararları (Group decisions)	Kararların ad hoc bir grup tarafından alınmasında farklı grup üyelerinin kendi öncelikleri ve çıkarları çerçevesinde hareket ederek sonuçta bir pazarlıkla karar almaları

Kaynak: Mintz and DeRouen Jr., 2010 :15-16.

1.5.4. Projenin Kriz Tanımı

Projemizde 1923-2015 Cumhuriyet Dönemi Türkiye dış politikasında gerçekleşen "dış politika krizleri"ni incelerken bir tür yapı sökümü gerçekleştirdik. Bu bağlamda ilk aşamada bir gelişmenin karar alıcılar bakımından kriz olarak kabul edilebilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerektiğine dair kriz yönetimi-analizi literatüründe var olan tartışmalardan da yararlanarak projenin [dış politika] kriz tanımını oluşturduk. Bu tanım aşağıda görülebileceği üzere C. Hermann ve M. Brecher'ın geliştirmiş olduğu kriz tanımlarının esnek bir bileşkesini yansıtmaktadır.

Hermann'a göre krizin üç tanımı dikkate değerdir. Bunlar; tanımsal, analiz seviyesi, teorik alt yapısı ve kullanılışı bakımından farklıdır. Buna göre Hermann'ın üç farklı kriz düzeyinden hareket eder. Bunlar;

- sistem krizi
- uluslararası kriz
- karar alma krizi'dir.

Sistem Krizi: Uluslararası sistemde belirli aktörler belirli kuralların, normların ve kapasitenin olduğu bir yapı içerisinde ilişki halindedirler. Bu sistemdeki denge ve istikrarın bozulması durumu krizi oluşturabilir.

Uluslararası Kriz: Bir aktörün diğer aktör tarafından statükosunun tehdit edilmesi olarak tanımlanır. Durumu tetikleyen ilk tırmanmadan sonra temel dinamik üstü kapalı ya da doğrudan pazarlık içerir. Genellikle iki taraflı olarak düşünülse de zorunlu değildir.

Yürütme/Hükümetsel ya da karar alma krizi: Tek bir devlete odaklanır. Karar alıcılar için sorun olan olaydır. Genellikle karar alıcı olarak algıladığımız politika yapıcının karşılaştığı durumun özelliklerine vurgu yapar. Karar alıcı perspektifinden temel soru şudur: Krizler karar almayı nasıl etkiler? Karar alma krizi uluslararası bir problem içermezler. Olası bir savaşa sebep vermezse iç politikada hükümeti tehdit eden bir unsur olarak kalırlar.

C. Hermann'(1969)'a göre kriz 3 özelliğin birleşimini gerektirir;

- Yüksek tehdit,
- Kısa zaman,
- Sürpriz.

C. Hermann'ın tanımlamasında kriz, *"karar alıcının temel hedeflerine tehdidin, istenmeyen durum karşısında karar alıcının sahip olduğu kısa*

zamanın ve bu durumun sürpriz olarak ortaya çıkmasının kombinasyonudur." Ancak bunların üçünün bir arada bulunma durumu görece nadirdir, fakat üçünün bir arada bulunmaması olayın vahametini azaltmaz.

Diğer yandan Michael Brecher yaptığı tanımlamada Hermann'ın tanımlamasını bazı noktalarda esnetir ve geliştirir: Buna göre Brecher; "*kriz anını kriz olmayan dönemden ayıran nedir?"* sorusundan yola çıkarak krizi tanımlar ve ikiye ayırarak inceler. Bu bağlamda krizleri iki düzeyde ele alır.

1.Dış politika krizi

2.Uluslararası kriz

Dış politika krizi: bir devletin kendi iç veya dış çevresinden kaynaklanan üç gerekli koşulun var olması ile oluşan durumdur. Devletin karar alıcısının algılarıyla ilgili olan bu koşullar şunlardır:

Temel değerlere tehdit (eş zamanlı ya da ardı ardına)

Dış tehdide karşılık verme için kısıtlı zamanın olduğunun farkında olma,

Askeri çatışma/savaş olasılığında normalden fazla artış.

Dış politika krizi, devlet için bu üç gerekli ve yeterli koşul ile devletin iç veya dış çevresindeki değişiklikten kaynaklanan bir durumdur. Devletin üst düzey karar alıcısının algılarının bir durumu kriz olarak algılaması bu üç koşulla ilgilidir.

Uluslararası kriz için ise 2 koşul ileri sürer;

1. Askeri saldırı olasılığının artması ile iki veya daha fazla devlet arasındaki ilişkilerin değişimi ve/veya ilişkilerdeki yıkımın yoğunluğunun artması,

2. Küresel, baskın veya alt sistemin yapısının ve ilişkilerin bozulması.

Genellikle uluslararası kriz yıkıcı bir eylem veya olay ile başlar. Sonuçta bu durumu bir veya daha fazla devlet için dış politika krizi yaratır. Bir dış politika krizi zaman içerisinde bölgesel-uluslararası bir krize dönüşme potansiyelini içinde barındırır. Dolayısıyla uluslararası kriz, krize sebep olan durumun sona ermesi ya da hafifletilmesi ile biter.

Projemizde esas aldığımız [dış politika] kriz tanımına göre;

İster algısal ister gerçeklik taşısın "kriz" olarak kabul edilen sözsel-eylemsel durum karar alıcı bakımından genellikle aşağıdaki özellikleri taşır:

Buna göre krizin tetikleyicisi olarak kabul edilen gelişme;

•karar alıcının dış politika gündemini meşgul edebilecek herhangi bir konuda ortaya çıkar,

•zamanlama bakımından aniden ortaya çıkar veya belli bir zaman dilimi içerisinde gelişir,

•karar alıcının algısında ve/ya gerçekliğinde temel değer ve önceliklerinde bir değişiklik yapmaya zorlar,

•bu durum karar alıcı bakımından risk, tehlike, tehdit veya saldırı olarak algılanır,

•Bu algısal durum dolayısıyla karar alıcı mevcut kısıtlı seçenekler arasında bir tercih yapmak ve karar almak zorundadır,

•Karar alıcının alacağı karar dolayısıyla doğrudan muhatabı olan aktör ve/ya aktörlerle bir askeri çarpışma-savaşa girme olasılığı bulunmakla birlikte bu durum her zaman ortaya çıkmaz.

Projemizde temel almış olduğumuz kriz tanımı devletlerin dış politikaları ve uluslararası ilişkilerindeki hemen her konuda kriz yaşayabilecekleri düşüncesine dayanmaktadır. Araştırma çerçevesini daraltmak gerektiğinde literatürde askeri güvenlik krizlerini temele oturtan araştırmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Ancak projemizde kriz örneklerini araştırırken olabildiğince geniş bir konu-içerik taranmaya çalışılmıştır. Bu nedenle seçilen örnekler askeri, siyasi, hukuki, insani nitelikteki krizler olarak somutlaşmıştır. Doğası gereği bu ayrımlandırmada bir konunun birden fazla boyutunun olabileceği de göz ardı edilmemiştir. Yani krizin odağındaki gelişme askeri olabileceği gibi siyasi ve hukuki niteliklere de sahip olabilmektedir.

Araştırmamızın sınırlılıkları içerisinde yer alan bu nokta daha farklı kriz çeşitlerinin de incelenmesi gerektiğini ortaya çıkartmıştır. Örneğin 1986 Çernobil Nükleer Santrali'ndeki çevresel felakete yol açan nükleer kaza bunlardan biridir. Söz konusu çevresel kriz hem bir acil durum yönetimini hem de olumsuz, telafisi mümkün olmayan veya maliyetli olan etki ve sonuçlarının giderilmesinde devletlerin ortak çabalarını gerektirmiştir. Ancak nükleer serpintinin etkisinde kalan Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliği ile ilişkileri ekseninde durumu bir kriz olarak değerlendirirken Türkiye'de süreç bunun tersine gelişmiştir. Serpintiden etkilenen Türkiye'de siyasal karar alıcı

uğranılan zararı küçümseyerek kamuoyunun gündeminden çıkartmaya çalışmış, bunu dış politikasında da dillendirmekten kaçınmıştır.

1.5.5. Türkiye'nin Dış Politikası Krizlerinin Taranması

İlerleyen aşamada Türkiye'nin dış politika tarihi taranarak karar alıcının yukarıdaki kriz tanımına uygun davranışları araştırıldı. Bu süreçte saptanan "kriz"lerden dış politika krizleri listelendi. Listeleme sürecinde ise literatürde Türkiye'nin dış politikasının tarihsel sürecini anlatan başlıca kitapların yanı sıra özgün olaylara derinlemesine bakan makaleler tarandı. (Oran, 2006; 2001; ve 2013; Gönlübol ve diğerleri, 1999; Armaoğlu, 2014) Bu bağlamda Dışişleri Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu *Dışişleri Güncesi* gibi kaynaklardan yararlanıldığı gibi Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün yayınlamakta olduğu *Ayın Tarihi* serisi, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Hürriyet* gazeteleri başta olmak üzere dönemin yayınlarından krizlere ilişkin haberler derlendi.

Listelenen [dış politika] krizlerinin her biri haftalık toplantılarımızda proje grubumuzun üyeleri arasında tartışılarak kriz yönetim süreci analiz edildi. Üç yıllık bir çalışmanın ürünü olarak kapsamlı bir kriz analiz tablosu oluşturmak mümkün oldu. "Bütünleşik Tablo" adını verdiğimiz tabloda kriz örneğine ait tüm analiz parametreleri sütun başlıklarında oluşturulan listelerden seçilebilir hale getirildi. Böylece herhangi bir kriz örneğine ait veriler listelerden seçilerek krize özgü bir özet analiz tablosu oluşturmak mümkün oldu. Kriz örneklerini analiz ederken bu tablolardan önemli ölçüde yararlanılmıştır.

Bütünleşik Tablo'yu oluşturan modüller kavram, tanım ve yöntem çerçevesine en uygun şekilde tasarlanmış oldu. Herhangi bir krize ilişkin analiz yapılırken bağımsız değişken olarak kriz anındaki uluslararası sistem-bölgesel alt sistem özellikleri dikkate alındı. Müdahil-ara değişken olarak kriz anında Türkiye'deki içyapı, ekonomik, siyasi, hukuki, askeri özellikleri dikkate alınarak krizi yöneten siyasal karar alıcının liderlik özelliklerin karar alma sürecinin anayasal-bürokratik işleyişine ne ölçüde/nasıl etkide bulunmuş olduğu saptanmaya çalışıldı. Krize ilişkin olarak izlenen kriz yönetim stratejileri ise doğal olarak bağımlı değişkenimizi oluşturdu.

1.3.4. Kriz Yönetimi Süreci ve Kriz Analizi

Genellikle kriz yönetim süreci ve kriz analizi birbirini tamamlayan süreçlerdir. Kriz analizi kapsam olarak kriz yönetim sürecini de içine alır. Bu nedenle daha uyuşmazlık evresinden başlayarak ilk uyaranlara da odaklanarak krize nasıl dönüşmüş olduğunu, krizi tetikleyen gelişme ile

beraber krizin nasıl yönetildiğini, tarafların kriz yönetim stratejilerinin nasıl şekillenmiş olduğunu, krizi yumuşatacak girişimler ve üçüncü aktörlerin katkısının olup olmadığını, yumuşama ile beraber krizin nasıl sonlandırılmış olduğunu inceler. Yani kriz analizi birbirini izleyen süreçlerin tamamına bakmak zorundadır. Kriz yönetimi, genel olarak ilgili tarafların bir yandan var olan gerilimin savaşa tırmanmasını önleme ve yatıştırma diğer yandan ise temel değer ve önceliklerini, güvenliklerini, çıkarlarını korumak çabası olarak değerlendirilir. Bu niteliği ile kriz yönetimi karar alıcının stresini arttıran süreçlerdir. Karar alıcı bir yandan krizin yaratmış olduğu etkiyi kontrol altında tutmaya çalışırken diğer yandan bu karşılıklı meydan okumadan zarara uğramadan çıkmaya çalışır.

Brecher ve Wilkenfeld'in çalışmalarında kriz analizi birbirini izleyen dört evreye ayrılmaktadır (Brecher ve Wilkenfeld, 1997: 10-17); kriz öncesi evre, tırmanma evresi, yumuşama evresi, kriz sonrası evre. Krizin tetiklenmesinden önceki süreçte krizin ilk uyaranları gözlenmeye başlar. Kriz öncesi evrede henüz taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının sözsel-eylemsel alanda sınırlı kaldığı görülür. Askerileşme ihtimali ise ancak çatışmanın sonlarına doğru düşük olasılıkla da olsa görülmeye başlar. Kriz yönetimi, hem tetikleyici davranışla tırmanan ve evrilen tırmanma-kriz sürecini, hem krizden yumuşamaya evrilme sürecini kapsar.

Devletler, karar alıcılar için asıl bu evrede kriz yönetilmektedir. Karar alıcının bu evrede stresi normalden yüksektir ve artık krizden söz edildiği için askerileşme düzeyinde de artış beklenebilir. Krizin tarafları açısından düşünüldüğünde yukarıda belirtilen evrelerin her bir taraf için eş zamanlı gerçekleşmiş olması gerekmez. Dolayısıyla bu bağlamda krizin tetikleyicisi de savunmacı ve saldırgan taraflardan her biri için farklı zamanlarda farklı tetikleyici durum değişikliği ile ortaya çıkabilir.

Bu evrelendirme "kriz" olarak kabul edilen durumsal değişikliğin kökeni ve işleyişini anlamak açısından da gereklidir. Ancak evrelendirme bakımından tartışılan konu "kriz"in hangi aşamadan itibaren yönetileceğine dairdir. Bu bakımdan genel olarak iki eğilimden söz edilebilir. Birinci eğilim krizin taraflar arasında uyuşmazlığın ilk işaretlerinin karar alıcıya ulaştığı andan itibaren başlatılması gerektiğini ileri sürer. Böylece "kriz"i uyuşmazlık evresinden başlatmayı önerir. İkinci eğilim ise uyuşmazlık, çatışma ve kriz evrelerinin birbirinden ayrılmasını önerir. Buna göre kriz öncesi evre taraflar arasında uyuşmazlığın çıktığı andan itibaren çatışma evresini de içerir. Dolayısıyla "kriz" çatışmanın en son tırmandığı noktada gerçekleşen bir tetikleyici söz, eylem ve/ya durum değişikliği ile ancak kriz evresine tırmanır. Bundan önceki

süreçte taraflar önce uyuşmazlığı, sonra ise çatışmayı uygun yöntemler ve araçlarla yönetmeye çalışırlar. Bunlarda bir başarı sağlandığı takdirde doğası gereği "kriz evresine" geçilmez. Bunlarda bir başarı sağlanamadığı için gerginlik bir üst evreye, kriz evresine tetiklenmiş olur.

<table>
<tr><td colspan="5">Kriz Analizi</td></tr>
<tr><td colspan="2" rowspan="2">Kriz Öncesi Evre</td><td colspan="2">Kriz Yönetimi</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Kriz Evresi</td><td>Kriz Sonrası Evre</td></tr>
<tr><td>Uyuşmazlık</td><td>Çatışma</td><td>Tırmanma</td><td>Yumuşama</td><td>Kriz Sonrası</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

1.5.6. Uyuşmazlık, Çatışma ve Kriz İlişkisi

Uyuşmazlık (dispute), çatışma (conflict) ve kriz (crisis) birbirini takip eden süreçler olsa da anlaşmazlığın yoğunluğu ve görüş-çıkar ayrılığının yanı sıra düşmanlığın şiddeti birbirinden farklılık gösterir. Uyuşmazlık (dispute), çatışma (conflict) ve (kriz) gündelik dilde bireylerin birbirleri yerine kullanmış olduğu terimler olmasına karşın içerikleri birbirlerinden farklı fakat birbirleriyle de yakından ilintilidir. Uyuşmazlık tanımı gereği taraflar arasındaki görüş ayrılığının sözsel aşamasını ifade eder, bu aşamada henüz diplomatik-siyasi ilişkiler ve karşılıklı görüş bildirimi yaşandığı için tırmanma işaretleri olsa da durum hala yönetilebilirdir. Çatışma evresinde ise sözsel görüş ayrılıklarının yerini eylemsel meydan okumalar ve meşrulaştırma girişimleri almıştır. Dolayısıyla gerilimin dozu yüksektir ve krize dönüşme işaretleri de gözlenebilir. Kriz evresinde ise bir tetikleyici söz, eylem veya durum değişikliği ile taraflardan birinin kendi çıkarlarını gözeterek durumu lehine değiştirmek için bir fiili durumu başlatmasına rastlanır. Bu tetikleyici eylemle beraber taraflar arasında sınırlı da olsa düşmanlık ve askeri çatışma riskinde normalden fazla bir artış gözlenebilir. Eğer krizin askerileşmesi önlenemiyor ve yönetilmesinde başarılı olunamıyor ise sıcak bir askeri çatışma ve/ya savaş dönüşme olasılığı yüksektir.

Kısaca, uyuşmazlıklarda söz/söylem farklılığı gözlenirken çatışmalarda fiil/eylem ön plandadır. Uyuşmazlıkların taraflar arasında açık ve/ya gizli bir mücadele olmalı ve tarafların birbirlerini hedeflerine ulaşmalarını engelleyen aktör olarak algılamaları gerekir. Çatışma bu anlamda karşılıklı olarak birbirleriyle ilişki içerisinde olan aktörler arasında algı ve tercihleri, davranışları etkileyen bir süreci ifade etmektedir. Çatışma neden kaynaklanır? Toplumlar, bireyler arasında olduğu gibi devletler arasındaki ilişkilerde de her zaman çatışma için uygun bir zemin vardır. Çatışmaya mı yoksa çatışmanın

kaynağına mı bakmak gerekir? Çatışmalar ilişkilerin "görünür" kısmı hakkında bilgi verir oysa derinlerde değerler, çıkarlar, duygular, algılar, davranışlar, ihtiyaçlar, umutlar, korkular, bilgi, inanç, değer ve inanç farklılıkları ve hedefler; Ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve toplumsal faktörler, karşılanmayan ihtiyaçlar, adaletsizlikler ve eşitsizlikler, ayrımcılık ve baskılar, diyalog eksikliği, güç ve statü arayışları gibi unsurlar gözlemlenebilir.

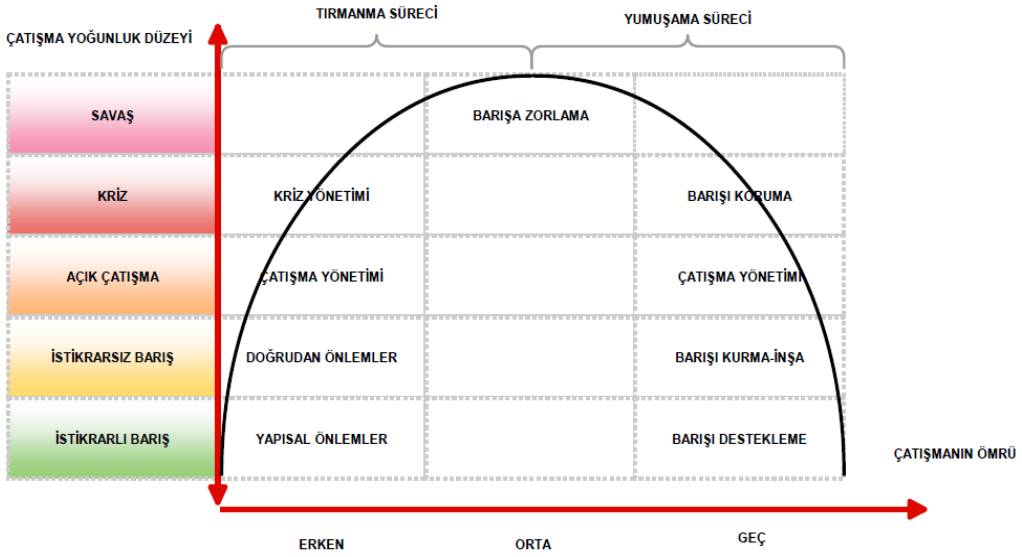

Şekil 2: Çatışma Döngüsü

Kaynak: Swanström, N. L.P. and Weissmann, M. S. 2005 :11.

Çatışma Çeşitleri

Genel bir ayrım ile çatışmaları şiddet öğesine yer verip vermediklerine bakarak ayrıştırmak mümkündür. Şiddet içermeyen çatışmalar, tarafların çatışmalı çıkarlarını yansıtan istemlerini şiddet ve zorbalığa başvurmadan elde etme çabalarını içerir. Bu ise yine iki şekilde gerçekleşir:

- Görünmez/Gizli Çatışma: Çatışmanın ilk düzeyi çatışma potansiyelinin görüldüğü durum.
- Görünür/Açık Çatışma: Şiddete doğru tırmandıran eylemlerin ve/ya önlemlerin ortaya konulması durumu.

Şiddet içeren çatışmalar ise taraflardan en az birinin istemini elde edebilmek için başlattığı ve barışçıl çözüm yöntemlerinin dışında kalan yöntemlerin kullanıldığı süreçlerdir.

- Kriz

- Şiddet İçeren Kriz
- Savaş

Kriz durumunda askerileşme eğiliminde normalden fazla bir artışın gözlenecek olması kaza veya isteyerek bir sıcak askeri çatışma olasılığına karşı hazırlıklı olayı gerektirdiğinden çatışan tarafları bir tür güvenlik ikilemi içerisine sürükleme riski vardır. Bu durum doğaldır ki çatışma sürecinin yönetilmesini de çoğu kez zorlaştırmaktadır. Taraflar arasında uygun çatışma çözücü yöntemlerin bulunması görünmez bir çatışmanın sınırlandırılmasına ve tırmandırılmamasına olumlu katkı yapacaktır. Tarafların müzakere ve pazarlık kanallarını, diplomatik ilişkileri koruduğu sürece çatışmayı tırmandırmama ihtimali de her zaman için bulunur.

Bir başka açıdan bakıldığında "çatışma yönetimi, geleneksel hukukun yetersiz ve çaresiz kaldığı alternatif bir çatışma çözme" yöntemidir. Gerçekten de uluslararası sistemde devletler arasında oldukça yoğun ve karmaşık ilişkilerin kurulduğu dikkate alınır ise geleneksel diplomatik-siyasi yöntemlerin dışındaki araç ve yöntemlerle çatışmaların çözülebileceğine dair beklentiler de çoğalmaktadır.

Tablo 4: Çatışma – Kriz Kavramsallaştırması Şiddet/Yoğunluk Düzeyi

Yoğunluk Düzeyi	Önceki Kavram	2011 Sonrası Kavram	Şiddet Düzeyi	Yoğunluk Sınıflandırması
1	Gizli Çatışma	**Uyuşmazlık**	Şiddet İçermeyen Çatışmalar	Düşük Yoğunluklu
2	Görünür Çatışma	**Şiddet İçermeyen Kriz**		
3	Kriz	**Şiddetli Kriz**	Şiddet İçeren Çatışmalar	Orta Yoğunluklu
4	Ciddi Kriz	**Sınırlı Savaş**		Yüksek Yoğunluklu
5	Savaş	**Savaş**		

Kaynak: Conflict Barometer 2012, http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2012.pdf

Böyle düşünüldüğünde ise çatışmaların krize tırmandırılmadan yönetilebilmesi, eğer başarılabilirse çözülmesi aynı zamanda farklı aktörlerin sürece dahil oldukları "potansiyel veya gerçek bir çatışma durumunu azaltmak ya da çözmek amacıyla örgütlü, diyalog temelli ve partizan olmayan

bir üçüncü tarafın (arabuluculuk, kolaylaştırıcılık, uzlaştırıcılık, danışmanlık, barışı koruma ve tahkim) müdahalesi" olarak gelişmektedir. Özellikle üçüncü tarafın müdahalesi ile çatışmayı dönüştürmek için yoğun arayışlar söz konusudur. Hâlihazırda tabana dayalı yerel örgütlenmeler, insan hakları ve kalkınma vb alanlarda çaba gösteren STK'lar süreçsel bir düşünceyle çatışan taraflar arasındaki ilişkileri kamuoyu oluşturma, algı ve kanaat değiştirme, siyasi eğitim, diyalog geliştirme gibi yöntemlere başvurarak dönüştürmeye çalışırlar. Ulusal-uluslararası STK'lar ve profesyonel aktörler ise danışmanlık, yakınlaştırma ve taraflar arasında müzakereye dönük zemin hazırlama yönünde çaba gösterirler. Siyasi ve askeri elitler, liderler ise sonuç almaya odaklı girişimler organize ederler. İyi niyet elçisi olmak, kolaylaştırıcılık, arabuluculuk, tahkim ve yaptırımlar konusunda çaba gösterirler. Bu bağlamda "çatışma" teriminin içerdiği olumsuz algı yerine yeni terimler geliştirildiği de görülmektedir.

Tablo 5: Çatışma Kavramına İlişkin Tanımsal Değişim

Çatışma Terimli Analiz	**Barış Terimli Analiz / Butros Gali**
Çatışmayı Engelleme (*Conflict Prevention*)	**Engelleyici Diplomasi** (Çatışmayı Engelleme)
Çatışmayı Yatıştırma (*Conflict Settlement*) [ateşkes çabaları]	**Barış Yapma** (Çatışmayı Yatıştırma/Çözme)
Çatışmayı Çözme (*Conflict Resolution*) [müzakereler ve anlaşmalar]	**Barışı Koruma** (Çatışma Yönetimi)
Çatışmayı Dönüştürme *(Conflict Transformation*) [toplumsal entegrasyon, yapısal değişimler]	**Barışı Kurma** (Çatışmayı Çözme/Dönüştürme)

Kaynak: Axt, H.J., Milososki, A. and Schwarz, O. (2006); Gali, B. (1992) kaynaklarından yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Uyuşmazlık, çatışma, aslında kriz analizi bakımından kriz öncesi evreyi oluşturmaktadır. Krize ilişkin ilk uyaranların gözlendiği evrede eğer uygun çabalar geliştirilebilir ise sürecin tırmanmasının da önüne geçilmesi

mümkündür. Uyuşmazlığın ortaya çıkış süreci eğer taraflar arasında daha önceden süren başka uyuşmazlık ve çatışmalar dolayısıyla gergin ise çok daha hızlı bir tırmanmaya dönüşebilmektedir. Dolayısıyla yeni uyuşmazlık var olan diğer uyuşmazlıkların da çözümünü engelleyici bir etki yaratabilmektedir. Proje araştırmamızın kurgusunda bu durumu dikkate alarak kriz yönetim evresi ile kriz öncesi evrede yürütülen diplomatik, siyasi ve hukuksal müzakerelere dair veriler elde edilmeye çalışılmaktadır.

1.6. Analizin Çerçevesinin Kurgusu

Türkiye'nin Cumhuriyet dönemindeki dış politika krizlerini analiz ederken yararlanacağımız analiz çerçevesi birbiriyle ilintili değişkenleri dikkate almamız gerektirdiğinden tüm bu değişkenleri rahatça gözlemleyebileceğimiz bir tablo oluşturmamıza yol açtı. Bu tabloda karar alıcının dış politika krizine ilişkin kararını oluşturmasının seyrini takip etmek mümkün hale geldi. Uluslararası ve bölgesel sisteme ilişkin verilerin karar alıcı bakımından bağımsız değişken olduğunu dikkate alarak kriz anındaki bilgileri sağlandı. Dış politika krizlerinin dış politika karar alma sürecinden bağımsız işlemeyeceği düşünülerek müdahil değişkenler olarak karar alan siyasal sorumlunun ulusal/iç yapı ile ilişkisini gözlemleyeceğimiz veriler derlenmiş oldu. Bunun sonucunda ise krize ilişkin dış politika kararında karar alıcının özellikleri, çıkar, güç, tehdit gibi kavramlara hangi anlamları yükledikleri tablolara eklendi. Dış politika kararının niteliği gereği "dış"arıda sonuç ve etki doğuracağı dikkate alınarak krizi sonlandıracak kararların sistemdeki yansımaları saptanmaya çalışıldı. Tüm bunlar ve diğer alt düzey değişkenler oluşturulan "bütünleşik tablo"da her bir kriz örneği özelinde saptanarak veri tabanı geliştirilmiş oldu. Söz konusu tablo analiz parametresi olarak merak edilen yeni ölçütlerle zenginleştirilebilecek bir dinamik yapı sergilemektedir. Modüller üzerinden geliştirilen tablo[2]da;

Birinci Modül, kriz olarak kabul edilen sözsel-eylemsel gelişme hakkında özet/temel bilgileri içermektedir. Bu modülde Türkiye dışında krizin doğrudan tarafı olan aktörün kim olduğu tanımlandıktan sonra konu hakkında kısa bir özet ve yardımcı kaynaklar hakkında bilgi verilmektedir.

[2] Bütünleşik tablo çok sayıda sütun ve sayfadan oluştuğu için raporumuzda tek bir sayfada gösterilmesi mümkün olmamıştır. Bütünleşik tablonun her bir kriz özelinde kısa haline internet sitesi üzerinden ulaşmak mümkündür.

MODÜL 1

KRİZİN ADI	DIŞ POLİTİKA KRİZİNİN TARAFLARI	
KRİZİN ADI		KRİZİN DİĞER TARAFI
1942 STRUMA KRİZİ	TÜRKİYE	

Çağrı Erhan, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yahudilerin Türkiye'ye Kabulü Meselesi", A. Haluk Ülman'a Armağan, Gökhan Erdem (Y. Haz.) Ankara: A.Ü. SBF Yay., 2013, ss. 125-150.

Tahir Kodal, "Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri", Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi, 5, 3, Erzurum 2007. , 2007, ss. 133-163.

Tahir Kodal, "Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri",38. ICANAS Bildiriler, Tarih ve Medeniyetler Tarihi, IV. Cilt, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., 2012, ss.1903-1932.

Çetin Yetkin, Struma: Bir Dramın İçyüzü, İstanbul: Gürer Yay., 2008.

Corry Guttstudt, Türkiye, Yahudiler ve Holokost, İstanbul: İletişim Yay., 2008.

MODÜL 3

TOPRAKSAL BÜYÜKLÜK
100.000- 1.000.000km2

KRİZ ANINDA HAYAT PAHALILIĞI
KRİZ DÖNEMİ BOYUNCA NORMAL DÜZEYDE ARTIŞ VEYA AZALIŞ

KRİZ ANINDA İŞSİZLİK
KRİZ DÖNEMİ BOYUNCA NORMAL DÜZEYDE ARTIŞ VEYA AZALIŞ

KRİZ ANINDA YİYECEK FİYATLARI
KRİZ DÖNEMİ BOYUNCA NORMAL DÜZEYDE ARTIŞ VEYA AZALIŞ

GÜÇ KAPASİTESİ
ORTA ÖLÇEKLİ GÜÇ

Bu değişken krizi betimleyen jenerik isim hakkında bilgi içerir.

Bu değişken krizin taraflarından birinin Türkiye Cumhuriyeti olduğunu belirtir.

İkinci Modül, kriz anında ve sürecinde krizin taraflarının sahip oldukları karar alma yapısı hakkında bilgileri içermektedir. Siyasal karar alma sürecinin kriz anındaki görünümü, anayasal-bürokratik mekanizmanın yapısal özellikleri, kriz anında kriz yönetiminde öne çıkan aktörlerin kimler olduğu hakkında bilgi verilmektedir. Aynı bilgiler krizin muhatabı olan aktör hakkında da verilmeye çalışılır. Böylece kriz yönetim sürecinde taraflar arasındaki iletişim düzeyinin nasıl işlediği ve kararların nasıl bir yapıda oluşturulduğu hakkında bilgi edinilir.

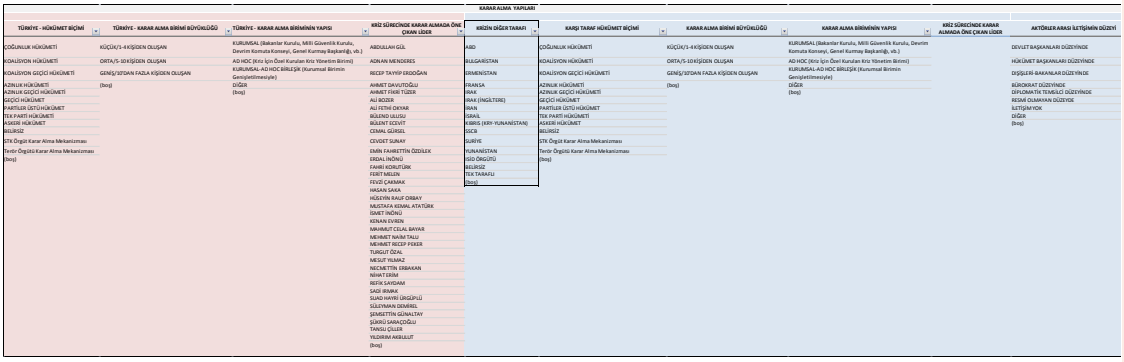

Üçüncü Modül, kriz sürecinde taraf aktörlerin yapısal özellikleri hakkında bilgileri içermektedir. Bazı krizlerde özellikle kriz sürercindeki iç-ulusal gündem ve yapı belirgin şekilde etkilidir. Özellikle karar alma sürecini şekillendirmesi bakımından kriz anında tarafların yönetim yapıları ve rejimleri, kriz sürecinde ulusal gündemdeki belirgin konuların neler olduğu, siyasal karar alıcının karar almasını kolaylaştıracak veya zorlaştıracak unsurlar hakkında bilgi sağlanır.

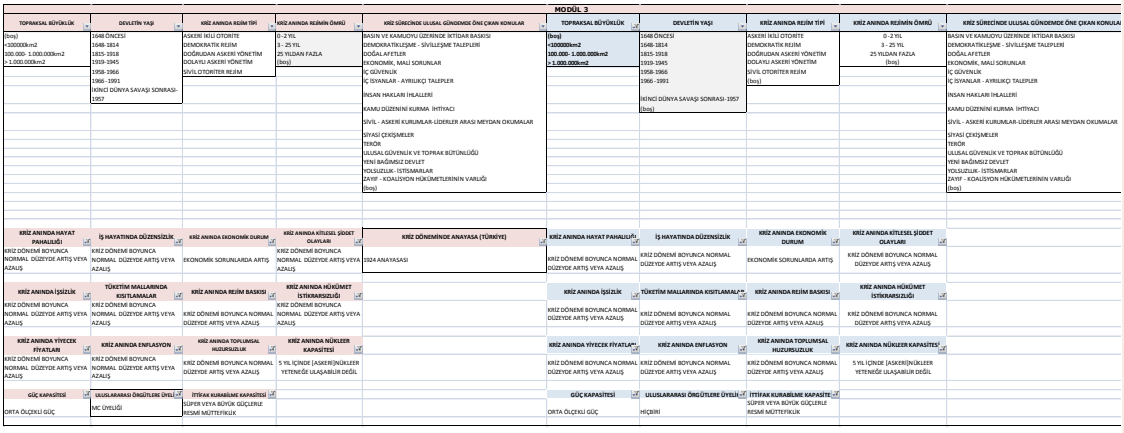

Dördüncü Modül, karar alma sürecinde öne çıkan liderler ve iletişimin düzeyi hakkında bilgiler içerir. Dördüncü modül doğrudan karar alıcının kim olduğuna, karar alma biriminde hangi aktörlerin yer aldığına ilişkin bilgileri içerir. Genellikle krizde siyasal sorumlunun yanı sıra askeri-siyasi-diplomatik ve hukuki açıdan karar almayı destekleyecek bilgi ve yorum üretecek danışman, uzman ve teknokratların yer aldığı görülür.

MODÜL 4

		KARAR ALMA SÜRECİNDE SEÇİLMİŞ AKTÖRLER		
KRİZ SÜRECİNDE KARAR ALMADA ÖNE ÇIKAN LİDER	**AKTÖRLER ARASI İLETİŞİMİN DÜZEYİ**	**AKTÖRLER**	**TÜRKİYE**	**KARŞI TARAF**
	DEVLET BAŞKANLARI DÜZEYİNDE	Devlet Başkanı	**Devlet Başkanı**	
	HÜKÜMET BAŞKANLARI DÜZEYİNDE		İSMET İNÖNÜ	
	DIŞİŞLERİ-BAKANLAR DÜZEYİNDE			
	BÜROKRAT DÜZEYİNDE			
	DİPLOMATİK TEMSİLCİ DÜZEYİNDE	**Başbakan**	**Başbakan**	
	RESMİ OLMAYAN DÜZEYDE		REFİK SAYDAM	
	DİĞER			
	İLETİŞİM YOK			
	(boş)	Başbakan Yardımcısı		
			Başbakan Yardımcısı	
			BOŞ	
KRİZ SÜRECİNDE ULUSAL GÜNDEMDE ÖNE ÇIKAN KONULAR				
BASIN VE KAMUOYU ÜZERİNDE İKTİDAR BASKISI				
DEMOKRATİKLEŞME - SİVİLLEŞME TALEPLERİ				
DOĞAL AFETLER				
EKONOMİK, MALİ SORUNLAR				
İÇ GÜVENLİK				
İÇ İSYANLAR - AYRILIKÇI TALEPLER		Dışişleri Bakanı	**Dışişleri Bakanı**	
İNSAN HAKLARI İHLALLERİ			Şükrü Saraçoğlu	
KAMU DÜZENİNİ KURMA İHTİYACI				
SİVİL - ASKERİ KURUMLAR-LİDERLER ARASI MEYDAN OKUMALAR		Savunma Bakanı	**Savunma Bakanı**	
SİYASİ ÇEKİŞMELER			Kazım ÖZALP	
TERÖR				
ULUSAL GÜVENLİK VE TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ		Gnkur Bşk.	**Gnkur Bşk.**	
YENİ BAĞIMSIZ DEVLET			FEVZİ ÇAKMAK	
YOLSUZLUK- İSTİSMARLAR		İçişleri Bakanı	FAİK ÖZTRAK	
ZAYIF - KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİN VARLIĞI		Diplomat	FERİDUN CEMAL ERKİN	
(boş)		İstanbul Valisi		
		Diplomat ()	Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu	
		Diğer 2		
		Diğer 1		
Bu değişken kriz anında kararları veren ulusal liderin kim olduğu ve liderlik yetenekleri/kapasitesi hakkında bilgi verir.	*Bu değişken kriz yönetim sürecinde taraflar arasındaki iletişimin hangi düzeyde gerçekleştirildiği hakkında bilgi verir. This variable identifies the highest ranking person with primary communications responsibilities during a foreign policy crisis. These communications are with allies, adversaries or third parties. Where the offices of head of state and head of government are combined, the case was coded head of state.*	*Bu değişken kriz anında kararları veren siyasal aktörler ve karar alma sürecine katkıda bulunan sivil-asker bürokratların kimlerden oluştuğu hakkında bilgi verir.*	*Bu değişken kriz anında Türkiye'de kararları veren siyasal aktörler ve karar alma sürecine katkıda bulunan sivil-asker bürokratların kimler olduğu hakkında bilgi verir.*	*Bu değişken kriz anında karşı tarafta kararları veren siyasal aktörler ve karar alma sürecine katkıda bulunan sivil-asker bürokratların kimler olduğu hakkında bilgi verir.*
Bu değişken kriz anında ulusal gündemdeki tartışmalar ve duyarlıklar hakkında bilgi verir.				

Beşinci Modül, kriz sürecinde bölgesel ve uluslararası sistem ve gündemleri hakkında bilgi içerir. Uluslararası siyasal sistemin şekillenişine bağlı olarak bölgesel alt-sistemin kriz sürecindeki yapısı, gündemi ve işleyişi hakkında bilgiler verilir. Siyasal sorumlunun uluslararası/bölgesel-alt sistemden etkilenerek ve/ya dikkate alarak kararlarını şekillendirmek zorunda kaldığı görülür. Aynı zamanda kriz sürecinde uluslararası sistem ile ulusal sistemi ve liderlik önceliklerini uyumlulaştırarak dış politika kararını şekillendirmiş olur.

MODÜL 5

ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI	SİSTEM DÜZEYİ BAKIMINDAN KRİZ	BASKIN AKTÖRLER	KRİZ SÜRECİNDE ULUSLARARASI - BÖLGESEL GÜNDEM	KRİZ COĞRAFYASI
II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ	BÖLGESEL ALT SİSTEM	İNGİLTERE	BASKIN - SÜPERGÜÇLER ARASI ASKERİ ÇATIŞMA	BALKANLAR
		ALMANYA	BASKIN - SÜPERGÜÇLER ARASI SİYASİ-DİPLOMATİK ÇATIŞMA	ORTA DOĞU
		SSCB	KİTLESEL GÖÇ, MÜLTECİ HAREKETLERİ	
		ABD		

KRİZİN SÜPER GÜÇLERDE YARATTIĞI TEHDİT ALGISI
BİR TEHDİT DEĞİL

Altıncı Modül, kriz olarak kabul edilen sözsel-eylemsel durumun uyuşmazlık-çatışma-kriz ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. Kriz yönetimi ve kriz analizi açısından krizi tetikleyen durum değişikliğinin arka planında taraflar arasındaki herhangi bir uyuşmazlığın bulunup bulunmadığı, varsa uyuşmazlığın tarihsel kökenlerinin neler olduğu ayrı bir önem kazanmaktadır. Dolayısıyla tekrarlayan, uzun soluklu çatışmalar içerisinde ortaya çıkan krizlerin seyri ve yönetilmesi çoğu kez ayrı dengelerin gözetilmesini gerektirir. Kimi zaman önceki krizlerin sağlamış olduğu deneyimlerin şekillendirdiği bir kriz yönetim stratejisi izlemeye eğilimli de olsa karar alıcı her krizi kendi özgün özellikleriyle yeniden değerlendirmeye tabi tutmak zorunda kalmaktadır.

MODÜL 6

UYUŞMAZLIK YÖNETİMİ	ÇATIŞMA YÖNETİMİ	
UYUŞMAZLIK	ÇATIŞMA	ÇATIŞMA - KRİZ İLİŞKİSİ
1941		TEKRARLANMAYAN ÇATIŞMA

Yedinci Modül, kriz yönetim evresi hakkında bilgi içerir. Bu modülde kriz analiz ve kriz yönetim sürecinin evreleri saptanmaya çalışılır. Özellikle krizin seyri içerisinde tetiklenme, tırmanma ve yumuşama gibi ivmenin dolayısıyla tehdit ve stresin dozundaki artışın kolaylıkla gözlenebileceği

kırılma noktaları saptanmaya çalışılır. Krizin ilk evresinde uyuşmazlık ve çatışmanın yönetilmesindeki güçlüklerin aşılamaması krizin tetiklenmesine neden olacağından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu evrede tarafların çatışma yönetimi tekniklerini uygulayarak krizi önlemek için çabalarının neler olduğu saptanabilir. Buradaki başarısızlık doğru saptanabilir ise krizin yönetilmesinde karşılaşılacak olası zorlukların aşılması için yapılması gerekenlere dair bir fikir edinilebilir. Krizin tetiklenmesi ile yumuşaması arasındaki evre ise aslında karar alıcı bakımından krizin yönetildiği evredir. Karar alıcı gerçekte tam da bu evrede krizi yönetir ve krizin savaşa tetiklenmesini önlemeye odaklanır. Temel olarak bu süreçte temel tezlerinden uzaklaşmadan ve krizin tırmanmasına neden olmadan krizdeki gerilimin dozu azaltılmaya çalışılır. Eğer bunda başarısızlık var ise krizin savaşa/askeri çatışmaya dönüşme riski yükselmiş olur. Bu evre karar alıcının üstlenmiş olduğu rolün ve liderlik kapasitesinin en belirgin gözlendiği süreçlerdir. Stres altında kararlarındaki isabet ve karar alma birimindeki farklı aktörlerin sunduğu seçenekleri doğru değerlendirerek tercihini uygulamaya geçirebilme becerisi kriz yönetim sürecinin işleyişindeki başarıyı ortaya çıkarmış olur. Deyim yerindeyse tam da bu süreçte karar alıcı bir senfoni orkestrasını yönetiyor gibidir. Askeri enstrümanlar ile siyasi, hukuki, diplomatik enstrümanların kriz sürecinde uyumunu sağlayarak krizin tırmanmasını önlemeye çalışır. Eğer başarılı bir yönetim sergilemiş ise kriz sonrasındaki siyasi kariyerinin bundan olumlu etkileneceği beklenebilir. Diğer yandan karar alıcının başarısını pekiştiren durum ise krizi sonlandıracak yumuşama evresinde ve sonrasında taraflar arasındaki uyuşmazlığında ortadan kaldırılabilmiş olmasıdır. Eğer bu başarılmış ise taraflar arasında dostane ilişkiler geliştirmek mümkün olacaktır. Aksi takdirde kriz başarıyla atlatılmış olsa da uyuşmazlık devam ettiği için tekrarlama olasılığı her zaman için bulunur.

MODÜL 7

		KRİZ YÖNETİM EVRESİ				
		KRİZİN TETİKLENME TARİHİ			KRİZİN SONA ERME TARİHİ	
		15.12.1941			23.02.1942	
KRİZ ÖNCESİ EVRESİ		TIRMANMA - KRİZ EVRESİ		KRİZ SONLANMA - YUMUŞAMA EVRESİ		KRİZ SONRASI EVRE
					23.02.1942	

Sekizinci Modül, kriz analizi bakımından kriz yönetim sürecinin işleyişine dair temel bilgiler hakkında veriler içermektedir. Bu modüldeki parametreler krizi tanımaya dönük verileri içermektedir. Bu modüldeki bilgiler doğrultusunda krizin taraflarının kendi kriz yönetim stratejilerini ve bunun taktiksel sürecini tasarlamış oldukları görülür. Doğal olarak krize ilişkin karar alma sürecinin işleyişini şekillendirir. Buradaki parametrelerden bir kısmı ICB Projesinde de kullanılmaktadır.

MODÜL 8

		KRİZİN TİPİ	
KRİZİ TETİKLEYEN AKTÖR	**KRİZDE TARAF AKTÖR SAYISI**	**ORTAYA ÇIKIŞ ŞEKLİNE GÖRE**	**KRİZ ÇIKARAN TARAFIN NİYETİ VEYA ROLÜNE GÖRE**
DEVLET	ÇOK TARAFLI	ANİ KRİZ	KURGULANMIŞ
DEVLET DIŞI	İKİ TARAFLI	GELİŞEN KRİZ	DOLAYLI KRİZ
BOŞ1	TEK TARAFLI	TEKRARLAYAN KRİZ	ALGISAL GÜVENLİK KRİZİ
	(boş)	UYUTULAN KRİZ	KAZA KRİZİ
		UYUYAN KRİZ	MEŞRUİYET
		(boş)	ÖNGÖRÜSÜZ
			(boş)

KRİZİ TETİKLEYEN OLAY					
KRİZİN KONUSU-İÇERİĞİNE GÖRE	**İÇ - DIŞ TETİKLEYİCİ EYLEM**	**KRİZİN TETİKLEYİCİSİ**	**KRİZ TETİKLEYİCİSİNİN ŞEKLİ**	**TEHDİDE / KRİZ YARATAN OLAYA İLK TEPKİ**	**TEHDİDİN CİDDİYETİ**
İNSANİ	TETİKLEYİCİ EYLEM DIŞARIDA	SÖZLÜ EYLEM	(DD) MEŞRULUK SORGULANMASI	EKONOMİK TEPKİ	BASKI
DİPLOMATİK-SİYASİ	TETİKLEYİCİ EYLEM İÇERİDE	DIŞ DEĞİŞİM(DD)	(DD) SİLAHLANMA	EYLEMSİZLİK	AĞIR HASAR
ASKERİ-GÜVENLİK KRİZİ	(boş)	SİYASİ (S)	(İ) SIĞINMA TALEBİ	SÖZLÜ TEPKİ	SİYASİ
ÇEVRESEL		EKONOMİK(E)	(İ) BÜYÜK GÖÇ HAREKETİ	SİYASİ TEPKİ	SAYGINLIK VE HAK KAYBI
EKONOMİK-GELİŞİMSEL		REİİME İÇ TEHDİT(RİT)	FİİLİ DURUM YARATMA	ŞİDDET İÇEREN ASKERİ EYLEMLERİ KAPSAYAN ÇOKLU TEPKİ	TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ
HUKUKSAL		DOĞRUDAN ŞİDDET(DOŞ)	(DD) SİSTEMDEKİ DEĞİŞİM	ŞİDDET İÇEREN ASKERİ TEPKİ	DİĞER
KÜLTÜREL-MANEVİ-ALGISAL		DOLAYLI ŞİDDET(DLŞ)	(DD)İSTİHBARAT RAPORLARI	ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ EYLEMLERİ KAPSAYAN ÇOKLU TEPKİ	EKONOMİK
		ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ(ŞİA)	(E) AMBARGO	ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ TEPKİ	SINIRLI ASKERİ TEHDİT
		ŞİDDET İÇERMEYEN DİĞER	(E) KAYNAKLARIN KESİLMESİ	ŞİDDET İÇERMEYEN DİĞER	VARLIĞA YÖNELİK TEHDİT
		(boş)		(boş)	(boş)
					ULUSLARARASI SİSTEM VE/YA BÖLGESEL ALT SİSTEMDE ETKİ KAYBI

KRİZİN VE KRİZ YÖNETİMİNİN ÖZELLİKLERİ				
KRİZ YÖNETİM STRATEJİLERİ				
TÜRKİYE'NİN KRİZ YÖNETİM STRATEJİSİ	**TÜRKİYE'NİN KRİZ YÖNETİM TEKNİĞİ**	**RAKİBİN KRİZ YÖNETİM STRATEJİSİ**	**RAKİBİN KRİZ YÖNETİM TEKNİĞİ**	**ŞİDDET SEVİYESİ**
BELİRSİZ	MÜZAKERE	BELİRSİZ	MÜZAKERE	BOŞ2
ZORLAYICI DİPLOMASİ (COERCIVE DIPLOMACY)	YARGI-TAHKİM	DİŞE DİŞ (TIT FOR TAT)	YARGI-TAHKİM	CİDDİ ÇATIŞMA
DİŞE DİŞ (TIT FOR TAT)	ASKERİ OLMAYAN BASKI	KAPASİTE TESTİ STRJ.(TEST OF CAPACITIES)	ARABULUCULUK	İBRET VERİCİ GÜÇ KULLANMA TEHDİTİ
KAPASİTE TESTİ STRJ.(TEST OF CAPACITIES)	ÜÇÜNCÜ AKTÖR DESTEĞİ*	Karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önlemek için kararlılık ve	ASKERİ OLMAYAN BASKI	KÜÇÜK ÇATIŞMA
Karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önlemek için kararlılık ve azim gösterme stratejisi (CONVEYING COMMITMENT AND RESOLVE)	ŞİDDET İÇERMEYEN ÇÖZÜM	KIRMIZI ÇİZGİ STRJ.(DRAWING A LINE)	ÜÇÜNCÜ AKTÖR DESTEĞİ*	PSİKOLOJİK STRES VE BASKI YARATMA
KIRMIZI ÇİZGİ STRJ.(DRAWING A LINE)	ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ	KONTROLLÜ BASKI STRATEJİSİ (CONTROLLED PRESSURE)	ŞİDDET İÇERMEYEN ÇÖZÜM	SALDIRGAN KUVVET KULLANMA
KONTROLLÜ BASKI STRATEJİSİ (CONTROLLED PRESSURE)	ŞİDDET İÇEREN ÇÖZÜM	SINIRLI TIRMANDIRMA STRJ.(LIMITED ESCALATION)	ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ	SAVAŞ
SINIRLI TIRMANDIRMA STRJ.(LIMITED ESCALATION)	BOŞ2	ŞANTAJ(BLACKMAIL)	ŞİDDET İÇEREN ÇÖZÜM	ŞİDDET UNSURU YOK
ŞANTAJ(BLACKMAIL)	(boş)	YIPRATMA (ATTRITION)	BOŞ2	(boş)
YIPRATMA (ATTRITION)	ARABULUCULUK	ZAMAN KAZANMA STRJ.(BUYING TIME)	(boş)	
ZAMAN KAZANMA STRJ.(BUYING TIME)		ZORLAYICI DİPLOMASİ (COERCIVE DIPLOMACY)		
(boş)		(boş)		
SINIRLI,TERSİNE ÇEVRİLEBİLİR SINAMA (LIMITED REVERSIBLE PROBE)		SINIRLI,TERSİNE ÇEVRİLEBİLİR SINAMA (LIMITED REVERSIBLE PROBE)		
OLDU BİTTİ STRATEJİSİ (FAIT ACCOMPLI)		OLDU BİTTİ STRATEJİSİ (FAIT ACCOMPLI)		

Dokuzuncu Modül, kriz sürecinde üçüncü aktörlerin [devlet ve/ya uluslararası örgüt] rolü hakkında verileri içermektedir. Uyuşmazlık-çatışma süreçlerinde olduğu gibi krizin tetiklenmesiyle beraber kriz yönetim sürecinde çoğu kez üçüncü aktörlerin devreye girmesi mümkündür. Bu durum bir yandan krizin yatayda ve dikeyde tırmanmasının önlenmesiyle diğer yandan taraflar arasındaki kriz halinin bölgesel/uluslararası bir krize dönüşmesini önlemekle ilgilidir. Bununla birlikte genellikle üçüncü aktörlerin –özellikle uluslararası örgütlerin krizlerde sınırlı bir etkisinin bulunduğu da söylenebilir.

MODÜL 9

3. AKTÖR : UA ÖRGÜTLER		3. AKTÖR : DEVLETLER	
3. AKTÖR MÜDAHİL ÖRGÜT	3. AKTÖR UA ÖRGÜT DAVRANIŞI	3. AKTÖR MÜDAHİL DEVLET	3. AKTÖR DEVLET DAVRANIŞI
AB	ACİL ASKERİ GÜÇ	ABD	ACİL ASKERİ GÜÇ
AGİT	ARABULUCULUK	ALMANYA	ARABULUCULUK
ARAP LİGİ	ASKERİ-SİYASİ DESTEK	FRANSA	ASKERİ-SİYASİ DESTEK
AVRUPA KONSEYİ	DOĞRUDAN ASKERİ MÜDAHALE	İNGİLTERE	DOĞRUDAN ASKERİ MÜDAHALE
BAĞDAT PAKTI CENTO	DOSTANE GİRİŞİM	İRAN	DOSTANE GİRİŞİM
BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU	EKONOMİK DESTEK	İSRAİL	EKONOMİK DESTEK
MİLLETLER CEMİYETİ	EYLEM ÇAĞRISI	İTALYA	EYLEM ÇAĞRISI
ULUSLARARASI DAİMİ ADALET DİVANI	GÖZLEMCİ	KATAR	GÖZLEMCİ
SADABAT PAKTI	HAKEMLİK - TAHKİM	LİBYA	HAKEMLİK - TAHKİM
BALKAN ANTANTI	KINAMA	LÜBNAN	KINAMA
BALKAN PAKTI	MORAL DESTEK	MISIR	MORAL DESTEK
BM/GÜV KONSEYİ	MÜDAHALEDE BULUNMAMA-TARAFSIZLIK	RUSYA FEDERASYONU	MÜDAHALEDE BULUNMAMA-TARAFSIZLIK
İKÖ/İSLAM İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ	ÖRTÜLÜ DESTEK	SSCB	ÖRTÜLÜ DESTEK
KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ	PROPAGANDA DESTEĞİ	SUUDİ ARABİSTAN	PROPAGANDA DESTEĞİ
NATO	SİYASİ DESTEK	YUNANİSTAN	SİYASİ DESTEK
ULUSLARARASI ADALET DİVANI	SONUÇSUZ MÜZAKERELER	(boş)	SONUÇSUZ MÜZAKERELER
VARŞOVA PAKTI	SORUŞTURMA	KKTC	SORUŞTURMA
(boş)	YAPTIRIM	KUVEYT	YAPTIRIM
	YARI ASKERİ DESTEK	ROMANYA	YARI ASKERİ DESTEK
	YOK	IRAK	YOK
	(boş)	SURİYE	(boş)
	DİĞER		DİĞER
			23-27 Ocak 1937 Türk-Fransız Antlaşması'nın İmzasında İngiltere Başbakanı Eden'in hazır bulunması; 1936 Montrö Sözleşmesi'nden hemen sonra İngiltere Kralı VIII. Edward'ın Türkiye'ye resmi ziyarette bulunması ile gelişen Türkiye-İngiltere ilişkilerinin yansıması.
Bu değişken krizin değişik evrelerinde üçüncü aktör olarak hangi uluslararası örgütlerin sürece katıldıkları hakkında bilgi vermektedir.	*Bu değişken krizin değişik evrelerinde üçüncü aktör olarak uluslararası örgütlerin sürece nasıl katıs-etkide bulundukları hakkında bilgi vermektedir.*	*Bu değişken krizin değişik evrelerinde üçüncü aktör olarak hangi devletlerin sürece katıldıkları hakkında bilgi vermektedir.*	*Bu değişken krizin değişik evrelerinde üçüncü aktör olarak devletlerin sürece nasıl katıs-etkide bulundukları hakkında bilgi vermektedir.*

Onuncu Modül, krizin sonlandırılması ve kriz sonrası sürecin niteliğine ilişkin veriler içermektedir. Bu modüldeki veriler kriz sonlandırılırken tarafların durumdan ne ölçüde memnun olduklarına dair bilgiler vermektedir. Eğer taraflar bir anlaşma ile krizi sonlandırmayı başarmış ise kriz sonrası durumun göreli bir istikrar sağlayacağı beklenebilir. Taraflardan birinin krizden

yenilgiyle çıkması veya zımni bir uzlaşının olduğu durumlarda krizin ilerleyen zaman diliminde yeniden tetiklenme ihtimaline hazırlıklı olmak gerekir.

Modüllerdeki ölçütler bir dış politika krizinin karar alma, algılama, tanımlanma, yönetim ve analiz süreci hakkında bilgi vereceğini düşündüğümüz seçenekleri yansıtmaktadır. Dolayısıyla veriler özünde dış politika karar alma yapısı ve süreci, kriz yönetim süreci hakkında analiz yapmayı kolaylaştıracaktır. Her bir krizin özgün niteliği dikkate alındığında kriz yönetiminde kullanılacak stratejiler oluşturulması zordur. Dolayısıyla her bir kriz kendi özelinde bir kriz yönetim sürecinin izlerini yansıttığı için özgündür. Bununla birlikte devletler uluslararası sistemde ilişkilerinde uyuşmazlık, çatışma ve krizlerden arınmış bir ortamda değildir. Uyuşmazlık, çatışma ve krizler devletlerin dış politika ve kriz yönetim kültürlerinin oluşmasında önemli işleve sahiptir. Kriz ve savaşların devletler için her türden maliyetinin giderek artmakta oluşu karar alıcıları kurumsal kültürleri içerisinde ön alıcı - önleyici hazırlık ve senaryolarını oluşturmaya yöneltmektedir. Krizler eğer çıkmadan önlenebilir ise devletlerin işbirliği ve istikrarın sürekliliğini sağlaması mümkün olabilecektir. Diğer bir ifadeyle, çözülemeyen uyuşmazlık ve çatışmaların krizler hatta savaşlar doğurması olasıdır. Tam da bu nedenle devletlerin kriz ve savaşlardan kaçınması beklenir.

MODÜL 10

KRİZİN SONUCU		
SONUCUN NİTELİĞİ	SONUCUN ŞEKLİ	KRİZ SONRASI DURUM
BELİRSİZ	KARŞILIKLI DEKLARASYON	ANLAŞARAK YENİ STATÜ
BOŞ2	KRİZ HALİ DEVAM EDİYOR	BELİRSİZ
KRİZ HALİ DEVAM EDİYOR	RESMİ ANLAŞMA	KRİZ HALİ DEVAM EDİYOR
UZLAŞI	TEK TARAFLI ANLAŞMA	STATÜKO ANTE
ÜSTÜNLÜK SAĞLAYICI	TEK TARAFLI DEKLARASYON	STATÜKO ANTE +
YENİLGİ	YARI RESMİ ANLAŞMA	ZIMNİ YENİ STATÜ
ZIMNİ UZLAŞI	ZAMANLA UNUTULMA	(boş)
(boş)	(boş)	
Bu değişken krizin taraflar arasında nasıl sonlandırıldığı hakkında bilgi vermektedir.	*Bu değişken krizin taraflar arasında hangi şekilde sonlandırıldığı hakkında bilgi vermektedir.*	*Bu değişken eğer kriz sonlandırılmış ise kriz sonrası süreçte taraflar arasındaki ilişkilerde nasıl bir statünün ortaya çıktığı hakkında bilgi vermektedir.*

Proje çalışmalarında yukarıdaki modülleri içeren "bütünleşik tablo" her bir kriz için krize özgü seçenekler ve hikâyesi dikkate alınarak doldurulduu ve özet analizleri sitemizde krizin ana sayfasında yayınlanmaya başlandı. Proje sonrasında her bir krizin özgün makale incelemelerinin yayına dönüştürülmesi düşünülmektedir.

1.7. Araştırmaya İlişkin Literatür Özeti

Uluslararası İlişkiler/Dış Politika İncelemeleri açısından kriz yönetimine ilişkin literatür büyük ölçüde ABD ve Avrupa ülkeleri kaynaklıdır. Bu ülkelerin Uluslararası İlişkiler disiplinine katkıları ölçüsünde literatürde de bir çeşitlilikten söz edilebilir. Bununla birlikte dış politika karar verme süreçlerine ve kriz yönetimine ilişkin çalışmalar Amerikan dış politikasına ilişkin incelemeler çerçevesinde zengin bir literatür yaratmıştır. Bu konudaki literatürün zenginleşmesine akademik dünyada çalışmalar yürüten kişiler kadar bu çalışmaların kurumsal bir yapı içerisinde ele alınmasına ortam hazırlayan araştırma kuruluşları önemli katkıda bulunmuştur. Bu kurumsal yapılar içerisinde söz konusu çalışmalara, dışişleri kadrolarında görev almış kişiler, akademisyenler, gazeteciler, ABD başkanına görevleri sırasında danışmanlık yapan kişiler, emekli askerler de katılmışlardır.

Kriz incelemeleri açısından literatürde yer alan çalışmalar bakımından özellikle Alexander L. George, Michael Brecher, Jonathan Wilkenfeld, Charles F. Hermann, James N. Rosenau, Irving Janis'in yayınları sıralanabilir. Söz konusu yayınlar gerek kriz ve kriz yönetimi kavramlarının literatürdeki tartışmalarını içerirken örnek olaylar ve inceleme birimleri açısından büyük ölçüde Amerikan dış politikası esas almışlardır. Bu çalışmalarda doğal olarak Türk dış politikası gündeminde yer alan krizler –muhatabı açıkça ABD olmadıkça yer verilmemiştir.

Alexander L. George'un krizlere ilişkin incelemeleri bu alanda temel eserler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Gerek teori ile pratik arasındaki ilişkiyi incelediği "Bridging the Gap: Theory and Practice in Foreign Policy" başlıklı çalışması gerekse "Avoiding War: Problems of Crisis Management" başlıklı çalışması dış politika krizlerinin kriz yönetimi kavram ve teknikleri açısından nasıl bir metodoloji ile incelenmesi gerektiği sorunsalına odaklanan çalışmalar olarak literatürdeki çalışmalara yön vermiştir. George'un literatüre yerleştirdiği bir başka kavram ise kuvvet kullanmanın savunmaya dönük boyutuyla ele alınmasını inceleyen zorlayıcı diplomasi (coercive diplomacy) stratejisi olmuştur. Yazarın eserlerinden sadece üçü Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde kriz yönetimine ilişkin yayınlarda önde gelen akademisyenlerden biri olarak Charles Hermann (1972), "Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crises" başlıklı makalesinde kriz sürecinde karar alıcının krize yüklediği anlam özelinde kriz yönetim sürecini nasıl kontrol ettiğini araştırmıştır. Bir diğer makalesinde Hermann (1990), devletlerin dış politikasındaki değişimin hangi parametrelerle açıklanabileceğini tartışmıştır; yapmış olduğu yayınlar disiplinin gelişmesinde

yol gösterici olmuştur. C. Hermann (1987) yayınlarında krizin nasıl tanımlanabileceğine ilişkin tartışmalar yapmış ve kriz sürecinde dış politika karar alma mekanizmasının nasıl şekillenmiş olduğunu araştırmıştır. Bu bağlamda C. Hermann (1990) "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", başlıklı makalesinde devletlerin dış politika davranışlarındaki değişimin ve sürekliliğin nasıl şekillendiğini araştırmış ve bir analiz modeli önermiştir. Margaret Hermann (1980) ise "Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders" başlıklı makalesinde ise kriz yönetim sürecinde karar alıcının liderlik özelliklerinin nasıl bir etki yaratmış olduğunu analiz etmiştir.

Proje araştırma grubu olarak bizim de oldukça fazla yararlanmış olduğumuz kaynak akademisyenlerden bir diğeri ise Michael Brecher'dır. Brecher'ın 1975'ten beri sürdürmekte olduğu International Crisis Behavior (ICB)[3] isimli uzun soluklu projeye yapmış olduğu katkı bizim projemizin de iskeletini oluşturmuş oldu. Söz konusu projede Michael Brecher, Jonathan Wilkenfeld, dış politika krizlerinin yanı sıra uluslararası krizleri örnekler üzerinden analiz etmiştir. Devletler arası krizler *(foreign policy crises)* ve tekrarlayan çatışmalara *(protracted conflicts)* ilişkin ayrıntılı bir veri tabanı oluşturmak, krizlerde karar alıcıların kriz odaklı stres durumlarını analiz etmek, örnek krizlerde krizin temel parametrelerini, kriz yönetim süreçlerini incelemek ve bunların analizinden elde edilecek dersler/bilgiler doğrultusunda uluslararası barış ve düzenin geliştirilmesini amaçlamışlardır. ICB Projesi'nde incelenen dış politika krizleri özelinde doğrudan Türkiye'nin taraf olduğu krizler bizim projemizin ölçütleriyle yeniden değerlendirilmiş ve bazı krizler örtüşmekle birlikte bazı krizler tasnif dışı bırakılırken yeni ve güncel dış politika krizleri eklenmiştir.

Brecher ve Wilkenfeld'in söz konusu proje çerçevesinde yapmış oldukları yayınların kısa bir listesi aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- BRECHER, M., AND J. WILKENFELD. (1988), **Crises in the Twentieth Century: Vol. I. Handbook of International Crises.** Oxford: Pergamon Press.
- BRECHER, M., AND J. WILKENFELD. (2000), **A Study of Crisis.** Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. (paperback and CD version)

[3] International Crisis Behaviour (ICB) Projesi ve proje veritabanına erişim için bkz.; http://www.cidcm.umd.edu/icb/

- WILKENFELD, J., AND M. BRECHER. (1988), **Crises in the Twentieth Century: Vol. II. Handbook of Foreign Policy Crises.** Oxford: Pergamon Press.
- BRECHER, M. (2008), **International Political Earthquakes.** University of Michigan Press.
- BRECHER, M. (1993), **Crises in World Politics: Theory and Reality.** Oxford: Pergamon Press.
- BRECHER, M., and P. JAMES. (1986), **Crisis and Change in World Politics.** Boulder, C0: Westview Press.
- BRECHER, M., and J. WILKENFELD. (1989), **Crisis, Conflict and Instability.** Oxford: Pergamon Press.

Türkçe literatürde ise kriz yönetimi ve dış politika analizini birlikte ele alan eserler yok denecek kadar azdır. Osman Metin Öztürk tarafından yayınlanan "Dış Politikada Kriz Yönetimi" kitabı başlık olarak literatür açısından ilk akla gelen eser olarak mütevazi bir çalışma niteliğindedir. Bu eserde kriz yönetimi kavramına sınırlı bir şekilde değinilmekle birlikte kavram, yöntem ve örnek olay incelemesi bakımından beklentileri karşılamaktan uzaktır. Fuat Aksu (2008) tarafından yayınlanan "Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi" kitabında Alexander L. George'un kavram ve yöntemleri esas alınarak Türk dış politikasında kuvvet kullanma tehdidinden de yararlanılarak çözümlenmiş 6 kriz incelenmiş ve literatürün bu bakımdan araştırmaya müsait olduğu görülmüştür. Haydar Çakmak (2012) editörlüğünde yayınlanan "Türk Dış Politikasında 41 Kriz (1924-2012)" başlıklı kitap ise kriz yönetimi kavramı ve dış politika analizi açısından beklentileri karşılamaktan uzak nitelikte kalmıştır. Derleme niteliğindeki eserde "Teorik Çerçevede Kriz Kavramı ve Kriz Yönetimi" başlığı ile Sait Yılmaz (2012) tarafından yazılan makalede kavram ve kuramsal tartışma yapılmakla birlikte olay analizlerinde kriz yönetimi ve dış politika analizine ilişkin kavramsal bir bütünlük sağlanamamış ve nitelik açısından da makaleler tartışmaya fazlasıyla açıktır. Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (2012) tarafından derlenmiş olan "Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar" başlıklı çalışma başlık olarak çekici gelse de içerisindeki makaleler ve "temel yaklaşımlar"a dair çerçeve literatüre farklı bir yerden bakıldığını göstermektedir. Bu çalışmada Barış Kesgin'in (2012) "Operasyonel Kod Analizi: Türk Başbakanlarının İnanç Sistemi" başlıklı çalışması Türkiye'de bu

alandaki çalışmaların özgün örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Aynı derlemede Oktay Bingöl (2012)'e ait "Uluslararası Krizlerde Liderin Rolü" başlıklı çalışma bizim de başvurduğumuz kaynakların bir kısmından yararlanılarak hazırlanmış olduğu görülmektedir. Derlemenin "kriz"e ilişkin bir ortak tanım ve çerçevesinin tam olarak kurulamamış olması zaman zaman kavramları birbirlerinin yerine kullanmaya yol açarak kitaba ilişkin beklentileri zayıflatmaktadır. Kriz yönetimi ve dış politika analizi açısından niteliği ile ilkler arasında yer aldığı söylenebilecek bir çalışma Soyalp Tamçelik (2009) tarafından hazırlanmış olan "Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi" başlıklı kitaptır. Yazar söz konusu kitapta "güvenlik konseptine göre Kıbrıs'taki kriz yönetiminin kuramsal ve eylemsel boyutu"nu inceleyerek literatüre analitik bir katkıda bulunmuştur. Gülden Ayman (2000) tarafından yazılan "Tırmandırma Siyasetinde Bir Örnek: S-300 Krizi" başlıklı makale/kitapçık ise caydırma stratejisi açısından söz konusu krizi inceleyen ilk çalışma niteliğindedir. Kriz yönetimi açısından Alexander L. George'un modellemesini esas alan nitelikli bir makale ise Aydın Şıhmantepe tarafından yazılan "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi" başlıklı makalesidir. Bülent Şener (2013) tarafından doktora tezi olarak hazırlanan ve sonrasında yayınlanan "Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010)" başlıklı çalışma ise dış politikada kuvvet kullanma seçeneklerini Türkiye'nin dış politika davranışları odağında araştıran bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Nezir Akyeşilmen (2013) tarafından derlenen "Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi" başlıklı çalışmada ise çatışma yönetimi ekseninde hazırlanmış makalelere yer verilmekte ve bu alandaki eksikliği kısmen zenginleştiren bir çalışma niteliğindedir.

Kriz yönetimi ve dış politika analizi, çatışma çözümü, barış ve savaş araştırmaları konusunda yurtdışında çok sayıda araştırma kuruluşu bulunmasına karşın Türkiye'de henüz bu konuya odaklanmış bir araştırma merkezi ne yazık ki bulunmamaktadır. Var olan kuruluşlar ise Türk dış politikası/uluslararası ilişkiler alanında faaliyet göstermeye çalışarak rapor ve yayınlarıyla literatürün zenginleşmesine katkıda bulunmaktadırlar. Bunlardan Dış Politika Enstitüsü, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Stratejik Araştırmalar Merkezi, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) ilk akla gelen kuruluşlardır. Genellikle üniversiteler bünyesinde kurulan uygulama ve araştırma merkezleri ise faaliyetleri açısından yeterince etkin gözükmemektedirler.

Türk Dış Politikasında karar verme sürecini ele alan kapsamlı bir araştırma bulunmamaktadır. Ertan Efegil (2011) tarafından yayınlanan "Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli" başlıklı çalışma 1991 Körfez Krizi sırasında Türkiye'de karar verme sürecinin nasıl işlediğini ele almıştır. Ertan Efegil'in (2012) "Dış Politika Analizi: Ders Notları" başlıklı çalışması ise Türkçe literatürde lisans düzeyinde temel bilgileri aktaran dış politika kavram ve kuramlarına ilişkin genel giriş niteliğinde derli toplu bir çalışmadır. Faruk Sönmezoğlu'nun (2014) "Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi" bu alandaki en temel eser olma özelliğini korumaktadır. Kitabın gözden geçirilmiş altıncı baskısında içerik daha güncellenerek zenginleştirilmiştir. Faruk Sönmezoğlu (2004) tarafından derlenen "Türk Dış Politikasının Analizi" başlıklı çalışma ise Osmanlı'nın son döneminden günümüze dış politika olaylarını örnek olaylar üzerinden analiz eden kapsamlı bir çalışmadır. Ancak bu eserde Ramazan Gözen (2004) tarafından yazılan "Türkiye ve Körfez Savaşı: Kriz Ortamında Dış Politika" başlıklı makale "uluslararası krizler ve dış politika" ilişkisine kavramsal bir giriş yapmakla birlikte diğer makalelerde kriz yönetimi kavramlarını kullanarak bir analiz yapılmamıştır. Söz konusu derleme içerisinde Gencer Özcan (2004) tarafından yazılan "Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci" başlıklı makale ise Türkiye'de dış politika karar verme sürecinde asker-sivil etkileşimini ve güvenlikleştirme siyasetinin oluşumunu ele alarak literatürü zenginleştirmiştir. Yazarın bu konuda birbirini geliştiren karar verme sürecinde asker-sivil ilişkisinin farklı yönlerini inceleyen çok sayıda özgün yayını bulunmaktadır. Özcan'ın (2014) yayınlamış olduğu "Dış Politika Analizi" başlıklı makalesi Türkiye'de dış politika karar alma sürecinin işleyişi, iç-dış tartışması bakımından kavramsal-kuramsal analizleri ile özgün katkı yapan yakın dönem çalışmalardandır. Ömer Göksel İşyar'ın (2009) "Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası" başlıklı çalışması karşılaştırmalı dış politika analizi açısından özgün bir çalışma olarak Türkçe literatürü geliştirmektedir.

Projemizin uluslararası ilişkiler kuramları/yaklaşımları bakımından temel çerçevesini oluşturan Neoklasik Realizm çerçevesinde dış politika krizlerini inceleyen çalışmalar ise henüz yenidir. Bunların içerisinde Balkan Devlet ve Özgür Özdamar'ın (2009) yayınlamış oldukları "Neoclassical Realizm and Foreign Policy Crises" başlıklı makale dış politika krizlerinde karar alma süreçlerinin işleyişini, lider davranışlarını ve ara değişkenler bağlamında siyasal karar alıcının kriz sürecinde uluslararası sisteme dair inançlarının, siyasi geleceğine ilişkin kaygıların kararlara nasıl etkide bulunduğunu tartışan özgün bir makaledir.

Bir bütün olarak Türkçe literatüre baktığımızda proje çalışmalarımızdan üretilen uluslararası/ulusal bildiri, makale, seminer ve konferansların yanı sıra hazırlamış olduğumuz lisansüstü tezler sağlam bir kriz yönetimi kavram ve modellemesine dayalı çalışmalar olarak özgün çalışmalardır. Yapılan çalışmalar sadece yüksek lisans tezleri olarak değil aynı zamanda doktora tezleri olarak da yürütülmektedir. Bu çalışmaları yürüten genç akademisyenlerimizin ileride dış politika analizi, kriz yönetimi gibi alanlarda literatürdeki boşluğu önemli ölçüde dolduracakları görülmektedir.

Bu bağlamda proje çalışmalarının projenin bitişinden sonrada süreceği görülmektedir. Proje kapsamındaki çalışmalarımızın sınırlı bir kısmını uluslararası bir kitap olarak yayınlıyor olsak da hâlihazırda elimizde bulunan materyal ve verilerle daha fazla yayın yapacağımızı söyleyebiliriz. Böylece üniversitelerde ihtiyaç duyulan orijinal çalışmalara dayalı Türkçe/İngilizce kaynak kitap eksikliği önemli ölçüde giderecektir. Bunun yanı sıra projemizin sonuçlarını ve yayınlarımızı paylaşmakta olduğumuz bir internet sitemizin varlığı çalışmalarımızın daha geniş kitlelere duyurulmasını ve etkimizin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Çalışma sürecinde sınırlı sayfaların kamuya açık olmasına rağmen siteye gösterilen ilginin sayfalara erişim engelini kaldırdığımızda ve İngilizce olarak yayınlandığında çok daha fazla artacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN TEMEL BULGULARI

1923-2015 zaman dilimini içerecek şekilde ele alındığında hazırlamış olduğumuz projemizde Türkiye'nin doğrudan tarafı olduğu dış politika

Tablo 6: Türk Dış Politika Krizleri Uluslararası Dönemler

Pre-Cold War	Cold-War	Post-Cold War
➢ 1924 Mosul Land Crisis	➢ 1955 6-7 September Case	➢ 1991 Turkey-Armenia Nakhchivan Crisis
➢ 1926-27 The Case of SS Lotus-Bozkurt	➢ 1957 Turkey - Syria Confrontation	➢ 1992 TCG Muavenet Crisis
➢ 1929 Little Ararat Crisis	➢ 1958 Iraq Upheaval Crisis	➢ 1994 Aegean Sea *casus belli* Crisis
➢ 1935 Bulgaria-Turkey Crisis	➢ 1964 Johnson Letter Crisis	➢ 1996 Kardak / Imia Crisis
➢ 1936 Hatay / Sandjak Crisis	➢ 1963-64 Cyprus Crisis-I	➢ 1997 S-300 Missile Crisis
➢ 1942 MV Struma Crisis	➢ 1967 Cyprus Crisis-II	➢ 1998 Syria (Öcalan) Crisis
➢ 1945 Turkish Straits and Kars Ardahan Crisis	➢ 1972-73 Poppy Cultivation Regulation Crisis	➢ 2003 Sulaymaniyah "Hood" Crisis
	➢ 1974 Cyprus Crisis-III	➢ *2003- Eastern Mediterranean Maritime Jurisdiction Areas Crisis*
	➢ 1974-80 NOTAM-FIR Crisis	➢ *2010 – MV Mavi Marmara (Gazza Filotilla) Crisis*
	➢ 1974-76 Aegean Sea Continental Shelf Crisis-I	➢ *2011 - Turkey-Syria Crisis*
	➢ 1981 Limnos Militarization Crisis	➢ 2014 ISIS Hostage Crisis
	➢ 1987 Aegean Sea Continental Shelf Crisis-II	➢ *2015- Tomb of Suleyman Shah*
	➢ 1989 Assimilation and Exodus of Bulgarian Turks	
	➢ 1989-90 (Minority of) Western Thrace Crisis ➢ 1988-91 Iraqi Refugee Crisis	

krizlerinden yararlanılarak aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir:

2.1.Türkiye'nin Taraf olduğu Dış Politika Krizleri ve Dönemsel Yoğunluk

Türkiye'nin doğrudan tarafı olduğu dış politika krizlerinin hâlihazırda incelenen olay sayısı 34'tür. Tablo 6'dan görüleceği gibi söz konusu krizlerden 7'si 1945 öncesinde Klasik Güç Dengesi döneminde ortaya çıkmıştır. 15 kriz ise Soğuk Savaş döneminde yaşanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesinden günümüze Türkiye'nin doğrudan tarafı olduğu krizlerin sayısı 12'dir.

Bir başka açıdan bakıldığında Türkiye'nin doğrudan coğrafi sınırları üzerinden komşu olduğu ülkelerle daha fazla dış politika krizi yaşadığı görülmektedir. Bu bakımdan kriz yaşadığı ülkeler arasında ABD, İngiltere, Fransa, İsrail özgün bir konuma sahiptir. İngiltere ve Fransa ile yaşanan krizler sırasında bu ülkeler Ortadoğu'da mandater statüsüyle Irak ve Suriye'de bulundukları için bir anlamda sınır komşusu durumundadırlar. Ancak ABD ve İsrail örneklerinde bu ülkelerle paylaşılan bir coğrafi sınır ve komşuluk ilişkisi bulunmamaktadır.

1923 – 2015 TÜRKİYE'NİN BİRİNCİ KUŞAK KARA – DENİZ KOMŞULARI		
1945 ÖNCESİ	**1947-1990**	**1990 SONRASI**
➢ YUNANİSTAN	➢ YUNANİSTAN	➢ YUNANİSTAN
➢ BULGARİSTAN	➢ BULGARİSTAN	➢ BULGARİSTAN
➢ ROMANYA	➢ ROMANYA	➢ ROMANYA
➢ SOVYETLER BİRLİĞİ	➢ SOVYETLER BİRLİĞİ	➢ UKRAYNA
➢ İRAN	➢ İRAN	➢ RUSYA FEDERASYONU
➢ IRAK (Mandater İngiltere)	➢ IRAK	➢ GÜRCİSTAN
➢ SURİYE (Mandater Fransa)	➢ SURİYE	➢ ERMENİSTAN
➢ İNGİLTERE	➢ KIBRIS (KKTC + KRY)	➢ İRAN
➢ İTALYA	➢ 1960'a Kadar Kıbrıs'ta İngiltere	➢ IRAK
		➢ SURİYE
		➢ KIBRIS (KKTC + KRY)
		1500km yarıçapındaki 2. kuşak ülkeler
		MAKEDONYA, ARNAVUTLUK, KARADAĞ, KOSOVA, SIRBİSTAN, BOSNA-HERSEK, HIRVATİSTAN, MACARİSTAN, SLOVENYA, SLOVAKYA, POLONYA, MOLDOVA, KAZAKİSTAN, TÜRKMENİSTAN, AZERBAYCAN, SUUDİ ARABİSTAN, KUVEYT, ÜRDÜN, İSRAİL, FİLİSTİN, LÜBNAN, MISIR, LİBYA, İTALYA
		Coğrafi Havzalar
		Karadeniz, Balkanlar, Orta Avrupa, Kafkaslar, Ortadoğu, Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika

Tablo 7: Taraflara Göre Gerçekleşen Dış Politika Krizleri		
TARAF ÜLKE		**KRİZ ADI**
ABD	***4 KRİZ***	1964 JOHNSON MEKTUBU
ABD		1968-1973 AFYON KRİZİ
ABD		1992 TCG MUAVENET KRİZİ
ABD		2003 SÜLEYMANİYE BASKINI
BULGARİSTAN	***2 KRİZ***	1935 BULGARİSTAN KRİZİ
BULGARİSTAN		1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ
ERMENİSTAN	***1 KRİZ***	1991 NAHÇİVAN KRİZİ
FRANSA	**2 KRİZ**	1926 BOZKURT LOTUS
FRANSA		1936 SANCAK KRİZİ
IRAK	***2 KRİZ***	1958 IRAK KRİZİ
IRAK		1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ
IRAK (İNGİLTERE)	***1 KRİZ***	1924 MUSUL KRİZİ
İRAN	***1 KRİZ***	1929 KÜÇÜK AĞRI
İSRAİL	***1 KRİZ***	2010 MAVİ MARMARA
KIBRIS (KRY-YUNANİSTAN)	***4 KRİZ***	1964 KIBRIS I
KIBRIS (KRY-YUNANİSTAN)		1967 KIBRIS II
KIBRIS (KRY-YUNANİSTAN)		1997 S300 FÜZE KRİZİ
KIBRIS (KRY-YUNANİSTAN)		2003 DOĞU AKDENİZ MEB
SSCB	***1 KRİZ***	1945 SOVYET TALEPLERİ
SURİYE	***4 KRİZ***	1957 SURİYE
SURİYE		1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ
SURİYE		2011 SURİYE KRİZİ
SURİYE		2015 SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ KRİZİ
YUNANİSTAN	***9 KRİZ***	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI
YUNANİSTAN		1974 KIBRIS III
YUNANİSTAN		1974-1979 NOTAM-FIR
YUNANİSTAN		1973 -1976 KITA SAHANLIĞI
YUNANİSTAN		1981 LİMNİ KRİZİ
YUNANİSTAN		1987 KITA SAH. KRİZİ
YUNANİSTAN		1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ
YUNANİSTAN		1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
YUNANİSTAN		1996 KARDAK KRİZİ
BELİRSİZ	***1 KRİZ***	1942 STRUMA KRİZİ
ISİD ÖRGÜTÜ	***1 KRİZ***	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ

Taraflarına göre 1923'ten günümüze Türkiye'nin doğrudan tarafı olduğu dış politika krizleri ise Tablo 7'den görülebilir. Buna göre çarpıcı gerçek Türkiye'nin en fazla kriz yaşamış olduğu ülke Yunanistan'dır. Tablo 7'deki verilere bakıldığında 9 kriz doğrudan Yunanistan ile yaşanmıştır. Bu sayıya Kıbrıs krizleri ve Suriye ile yaşanan Öcalan krizi de eklenirse sayı 14'e çıkmaktadır. Yunanistan ile yaşanan krizlerin çokluğu Brecher'ın tekrarlayan çatışmalar içerisinde ortaya çıkan krizlere ilişkin modellemesi bakımından

çarpıcı bir örnektir. Bu bağlamda ele alındığında Türkiye'nin dış politikasındaki krizlerin yarıya yakını tekrarlayan çatışma içerisinde ortaya çıkmış krizlerden oluşmaktadır.

Bu krizlerin hangi uyuşmazlıklardan kaynaklanmış olduğuna bakıldığında üç uyuşmazlık alanının şekillendiği görülmektedir; Bunlar Lozan'da azınlık statüsünde olduğu kabul edilen İstanbul'daki Ortodoks Rumlar ve Batı Trakya'daki Müslüman/Türklere ilişkin uyuşmazlıklar, Kıbrıs'ın statüsü ve geleceğine ilişkin uyuşmazlıklar, Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklar olarak sıralanabilir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki bu uyuşmazlıkların – çeşitli nedenlerle- çözümlenememiş olması süreç içerisinde uyuşmazlık ve çatışmaların tırmanmasına hatta krizleri tetiklemelerine fırsat yaratmıştır.

2.2. Dış Politika Krizlerinde Taraflar

Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin dış politika "kriz"i yaşamış olduğu aktörler Tablo 7'deki verilere göre Yunanistan ve Kıbrıs (Rum Yönetimi) dışında en fazla kriz Suriye ve ABD ile yaşanmıştır. Bulgaristan, Irak ve Fransa ile ikişer kriz, İran, İngiltere, SSCB, Ermenistan ve İsrail ile 1'er dış politika krizi yaşanmıştır. Dış politika krizlerinde Türkiye'nin muhatabı olan taraflar dikkate alındığında genellikle krizlerde doğrudan doğruya karşılaşan ülke sayısı ikidir. Yani krizler iki aktör/devlet arasında yaşanmıştır. Ancak Türkiye ile Yunanistan ve Kıbrıs arasında yaşanan krizler Kıbrıs uyuşmazlığı özelinde farklılık göstermektedir. Türkiye'nin Kıbrıs uyuşmazlığı özelinde yaşamış olduğu krizlerde krizin aktörleri üç'tür. 1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizlerinde krizin tetiklenmesine neden olan söz/eylemler her iki aktörü de dikkate almayı gerektirmektedir. Ayrıca enosis hedefi doğrultusunda Kıbrıs Rum Toplumu ile Yunanistan arasında işbirliği belirgindir. Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklarda Kıbrıs dolaylı bir bağa sahiptir. Ege krizlerinde Türkiye'nin doğrudan muhatabı sadece Yunanistan'dır.

Dış politika krizlerinin tek taraflı örneklerine de rastlamak mümkündür. 1935 Bulgaristan krizinde Türkiye bakımından gelişmelerin bir "kriz" olarak değerlendirilmesi söz konusu değildir. Gelişmeleri Bulgaristan bir "kriz" olarak kabul ederken Türkiye durumu "kriz" olarak görmediğini göstermeye gayret etmiştir.

2.3. Dış Politika Krizlerinde Tarafların Güç Kapasiteleri

Tarafların güç kapasiteleri ve krizlerde bu özelliklerinin nasıl rol oynadığına bakıldığında da ilginç bir profil ortaya çıkmaktadır. Buna göre krizin Türkiye dışındaki "hasım" muhatabının askeri/siyasi/ekonomik güç kapasitesi krizin seyri bakımından belirleyici olabilmektedir. Örneğin Türkiye'nin kriz yaşadığı ülkelerden ABD ile olan ilişkisi buna örnektir. Türkiye

ABD ile 4 dış politika krizi yaşamıştır. 1964 Johnson Mektubu Krizi, 1968-1973 Haşhaş Ekimi Krizi, 1992 TCG Muavenet Krizi, 2003 Süleymaniye Çuval Krizi. Söz konusu krizlerde Türkiye krizin kendi aleyhine gelişmekte oluşuna bağlı olarak ödün vererek veya krizi uyutmayı tercih ederek kriz sürecini dondurmuştur. Özellikle Muavenet ve Süleymaniye krizlerinde krizi tetikleyen eylem Türkiye bakımından kabul edilmesi kolay olmayan, travma yaratacak şekilde gerçekleşmiştir. Bu krizlerde karar alıcıların krizleri kamuoyu önünde "uyutma"yı tercih ettikleri gözlenmiştir.

Grafik 1: (1923-2015) TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI KRİZLERİ VE MUHATAPLARI

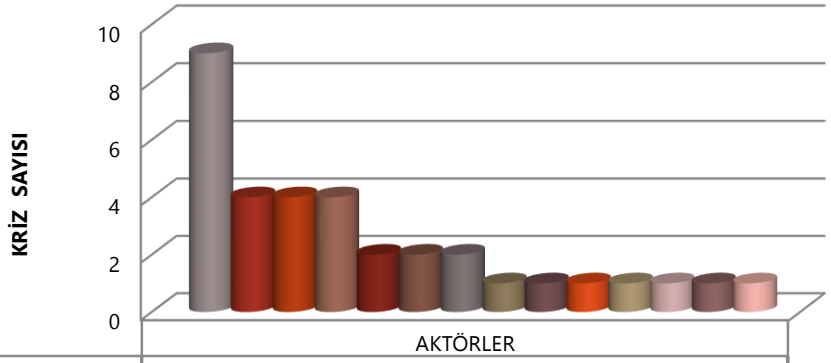

YUNANİSTAN	9
KIBRIS (KRY-YUNANİSTAN)	4
ABD	4
SURİYE	4
BULGARİSTAN	2
FRANSA	2
IRAK	2
ERMENİSTAN	1
IRAK (İNGİLTERE)	1
İRAN	1
SSCB	1
İSRAİL	1
BELİRSİZ	1
ISİD ÖRGÜTÜ	1

Krizlerin sonucu bakımından "büyük" ve/ya "süper güç"lerle yaşanan krizlerde oluşan asimetrik denge kimi örnek krizlerde Türkiye aleyhine rol oynamıştır. Örneğin 1945 öncesi uluslararası sistemde baskın güç olan İngiltere ile olan Musul Krizi'nde gelişmeler Türkiye aleyhine gerçekleşmiştir. Görece zayıf ve ulus devletini yeni kurmuş Türkiye bu krizde İngiltere ile rekabet edecek kapasitede olmamıştır. Güç dengesinde görece orta büyüklükte bir güç olan Fransa ile yaşanan iki krizde de Türkiye

siyasi/diplomatik ve hukuki bir yöntem izleyerek hem krizi hem de uyuşmazlıkları ortadan kaldırabilmiştir.

Diğer yandan bir büyük veya süper güç ile olan krizlerde Türkiye güç dengesinde kendi yanında bir asimetri yaratabildiği takdirde başarılı sonuç elde edebilmiştir. Örneğin Sovyetler Birliği'nin toprak ve Boğazlar'da üs talepleriyle tetiklenen krizde bu durum söz konusudur. Türkiye'nin kendinden daha güçlü bir konvansiyonel güç ile askeri bir rekabete girişmesi riskli olduğunda Türkiye ABD ve İngiltere'nin askeri ve siyasi desteğini yanına çekerek asimetriyi tersine çevirmiştir.

Bir başka açıdan değerlendirildiğinde askeri kapasite farklılıklarının/askeri güç dengesindeki avantajların dış politika krizlerinde krizin askerileşme olasılığını azaltırken uluslararasılaşma olasılığını arttırdığını görmekteyiz. Örneğin İsrail ile yaşanan 2010 Mavi Marmara Krizi bu türden bir ilişkiyi yansıtmaktadır. Kriz sırasında askeri seçenekler/olasılıklar tartışma konusu edilmiş ve İsrail'in nükleer kapasitesinin caydırıcı etkisi ile yüzleşilmiştir.

2.4. Dış Politika Krizlerinde Aktörün Niteliği

Krizlerde Türkiye'nin doğrudan muhatabı olan "aktör"ün niteliği bakımından da ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Buna göre 34 krizden 32'sinde "hasım" aktör ulus devlettir. Bir krizde ise hasım aktör [armed non-state actor, violent non-state actor] silahlı şiddet kullanan devlet-dışı aktördür. 2015 IŞİD Konsolosluk Rehineler Krizi'nde krizi tetikleyen aktör IŞİD terör örgütüdür. Bu krizde Türkiye geleneksel kriz yönetim stratejilerinin dışına çıkarak rehine operasyonlarına uygun yöntem ve araçları kullanmıştır. Krizi devlet-dışı aktörü ile iletişim yarı-resmi veya resmi olmayan kanallar kullanılarak kurulmuş ve yürütülen pazarlıklar sonucunda rehineler kurtarılmıştır.

Tablo 8: Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Muhatap Aktörün Niteliği

KRİZİN DİĞER AKTÖRÜ	SAYI
DEVLET	32
DEVLET DIŞI	1
TEK TARAFLI	1

1942 Struma Krizi'nde ise Türkiye'nin doğrudan bir muhatabı yoktur. Yani tek yanlı bir dış politika krizi yaşanmıştır. Struma Gemisi'nin Boğazlar'da

–Türkiye'nin iç sularında demirlemiş olması ve gemideki sığınmacıların Türkiye'den istemleri Türkiye'yi doğrudan muhatap kılmış fakat istemlerin yerine getirilmesi için gerekli kolaylık ve çözüm önerileri savaşan devletler tarafından yaşama geçirilememiştir. Alman tehdidinin yoğun olarak hissedildiği bir dönemde İngiltere Ortadoğu'da dengeleri Almanlar lehine değiştirebilecek bir inisiyatifi üstlenmeyi o dönemde uygun bulmamıştır. Aynı durum Türkiye için de söz konusudur. Çünkü bu sırada Almanlar Balkanlar'daki varlıkları ile Türkiye'ye komşudurlar.

2.5.Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Devlet Dışı Aktör Tartışması

Türkiye'nin taraf olduğu dış politika krizlerinden yedisinde devlet dışı aktörlere rastlanmaktadır. İncelemekte olduğumuz dış politika krizlerinde doğal olarak krizin taraflarından biri Türkiye'dir. Ancak krizin diğer tarafını belirlemek her zaman her krizde o denli kolay gözükmemektedir. İncelediğimiz 34 kriz içerisinde bazı krizlerde devlet dışı aktörlerin krizin tetiklenmesine rol oynadığı, krizin konusunu oluşturduğu ve/ya doğrudan krizin tarafı olarak süreci etkilediği görülmektedir. Uluslararası sistemde hâlâ temel aktör devletler olmakla birlikte uluslararası örgütler, uluslararası veya çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları, çıkar-baskı kuruluşları, ulusal bağımsızlık hareketleri, terör örgütleri hatta kimi zaman bireyler "aktör" olarak görülmektedir.

Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu, Türkiye'nin dış politika krizlerinde devlet dışı aktörlerin etkili olduğu dokuz kriz örneği tespit etmiştir. Proje çerçevesindeki bulgulara göre, tarihsel olarak devlet dışı aktörlerin dış politika krizlerinde rol oynadığı örnekleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- 1926 Bozkurt-Lotus Krizi,
- 1929-1930 Küçük Ağrı Krizi,
- 1942 MV Struma Krizi,
- 1955 6-7 Eylül Krizi,
- 1989 Bulgaristan Göç Krizi
- 1989-1990 Batı Trakya krizi
- 1991 Iraklı Sığınmacılar Krizi,
- 2010 Mavi Marmara Krizi,
- 2014 IŞİD Konsolosluk-Rehineler Krizi.

Bu krizlerden bazıları doğrudan devletler düzeyindeki ilişkileri ilgilendiren "dış politika krizi" içerisinde yer almasına karşın özellikle krizi tetikleyen ve/ya tırmanmasına yol açan eylemi gerçekleştiren "aktör"ler olarak devlet dışı aktörlerin dahil edildiği krizlerdendir. Örneğin 1926 Bozkurt-Lotus Krizi Ege Denizi'nde uluslararası sularda iki ticari geminin karıştığı bir deniz kazasının sonucunda yaşanmıştır. Kazanın gerçekleşmesinde devletlerin herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Teknik anlamda bu krizi "kaza krizi" olarak nitelemek gerekmektedir. Ancak kazanın yol açmış olduğu süreç devletlerin konuyla ilgilenmelerine neden olmuştur. Kaza sırasında yaşanan can kayıpları ve Türkiye'nin Fransız uyruklu kaptanı yargılayarak cezalandırması Türkiye ve Fransa'yı bir yargı uyuşmazlığının tarafı haline getirmiştir. Fransa'nın Türkiye'nin yargı yetkisini tanımaması adli kapitülasyonlar konusunda duyarlı olan Türkiye'nin durumu "kriz" olarak değerlendirmesine neden olmuştur. Bu olayda devlet dışı aktörlerin karıştığı bir deniz kazası devletler düzeyinde bir uyuşmazlığın, giderek krizin doğmasına yol açmıştır.

İkinci örnek olayda ise Türkiye sınırları içerisinde faaliyet gösteren ayrılıkçı-isyancı grupların başlatmış olduğu çatışmalardan sonra İran topraklarına kaçması söz konusudur. İsyan ve sınır ihlallerinin engellenmesinde karşılaşılan zorluklar Türkiye'yi İran ile ilişkilerinde yeni bir kararı uygulamaya yöneltmiştir. Sınır ihlallerini engellemek için Türkiye İran ile yeni bir sınır düzenleme anlaşmasını gerçekleştirmek için bir fiili durum yaratmak zorunda kalmıştır. Sıcak takip sonunda girmiş olduğu İran topraklarından geri çekilmeyerek sınır değişikliği teklifinde bulunmuştur. İsyancı grupların Türkiye'ye yönelik eylemleri Türkiye-İran ilişkilerinde sınır güvenliği ve sınır düzenlemesi açısından bir krizi doğurmuştur.

1942 yılında gerçekleşen MV Struma Krizi ise dönemin dış politika karar alıcıları bakımından tek yanlı bir dış politika krizi olarak değerlendirilebilir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Romanya'nın Köstence Limanı'ndan hareket ederek İngiltere'nin kontrolündeki Filistin'e ulaşmaya çalışan Yahudi göçmen/sığınmacıların yaratmış olduğu bir kriz olarak insani krizler içerisinde yer almaktadır. Dönemin Türkiye karar alıcıları Struma gemisindeki yolcuların güvenli bir şekilde Filistin'e ulaşmalarını sağlamak amacıyla savaşan devletler nezdinde diplomatik girişimlerinden bir sonuç elde edememiştir. İngiltere sığınmacıların Filistin'e yerleştirilmelerine dair henüz bir karara varamadığı bir dönemde gemidekilerin istemlerini kabul etmemiş, güvenliklerini sağlayamayacağını bildirmiştir. Savaş dışı konumuyla Türkiye sığınmacıların kendi ülkesine yerleşmesini bölgesel güvenlik

kaygılarını da dikkate alarak uygun görmemiş ve Struma gemisini geldiği limana geri dönmesi için Karadeniz'e karasularının dışına çıkartmıştır. Kısa bir süre sonra gemi kimliği tartışmalı bir denizaltı tarafından torpillenerek batırılmıştır. Struma gemisi ile gelen sığınmacıların Türkiye'den taleplerinin karşılan[a]mamasında pek çok kaygının etkili olduğu söylenebilir. Sığınmacılara insani kaygıları gözeterek yapılacak yardımın Türkiye'ye bir Yahudi sığınmacı akınını başlatabileceği endişesinin yanı sıra Türkiye'nin Balkan sınırlarında Almanlar ile komşu olmasının yarattığı güvenlik kaygısının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin bu konudaki siyasasının İngiltere'nin tutumuna bağlı olarak geliştiği görülmektedir. İngiltere'nin sığınmacıları kabul edebileceğini bildirmesi durumunda Türkiye'nin sığınmacıların güvenli bir şekilde Ege Denizi'ne ulaşmasına yardımcı olacağı anlaşılmaktadır. Geminin Marmara Denizi'nde demirlediği süre içerisinde sığınmacıların insani ihtiyaçlarının sağlanmasına çalışılmış ve geminin motorları tamir edilerek çalışır duruma getirilmiştir. Ancak sığınmacıların karaya çıkmalarına izin verilmemiştir.

Dördüncü dış politika krizi ise Türkiye sınırları içerisindeki bir olay sonucunda tetiklenmiştir. 1955 yılında Londra'da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Kıbrıs'ın kaderini saptamaya dönük görüşmeler sürerken İstanbul'da hükümetin Kıbrıs politikasını desteklemeye yönelik gösteriler kontrolden çıkarak azınlıklara yönelik saldırılara dönüşmüştür. Bu saldırılar sırasında azınlıklara ait ev ve işyerleri, ibadethaneler, mezarlıklar ağır şekilde tahrip edilmiş, can kaybı ve yaralanmalar söz konusu olmuştur. Tarihe "6-7 Eylül Olayları" olarak geçen İstanbul'daki azınlıklara yönelik saldırılar ulusal düzlemde bir yerel olay olarak kabul edilse de azınlıkların statüsü ve devletin yükümlülükleri bakımından Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirmiştir. Dönemin hükümetinin gösterilerin düzenlenmesindeki sorumluluğu ve saldırıları önleyememiş olması karar alıcıların gerek iç gerekse dış politikada bu krizin yarattığı travmayı hangi araç ve yöntemlerle telafi etmesi gerektiği konusunda ağır bir baskı altında bırakmıştır. Demokrat Parti hükümetinin Kıbrıs siyasasına destek için organize ettiği gösteriler amaçlanandan farklı olarak hükümeti hem içeride hem de dışarıda zor durumda bırakmıştır.

Beşinci ve altıncı krizler Yunanistan'da ve Bulgaristan'da yaşayan Müslüman/Türk azınlığın antlaşmalardan kaynaklanan statüsünün açıkça ihlal edildiği krizlerdir. Her iki krizde de azınlık mensupları tetikleyici davranışın [asimilasyon, haklardan yararlandırmama, temel hak ve özgürlüklerin ihlali, göçe zorlama gibi] doğrudan hedefi durumunda olmuş, krizin devletten devlete dönüştüğü aşamada ise krizin konusunu oluşturmuştur.

Yedinci krizde de insani boyutu gözlemlemek mümkündür. 1991 yılında Türkiye ile Irak arasında Iraklı Kürt sığınmacılar konusunda yaşanan krizde Türkiye sığınmacıların can güvenliğinin sağlanması konusundaki beklentileri dolayısıyla Irak ile kriz yaşamıştır. Yeni bir Halepçe Katliamı'ndan kaygılanan Iraklı Kürtlerin Türkiye-Irak sınırını aşarak Türkiye'ye geçmesi ve Irak'ın Türkiye'den sığınmacıları geri vermesini talep etmesiyle bir kriz ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Irak'ın talebini reddetmesi ve sığınmacılar için Irak sınırları içerisinde bir güvenli bölge oluşturulması fikrini desteklemesi krizin seyrini de değiştirmiştir. Süreç içerisinde sığınmacılar için oluşturulan güvenli bölgeler ve uçuşa yasak bölge uygulaması ile Iraklı sığınmacılar Irak'a geri dönmüş ve kriz atlatılmıştır. Iraklı sığınmacılar krizi tetikleyen sivil aktörler olmasına rağmen Türkiye-Irak arasındaki dış politika krizinde krizin nesnesi/konusunu oluşturmuştur.

2010 yılında gerçekleşen Mavi Marmara Krizi'nde ise sürecin Türkiye'deki bir sivil toplum kuruluşunun (İHH) girişimi etkili olmuştur. İsrail'in Gazze'de uygulamakta olduğu ablukayı aşmak için planlanan uluslararası yardım faaliyeti İsrail'in tepkisini çekmiş ve Türkiye'den bu yardım faaliyetinin durdurulması konusunda katkıda bulunması talep edilmiştir. Türkiye'nin İHH'nin faaliyetini meşru kabul etmesi ve engellememesi Türkiye – İsrail arasındaki ilişkilerin seyri açısından bir uyuşmazlık-çatışma zincirinin oluştuğunu göstermiştir. Gazze'ye Yardım Filosu'nun Mayıs sonunda Akdeniz'e açılması İsrail açısından krizi tetikleyen eylem olarak kabul edilmiş ve İsrail filonun ablukayı delmesini engellemek için askeri operasyon düzenlemesine yol açmıştır. İsrail'in Mavi Marmara gemisine/filoya askeri operasyon düzenlemesi sırasında yaşanan arbede sırasında 9-10 aktivistin öldürülmesi ve çok sayıda aktivistin yaralanması Türkiye'nin sert tepki göstermesine neden olmuştur. Bu ise olayı Türkiye-İsrail arasında bir dış politika krizine dönüştürmüştür.

2014 yılında yaşanan IŞİD Konsolosluk-Rehineler Krizi ise Türkiye'nin dış politika krizleri içerisinde farklı bir örnektir. Bu olayda Musul'daki Türkiye Başkonsolosluğu çalışanları ve konsoloslukta bulunanlar IŞİD militanları tarafından rehin alınmıştır. Devlet dışı aktör olarak IŞİD'in Türk temsilcileri ve çalışanları rehin alması Türkiye açısından bir kriz yönetim sürecini işletmeyi gerektirmiştir. Ancak kamuoyu önünde durum "kriz" olarak yansıtılmamıştır. Bu örnekte krizin doğrudan muhatapları bakımından devlet – devlet dışı aktörden söz etmek gerekmektedir. Dolayısıyla resmi tanıma ve diplomatik ilişkilerin söz konusu olmadığı aktörler arası ilişkilerde söz konusu krizin hangi araç ve yöntemler kullanılarak çözümleneceği büyük sorun yaratmıştır.

2.6. Dış Politika Krizlerinde Tetikleyen Aktör Tartışması

Genel olarak dış politika krizlerinde krizi tetikleyen söz veya eylemin doğrudan devleti temsil eden birimlerin davranışlarından dolayı ortaya çıktığı kabul edilir. Bu değerlendirme büyük ölçüde doğru olsa da araştırmamızda da görüleceği üzere 34 dış politika krizinde uyuşmazlık, çatışmayı krize tırmandıran eylem bazı örneklerde doğrudan veya dolaylı olarak devlet dışı aktörlerdir.

Bir kriz sırasında kriz tetikleyen söz veya eylemi doğrudan icra eden devlet krizin diğer tarafları bakımından meydan okuyan ve saldırgan durumundadır. Bu tanımlama aslında kriz yönetim stratejilerinde tarafların hangi tür stratejileri uyguladıklarını da belirleyeceğinden ayrıca önemlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde projemiz kapsamındaki krizlerde krizi tetikleyen söz veya eylemi gerçekleştiren aktör hangi devlettir? Acaba Türkiye gerçekleştirmiş ise bu savunmacı mı yoksa saldırgan bir kriz yönetim stratejisine işaret etmektedir?

Tablo 9: Türkiye'nin Sebep Olduğu Krizler

KRİZİN ADI	KRİZ ÇIKARAN TARAFIN NİYETİ VEYA ROLÜ
1929 KÜÇÜK AĞRI KRİZİ	SINIR DEĞİŞİKLİĞİ (TASARLANMIŞ)
1935 BULGARİSTAN – TÜRKİYE KRİZİ	ALGISAL GÜVEN[SİZ]LİK
1955 6-7 EYLÜL KRİZİ	ÖNGÖRÜLEMEYEN "SİYASİ KAZA"
1974-1976 KITA SAHANLIĞI KRİZİ	MEŞRU HAKLARIN VARLIĞI (TASARLANMIŞ)
1974 -1980 NOTAM KRİZİ	ALGISAL GÜVENLİK
1998 SURİYE/ÖCALAN KRİZİ	MEŞRU SAVUNMA (TASARLANMIŞ)

Tablo 9 ve 10'dan da görüleceği gibi 34 krizden 6 kriz örneğinde krizi tetikleyen aktörün Türkiye olduğu görülmektedir. Bu krizlerden bazılarında Türkiye krizleri "tasarlayan" aktördür. Bazılarında ise krize Türkiye'nin bir davranışı sebep olmakla birlikte kriz çıkartma amacı yoktur. Örneğin1935 Bulgaristan Krizi'nde Türkiye'nin Trakya'yı silahlandırmaya başlaması Bulgaristan ile bir algısal güvenlik krizine neden olmuştur. Oysa Türkiye'nin Bulgaristan ile doğrudan bir problemi bulunmadığı gibi bu ülkeyle bir kriz yaratma amacı da bulunmamaktadır. Benzer durum 1929 Küçük Ağrı Krizi için de söylenebilir; her ne kadar Türkiye'deki isyancı Kürt grupların İran

topraklarına kaçmalarından dolayı bir sorunlu alan bulunmuş olsa da bu durum İran'ı doğrudan hedef haline getirmeye yetmemektedir. Zaten toprak mübadelesi seçeneği de bu ülkeyle aynı konuda bir daha sorun yaşamamak amacına dönük bir seçenek olarak uygulanmıştır.

1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül Olayları Türk siyasi tarihinde kötü izler bırakmış olması bakımından azınlıkların Türkiye'deki statüsünü sürekli gündemde tutmaya yol açmıştır. Dönemin hükümetinin azınlıklara yönelik şiddet ve saldırılara dönüşen olaylar sırasındaki sorumluluğu genel olarak kabul edilmektedir. DP Hükümeti'nin Türkiye ile Yunanistan arasında bir dış politika krizi yaratmak için bu olayları kurguladığını gösteren bir kanıt yoktur. Bununla birlikte hükümet Kıbrıs gösterilerinin azınlıklara yönelik şiddet, yağma ve saldırıya dönüşebileceğine dair işaretlere rağmen gerekli önlemleri almada yetersiz kalmıştır. Bu teknik anlamda bir "kasıtsız" veya "kaza" krizidir. Çünkü devleti temsil eden birimlerin gerekli önlemleri almamaları veya yetersiz kalmalarıyla uğranılan bir zarar söz konusudur. Hükümet ise dış politikada beklenenin aksine bir tepki ile karşılaşmış; uğranılan saygınlık kaybının telafisine odaklanmak zorunda kalmıştır.

1974-1979 NOTAM-FIR Krizi'nde Ege'de Yunanistan'dan gelebilecek olası bir saldırıya hazırlıklı olmak için alınan bir önlem Yunanistan'ın tepkisini çekerek krizi tetiklemiştir. Dolayısıyla algısal güvenlik kaygılarının rol oynadığı bir kriz yaratmıştır. Türkiye'nin ilan etmiş olduğu NOTAM'a karşılık olarak Yunanistan da bir başka NOTAM ilan ederek Ege Denizi'nde sivil uçuşların fiili olarak yapılmasını engellemiş askeri uçuşlar sürerken önleme uçuşlarıyla it dalaşları gerçekleşmiştir. 1980'e gelindiğinde iki ülke de NOTAM'larını karşılıklı olarak kaldırmış olmalarına karşın hava sahasının genişliğine ve FIR sorumluluklarına dair uyuşmazlık-çatışma ilişkisi sürmüştür.1973-1976 Kıta Sahanlığı Krizi'nde ise Türkiye ruhsat ve izinler vererek Ege Denizi'nde deniz yetki alanları bakımından kıyıdar ülke haklarına sahip olduğunu göstermek ve Yunanistan'a kabul ettirmek için "fiili durum yaratma" stratejine başvurmuştur. Bu krizi Türkiye rasyonel tercih olarak tasarlamıştır. Tasarlanmış bir kriz olma özelliğiyle de başarılı sonuç elde edilmiştir. Çünkü krizi tasarlamadaki ama/hedef Yunanistan'ı Ege Denizi kıta sahanlığının paylaşımında Türkiye'nin de kıyıdar ülke olarak hak sahibi olduğuna ikna etmeyi ve müzakere masasına oturtmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla 1976 Bern Deklarasyonu ile Yunanistan'ın (dolayısıyla Türkiye'nin) Ege Denizi'ne ulusal karasuları dışında petrol arama faaliyetlerine girişmekten men etmiştir.

Tablo 10: Türkiye'nin Dış Politika Krizleri Tablosu

TARAF ÜLKE	KRİZ SAYISI	KRİZİN SONUCU	UYUŞMAZLIK - ÇATIŞMA DURUMU	KRİZ ADI	KRİZDE DEVLET-DEVLETDIŞI AKTÖR İLİŞKİSİ	AKTÖR
ABD	4 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1964 JOHNSON MEKTUBU	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	ABD
		çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1968-1973 AFYON KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	ABD
		uyuyan/ uyutulan	UYUTULDU	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	ABD
		uyuyan/ uyutulan	UYUTULDU	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	ABD
BULGARİSTAN	2 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	TÜRKİYE
			ÇÖZÜLDÜ	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	BULGARİSTAN
ERMENİSTAN	1 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1991 NAHÇİVAN KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	ERMENİSTAN
FRANSA	2 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1926 BOZKURT LOTUS	DEVLETDIŞI AKTÖRÜN / **SİVİLLERİN** YOL AÇTIĞI BİR OLAYDA DEVLETİN MÜDAHİL HALE GELMESİ	DEVLET DIŞI
			ÇÖZÜLDÜ	1936 SANCAK KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	FRANSA
IRAK	2 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1958 IRAK KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	IRAK
IRAK			ÇÖZÜLDÜ	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	DEVLETDIŞI AKTÖRÜN / **SIĞINMACI SİVİLLERİN** YOL AÇTIĞI BİR OLAYDA DEVLETİN MÜDAHİL HALE GELMESİ	DEVLET DIŞI
IRAK (İNGİLTERE)	1 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1924 MUSUL KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	İNGİLTERE
İRAN	1 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1929 KÜÇÜK AĞRI	DEVLETDIŞI AKTÖRÜN / **İSYANCI SİVİLLERİN** YOL AÇTIĞI BİR OLAYDA DEVLETİN MÜDAHİL HALE GELMESİ	DEVLET DIŞI
İSRAİL	1 KRİZ	devam eden	DEVAM EDİYOR	2010 MAVİ MARMARA	DEVLETDIŞI AKTÖRÜN / **STK'NIN** YOL AÇTIĞI BİR OLAYDA DEVLETİN MÜDAHİL HALE GELMESİ	DEVLET DIŞI
KIBRIS (KRY-YUNANİSTAN)	4 KRİZ	çözülen	DEVAM EDİYOR	1964 KIBRIS I	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	KIBRIS/ YUNANİSTAN
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1967 KIBRIS II	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	KIBRIS/ YUNANİSTAN
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1997 S300 FÜZE KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	KIBRIS/ YUNANİSTAN
		devam eden	DEVAM EDİYOR	2003 DOĞU AKDENİZ MEB	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	KIBRIS/ YUNANİSTAN
SSCB	1 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1945 SOVYET TALEPLERİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	SSCB
SURİYE	3 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1957 SURİYE	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	SURİYE
		çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	TÜRKİYE
		devam eden	DEVAM EDİYOR	2011 SURİYE KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	
YUNANİSTAN	9 KRİZ	çözülen	DEVAM EDİYOR	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	DEVLETDIŞI AKTÖRÜN / **SİVİLLERİN** YOL AÇTIĞI BİR OLAYDA DEVLETİN MÜDAHİL HALE GELMESİ	DEVLET DIŞI
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1974 KIBRIS III	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	KIBRIS/ YUNANİSTAN
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1974-1979 NOTAM-FIR	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	TÜRKİYE
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	TÜRKİYE
		uyuyan/ uyutulan	DEVAM EDİYOR	1981 LİMNİ KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	YUNANİSTAN
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1987 KITA SAH. KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	YUNANİSTAN
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	YUNANİSTAN
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	YUNANİSTAN
		çözülen	DEVAM EDİYOR	1996 KARDAK KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI DEVLET GERÇEKLEŞTİRİYOR	YUNANİSTAN
BELİRSİZ	1 KRİZ	çözülen	ÇÖZÜLDÜ	1942 STRUMA KRİZİ	DEVLETDIŞI AKTÖRÜN / **SIĞINMACI SİVİLLERİN** YOL AÇTIĞI BİR OLAYDA DEVLETİN MÜDAHİL HALE GELMESİ	DEVLET DIŞI
IŞİD	1 KRİZ	çözülen	DEVAM EDİYOR	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ	TETİKLEYİCİ DAVRANIŞI **DEVLETDIŞI AKTÖR / TERÖR ÖRGÜTÜ** GERÇEKLEŞTİRİYOR	DEVLET DIŞI

1998 Suriye-Öcalan Krizi'nde Türkiye'nin inisiyatifi ile şekillenen bir kriz yönetim süreci yaşanmıştır. Bu krizde Türkiye zorlayıcı diplomasi stratejisinden yararlanarak Suriye'nin teröre vermiş olduğu desteği sonlandırmaya çalışmıştır. Türkiye bilinçli bir tırmandırma siyaseti izleyerek Suriye'nin teröre vermiş olduğu desteği sonlandırmayı başarmıştır. Bu ülkeyle Adana Protokolü'nü imzalayarak teröre destek vermeyeceğini gözlemleme-izleme olanağını kazanmıştır. Bu süreç 2010 yılında ilişkiler bozuluncaya değin korunmuştur.

2.7. Sonuçlarına Göre Türkiye'nin Dış Politika Krizleri

Araştırmalarımızda yer vermiş olduğumuz 34 dış politika krizinden büyük çoğunluğu sonlandırılmış olmakla birlikte sınırlı sayıda örnekte kriz hali ya uyutulmuş/dondurulmuş veya sürmektedir. Bunların sayısı grafik 2'de görülmektedir. Buna göre 34 krizden 27'si sonlanmış, 3 kriz uyutulmuş, 3 + 1 kriz gelişmekte, sürmektedir.

Halen devam eden krizler aşağıdaki gibidir; 2003 yılından beri devam eden Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlıkla ilgili gelişmeler süreç içerisinde KRY ile KKTC ve Türkiye arasında karşılıklı bir meydan okumaya sahne olmaktadır. Hâlihazırda zamana yayılmış ve misilleme stratejilerinin uygulandığı bir kriz hali söz konusudur.

Tablo 11: Türkiye'nin Devam Eden Dış Politika Krizleri

KRİZİN ADI	TARAF ÜLKE
2015 SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ KRİZİ	SURİYE
2011 SURİYE KRİZİ	
2010 MAVİ MARMARA	İSRAİL
2003 DOĞU AKDENİZ MEB	KIBRIS RUM YÖNETİMİ

2011 yılından itibaren Türkiye'nin Suriye ilişkilerinde de aynı şekilde bir gelişen kriz süreci gözlenmektedir. Bu ülkeyle ilişkilerde yeniden şekillenen uyuşmazlık-çatışma hali içerisinde bir kriz durumu söz konusudur ve krizi karşılıklı tırmandıracak çok sayıda gelişme yaşanmıştır. Suriye'deki iç çatışmaların seyri ve rejim karşıtlığının yaratmış olduğu karşılıklı meydan okumalarda Türkiye ve Suriye karşı karşıya gelmektedir. 2010 yılında gerçekleşen Mavi Marmara krizi de devletten devlete ilişkiler boyutunda göreli bir yumuşama sağlanmış olsa da henüz sıcaklığını korumaktadır. Özellikle mağdurların açmış olduğu davalar ve İsrail'in Gazze'deki tutumunu

sürdürmekte oluşu istikrarlı bir ilişki kurulmasının önünde engel olarak görülmektedir. Bu olayda üçüncü aktör olarak ABD'nin baskı ve etkisi ile zımni bir uzlaşı ortamı yaratılmak istenmesine karşın karar alıcıların birbirlerine ilişkin algı ve bakışlarında bir güvensizliğin hakim olduğu kolaylıkla söylenebilir. Türkiye'nin kriz yönetim stratejilerini oluştururken İsrail'den yerine getirmesini istediği istemlerin aşırılığı uzlaşıyı, İsrail'in geri adım atmasını zorlaştırmaktadır. Ancak her iki tarafın da hem bu durumdan şikayet ettikleri hem de bundan kurtulmaya çalıştıkları görülmektedir. Taraflar "onurlu geri adım atmayı" sağlamaya çalışsalar da özellikle Türkiye'de mağdur sivilleri ikna edebilmek kolay değildir.

Karar alıcıların kriz yönetim süreçlerinde "uyutmayı" tercih ettikleri ve/ya zorlandıkları krizler ise Tablo 12'de görülebilir. Buna göre 34 dış politika krizinden 3'ü halihazırda karar alıcıların "uyutmayı" tercih ettikleri krizleri oluşturmaktadır. 1981 yılından itibaren Yunanistan'ın Lozan Barış Antlaşması'nda kararlaştırılmış olan adaların silahsızlandırılacağına dair statüyü ihlal ederek Ege Denizi'ndeki adaları –bu arada Limni adasını silahlandırmaya başlaması bir "fiili ihlal" olarak görülmüştür. Ancak Türkiye bu fiili ihlal durumunu sonlandıracak girişimlerini sürdürürken zaman içerisinde daha az askeri tepki gösterirken siyasi ve hukuki argümanlarını korumayı sürdürmüştür. Kamuoyu önünde bu fiili ihlal durumunu dillendirmemeye çalışmaktadır.

Tablo 12: "Uyuyan"- "Uyutulan" Dış Politika Krizleri

KRİZİN ADI	TARAF ÜLKE
1981 LİMNİ ADASININ SİLAHLANDIRILMASI KRİZİ	YUNANİSTAN
1992 TCG MUAVENET ZIRHLISININ VURULMASI	ABD
2003 SÜLEYMANİYE BASKINI/"ÇUVAL" KRİZİ	ABD

Benzer durum muhatabı ABD olan iki dış politika krizinde de gözlenmektedir. 1992 yılında Ege Denizi'nde gerçekleştirilen planlı NATO Kararlılık 1992 tatbikatı sırasında TCG Muavenet zırhlısının ABD'ye ait USS Saratoga Uçak Gemisi'nden açılan ateş sonucunda vurulması olayında mağdurların ve ailelerinin ABD mahkemelerinde açılan davada mahkeme olayı "siyasi" olarak değerlendirerek esastan görüşmeyi reddetmiştir. Böylece siyasi bir dava konusunun Türkiye-ABD arasında "siyasi" bir çözüme ulaştırılması beklenirken olay "kaza" olarak değerlendirilerek gündemden düşürülmüştür. Ancak "kaza"nın sorumluları yargılanıp cezalandırılmadığı gibi

mağdurların zararları da tazmin edilmemiştir.[4] Hâlihazırda olaya ilişkin olarak bir "kaza" algısı yaratılmak istense de kamuoyunda olayın kaza olarak gerçekleşmediği kanaati vardır. Özellikle olay sırasında birden fazla (iki) güdümlü Sea Sparrow füzesinin kullanılmış olması ve bu tür füzelerin ateşlenme prosedürlerinin sıkı kurallara bağlı oluşu ihmal ve kaza olasılığını zayıflatmaktadır. Olayın bir planlı tatbikatta ve tatbikata ara verilmiş olduğu bir sırada gerçekleşmesi, her iki geminin de tatbikat sırasında dost kuvvetler içerisinde yer alması, gerçek mermilerle bir atış planlaması yokken füzelerin ateşlenmesine çok sayıda komuta kontrol biriminin engel olmaması, TCG Muavenet gemisinin hedef olarak seçilmesi olayı "kaza" olarak kabul etmeyi güçleştirmektedir. Benzer şekilde kaza sonrasında USS Saratoga gemisinden gelen Amerikan yardım personelinin füze saldırısına yönelik delilleri imha etmeye çalışması da açıklamaya muhtaçtır. Bununla birlikte kaza sonrasında her iki ülke askeri yetkilileri incelemeler yapmış sonuçta Türkiye'ye 8 adet Knox sınıfı firkateyn satılmasına ve bunlardan birine Muavenet adının verilmesine karar verilmiştir. Bu satışın Türkiye'nin uğramış olduğu zararın bir anlamda tazmini anlamına geldiği ifade edilmektedir. Ancak bu durum eleştiriye açıktır.

2003 yılında Irak'ın Süleymaniye kentinde bulunan Türk askeri irtibat timine yönelik olarak ABD birliklerinin gerçekleştirmiş olduğu operasyonun da "uyutulan" krizler içerisinde yer aldığı söylenebilir. Bu olay sırasında Türk askerlerinin muhatap olduğu uygulamalar ise müttefiklik ilişkisi ile bağdaşmayacak ölçüde ağır bir travma yaratmıştır. İrtibat timine yönelik operasyon sonrasında askeri personelin başlarına çuval geçirilmiş ve suçlular gibi ters kelepçelenerek Bağdat'a götürülmüşlerdir. Gözaltı ve tutuklama sürecinde ise Türkiye'deki askeri, sivil karar alıcılar diplomatik, siyasi ve askeri kanallar üzerinden Amerikalı muhatapları ile iletişim kuramamışlardır. Bu durum olayın 4 Temmuz'a rastlamış olması ve tatil gerekçeleriyle açıklanmaya çalışılsa da inandırıcılıktan uzaktır. Bu durum Türk – Amerikan ilişkileri bakımından gerek Johnson Mektubu ve gerekse Muavenet'in vurulmasından daha derin bir travma yaratmıştır. Olay sonrasında Türk askeri personeli serbest bırakılmış olsa da Amerika'nın bu konuda tatminkâr bir özür dilemesi söz konusu olmadığı gibi olayın uygulayıcısı olan Amerikalı personelin Türkiye'de kabul ve muhatap olarak görülmesi tartışma yaratmıştır.

Amerika ile yaşanan söz konusu krizler her ne kadar ulusal kamuoyu önünde tartışma gündeminden kaçırılarak "dondurulmuş" olsa da siyasi,

[4] Mağdurların ABD mahkemelerinde açmış oldukları dava sürecinde bazı mağdurlar uzlaşmayı kabul ederek tazminat alabilmiştir. Ancak bunların sayısı sınırlıdır.

askeri ve sivil gündemde kamuoyunu tatmin eden inandırıcılığı yüksek bir uzlaşı zemini sağlanamamıştır. Deyim yerindeyse psikolojik açıdan Amerika'nın Türkiye'nin temel değerlerine yönelik "saldırı"larının rövanşı/intikamı alınmamıştır.

Bu anlamda "uyutulan" krizlerde tarafların siyasi sorumluluğu üstlenmiş olan karar alıcılarının ilişkilerde ortaya çıkan "kriz" halinin olumsuz etkilerini ve sonuçlarını tırmandırmayı kendi veya ortak çıkarlarının korunması bakımından faydalı görmemeleri kriz yönetim stratejileri açısından krizi "uyutmayı" "rasyonel" seçenek-tercih olarak ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda "uyutulan" krizlerin tatminkâr bir sonuç elde edilinceye kadar geçecek bir süre zarfında gündeme getirilmediği görülmektedir. Ancak bu durum kriz yönetiminde risk ve olasılık senaryoları tartışılırken karar alıcıların göz önünde tutması gereken bir parametre olarak etki etmektedir.

Grafik 2 : (1923 - 2015) TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA KRİZLERİNİN SONUÇLARI

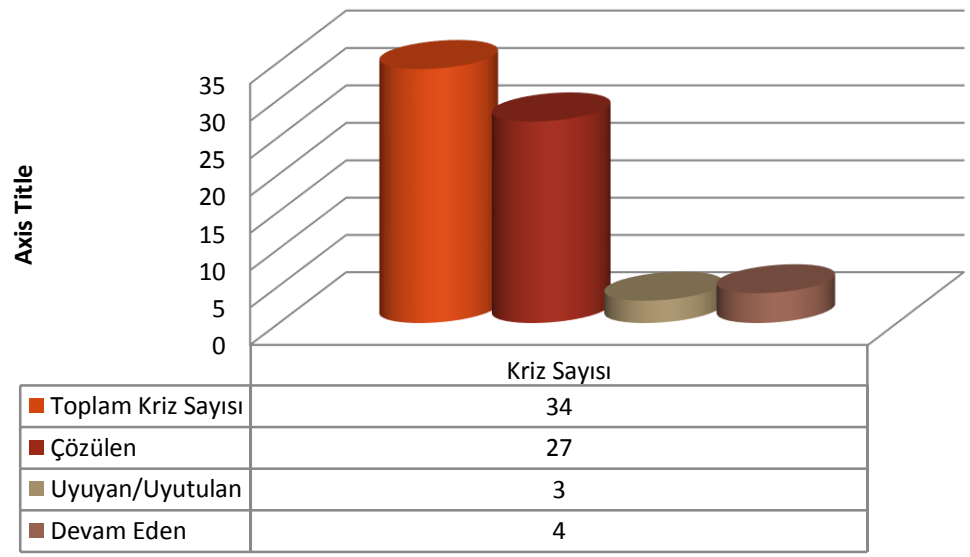

	Kriz Sayısı
Toplam Kriz Sayısı	34
Çözülen	27
Uyuyan/Uyutulan	3
Devam Eden	4

2.8. Türkiye'nin Uyuşmazlık-Çatışma İlişkisi Devam Eden Krizleri

Kriz yönetiminin başarısı yönetim süreci sonunda kriz halinin ortadan kaldırılmış olması olarak sınırlandırılsa da asıl başarı taraflar arasında krizi sonlandıracak girişimlerle krizi doğuran uyuşmazlık ve çatışma halini de ortadan kaldırmakla sağlanır. Bu nedenle pek çok krizde kriz sonlandırılmış olsa da uyuşmazlıklar varlığını korumayı sürdürür. Bu tür durumlarda ise çoğu kez çözümlenmeyen uyuşmazlık ve çatışmaların süreklilik kazanmış olmasından da beslenen yeni krizlerin ortaya çıkması muhtemeldir.

Bu boyutu ile değerlendirildiğinde Türkiye'nin 1923-2015 yılları arasında yaşamış olduğu dış politika krizleri içerisinde 16 krizde uyuşmazlık-

çatışma ilişkisi varlığını sürdürmektedir. Tablo 10 ve Tablo 13'de görüldüğü üzere uyuşmazlık-çatışma ilişkisinin tarafı olan aktörler başta Yunanistan ve KRY olmak üzere, Suriye, İsrail, ABD ve IŞİD olarak görülmektedir. ABD ile olan krizler bir yana bırakılır ise Suriye ve İsrail ile olan uyuşmazlıklar ve kriz hali sürmektedir. Yunanistan ve KRY ile olan uyuşmazlıklar ise tekrarlayan çatışma içerisinde ortaya çıkan kriz özelliğine sahiptir. KRY ile olan ilişkiler bakımından Doğu Akdeniz MEB konusundaki kriz gelişmekte olan güncel krizdir.

Tablo 13: Uyuşmazlık-Çatışma İlişkisi Devam Eden Dış Politika Krizleri

TARAF AKTÖR	UYUŞMAZLIK-ÇATIŞMA KONULARI
SURİYE	➢ SİVİLLERE YÖNELİK BASKILAR VE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ ➢ RF4 UÇAĞININ DÜŞMESİ ➢ SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ'NİN STATÜSÜ-YER DEĞİŞTİRMESİ ➢ SINIR GÜVENLİĞİ
İSRAİL	➢ MAVİ MARMARA BASKINI ➢ GAZZE ABLUKASI
KIBRIS RUM YÖNETİMİ	➢ KIBRIS'IN STATÜSÜ ➢ SİLAHLANMA ➢ MEB
YUNANİSTAN	➢ AZINLIKLAR ➢ KIBRIS ➢ EGE DENİZİ'NE İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLAR
ABD	➢ TCG MUAVENET SALDIRISI ➢ SÜLEYMANİYE "ÇUVAL" BASKINI
IŞİD	➢ SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ ➢ DİĞER ???

2.9. "Tekrarlayan Çatışma" İçinde Ortaya Çıkan Krizler

Brecher uluslararası krizlere dair incelemeleri çerçevesinde bu durumu Azar (1979)'dan ödünç aldığı *tekrarlayan çatışma* (protracted conflict) kavramı ile analiz etmektedir.(Brecher, 1993:5) Buna göre bazı çatışmaların kökleri uzun yıllar öncesine uzanır ve ilişkilerin yakın ve uzun tarihinden beslenerek aynı konuda veya bunlara ek olarak yeni çatışmalara ve krizlere kaynaklık ederek sürerler. Zaman zaman duraksamalar olsa da çatışmaların yeniden tetiklenmeleri ve tırmanışa geçmeleri mümkündür. Dolayısıyla bu özellikleri göz önünde bulundurularak bu tür çatışmalar incelenirken tek bir olay değil bütün süreçsel özellikler dikkate alınır.

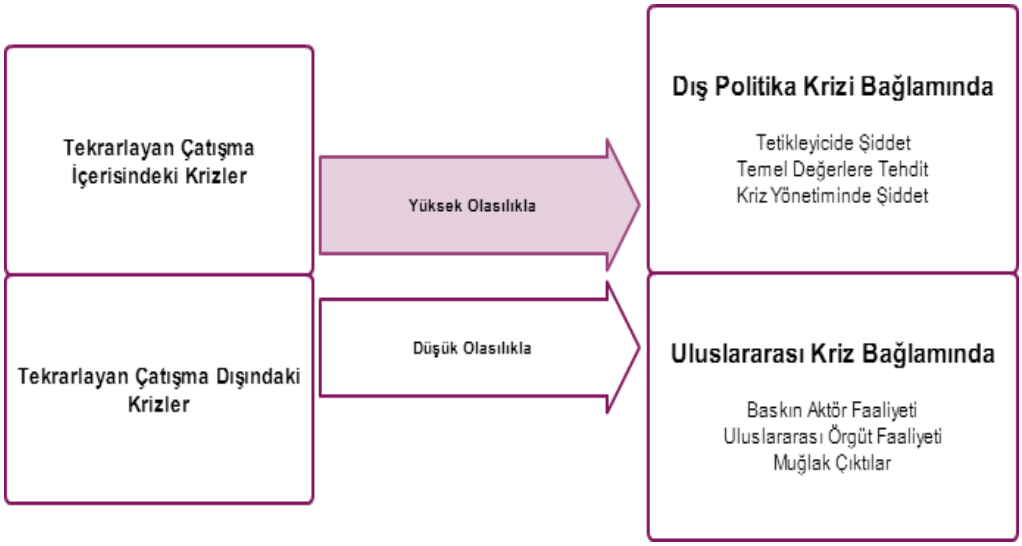

Şekil 3: Tekrarlayan Çatışma İçinde Krizler

Kaynak: Brecher, 2008: 29.

Tekrarlayan çatışmalar içerisinde ortaya çıkan dış politika krizlerinde temel değerlere yönelik bir tehdidin varlığının yanı sıra şiddet düzeyinde de bir tırmanış beklenir. Krizi tetikleyen eylemde şiddete rastlanabileceği gibi tarafların kriz yönetim süreçlerinde de şiddete yer vermeleri yüksek olasılıklıdır. Oysa eğer krizler uzun soluklu ve tekrarlanmayan bir çatışma sonucunda ortaya çıkmış ise bu düzeylerin daha düşük olacağı söylenebilir.(Brecher, 2008:29) Uluslararası sistemde tekrarlayan çatışmalara çok sayıda örnek verilebilir; Türk-Yunan uyuşmazlığı, Kıbrıs, Keşmir, Arap-İsrail uyuşmazlığı bunlar arasında sıklıkla karşımıza çıkanlardır.[5] Araştırmamızın verilerine dayanarak bakıldığında Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin tarihsel seyri bu ülke ile yaşanan dış politika krizlerinin Brecher'ın belirttiği tekrarlayan çatışmalar içerisinde ortaya çıkan krizler tanımlamasına uygun olduğunu göstermektedir. Gerçekten de hâlihazırda Türkiye ile Yunanistan arasında varlığını sürdüren çok sayıda uyuşmazlık (Batı Trakya Türk Azınlığı ve İstanbul Rum Ortodoks Azınlığının statülerine ilişkin uyuşmazlık, Kıbrıs'ın statüsüne ilişkin uyuşmazlık, Ege Denizi'ndeki egemenlik hak ve yetkilerini ilgilendiren uyuşmazlıklar) tarafları tatmin eden kalıcı bir çözüme ulaştırılamamıştır. Özellikle ülkelerin egemenlik haklarını ve sınırlarını ilgilendiren karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası, egemenliği antlaşmalarla devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar gibi konular her iki ülke karar alıcıları tarafından temel değerler, öncelikler arasında en üst düzeyde önemsenmektedir. Bu alandaki herhangi bir statü değişikliği diğer tarafın

[5] Brecher'ın hazırladığı liste için bkz.; Brecher, 1986:72.

mutlak kaybı anlamına geleceği için fiili durum yaratma/oldu-bitti girişimleri gerilimi anında askeri düzeye taşıyabilmektedir.

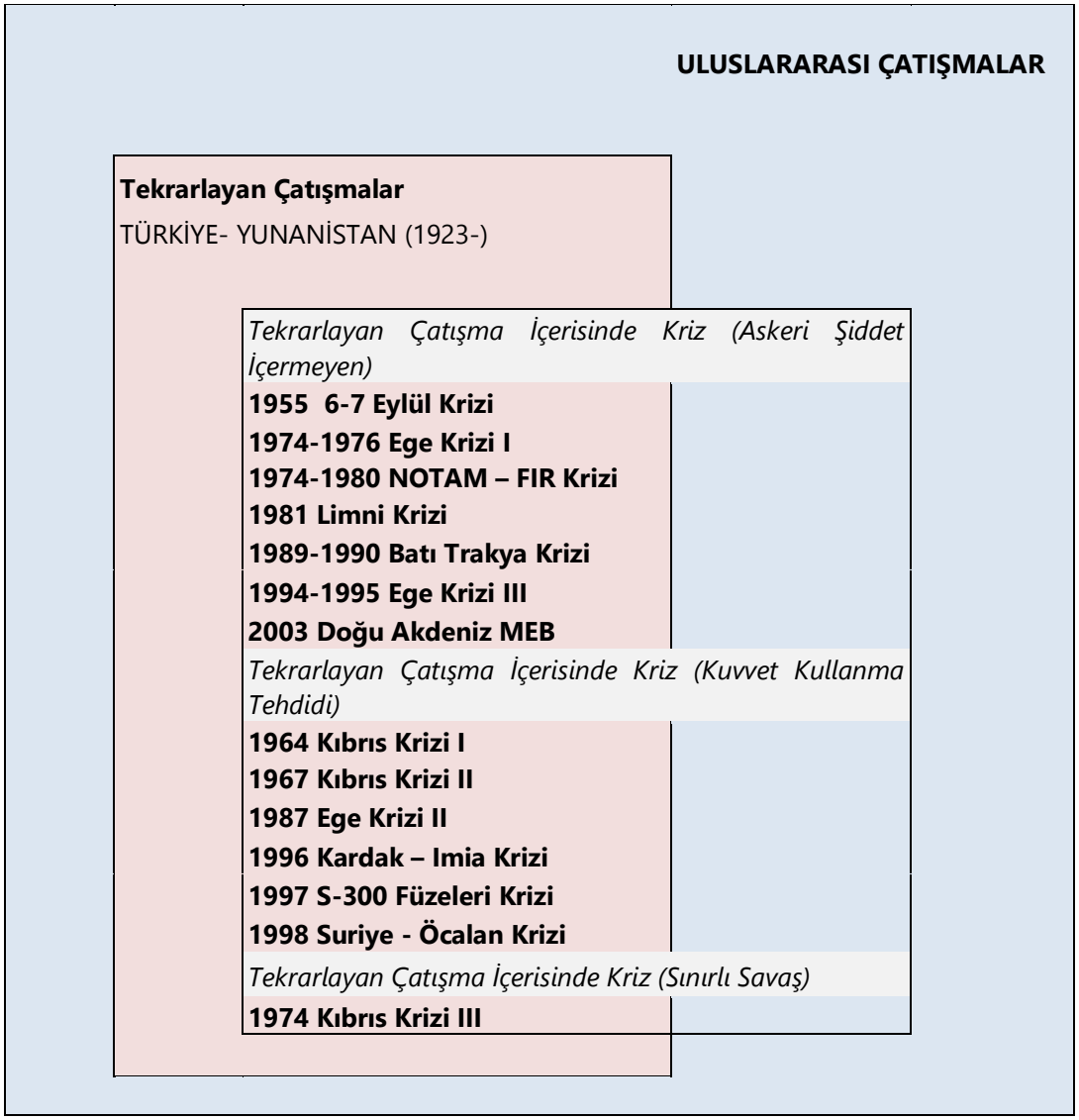

Şekil 4. Tekrarlayan Çatışmalarda Türkiye-Yunanistan Dış Politika Krizleri (1923-2014)

Kaynak: Brecher, 2008: 38'den yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Nitekim Türkiye'nin "casus belli" kararını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Ancak Şekil 4'de görüldüğü gibi Türkiye ile Yunanistan arasında tekrarlayan çatışma içerisinde ortaya çıkan krizlerin hepsinde bir kriz yönetim strateji olarak "askeri şiddet"[6]e dayalı strateji izlenmediği görülür. Bir başka ifadeyle krizlerin hepsinde Türkiye aynı

[6] Burada şiddetten kasıt ateş açılarak tarafların fiili askeri çatışma yaşaması, bunun sonucunda önemsenebilir bir kaybın doğmasıdır. Tatbikatlar, kuvvet kaydırmalar, askeri manevra ve güç gösterileri niteliği itibariyle askeri faaliyet olmalarına rağmen "askeri şiddet" olarak kabul edilmemektedir.

düzeyde bir şiddete dayalı kriz yönetim stratejisi izlememiştir. Özellikle bazı krizlerde doğrudan askeri şiddete yer vermek yerine kuvvet kullanma tehdidine dayalı olan zorlayıcı diplomasi stratejisinden başarı ile yararlanmıştır. Kriz yönetim stratejisinde şiddete yer verdiği en belirgin örnek ise 1974 Kıbrıs Krizi olmuştur. Bu krizde de doğru bir tercih ile şiddet alan olarak sadece krizin yaşandığı Kıbrıs ile sınırlandırılmış, askeri çatışmanın Türkiye-Yunanistan sınırlarına taşınmasına çalışılmamıştır.

Aslında Türkiye ile Yunanistan'ın materyal güç kapasiteleri arasındaki göreli farklılık ilişkilerin seyrinde olduğu gibi kriz durumlarında da materyal güç dengesini öne çıkartabilmektedir. Krizin tırmanma eğilimi gösterdiği durumlarda tarafların çatışma sürecinde ve daha önceki krizlerdeki deneyimleri kanıksanmış bir kriz sürecini çağrıştıracak olsa da ironik bir şekilde krizi tetikleyecek "yaratıcı" neden bulabilmektedirler. Dolayısıyla istemlerin ortadan kalkması mümkün olmadığı gibi zaman zaman dozunun arttırılması kolaylıkla yeni bir krize vesile olabilmektedir. Türkiye-Yunanistan arasındaki tekrarlayan çatışmaların yaratabileceği bir krizin iki ülke arasındaki "dış politika krizi" olmaktan çıkıp uluslararası bir çatışma hatta krize dönüşmesi olasılığından söz edilebilir mi? Gerçekte bu olasılık her iki ülkenin de müttefiklik ilişkisi içerisinde olduğu veya üyesi bulundukları örgütler bağlamında dikkate değerdir. Yunanistan'ın NATO askeri kanadından çıktığı dönemde bu olasılığın önündeki engelleyici aktörün ABD olduğu söylenebilir. 1990'larda ise Yunanistan'ın AB içerisindeki konumu ve Balkanlar özelinde Türkiye ile yaşanan rekabet iki ülke arasında bir sınırlı savaş olasılığını düşündürmüştür. 1996 Kardak Kayalıkları Krizi'nde ABD Başkanı Bill Clinton'un "ilk kurşunu atacak olan karşısında ABD'yi bulur" uyarısı dizginleyici bir etki yaratmış olsa da "kaza veya kasıtsız" bir krizin sıcak bir askeri çatışmaya dönüşmesi olasılığı vardır. Ancak tarafların bu olasılığı dikkate alarak hassas davrandıkları da görülmektedir.

2.10. Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Kriz Konusu Uyuşmazlığın Niteliği

Proje çalışmamızda krizin konusu ve içeriğine göre tasnif yapılırken aşağıdaki tablodaki seçenekler dikkate alınmıştır. Çevresel nitelikteki krizler "şimdilik" kaydıyla inceleme dışı bırakılmıştır. Krizin özgün niteliğine bağlı olarak bir krizin birden fazla niteliği bağlı olarak algılanması-değerlendirilmesi mümkün olduğundan krizler tasnif edilirken ön planda yer alan, ağırlıklı nitelik birincil kabul edilerek değerlendirilmiştir. Buna göre Türkiye'nin dış politika krizlerinden 16'sı siyasi, 11'i askeri, 5'i insani, 2'si ise hukuki nitelikleri

birincil krizler olarak gerçekleşmiştir. Tablo 16'da dış politika krizlerinin konu ve içeriğine bağlı olarak tasnifi görülmektedir.

Birincil niteliği ekonomik olan krizler araştırmamız içerisinde henüz tartışılmamıştır. 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında ABD'nin Türkiye'ye uygulamış olduğu silah ambargosu ise bu ülkeyle ilişkilerin genel niteliği dikkate alındığında "kriz" olarak değerlendirilmemiştir. 1968-1973 Haşhaş Ekimi Krizi ise ekonomik olmaktan daha fazla siyasi bir içeriğe sahiptir. Çünkü Türkiye'nin ulusal egemenlik alanında bir tarım ürününün ekilip ekilemeyeceği konusunda siyasi iktidarı baskı/etki altına almaya yöneliktir.

Krizin Konusu-İçeriğine Göre Tasnif
ASKERİ-GÜVENLİK KRİZİ
DİPLOMATİK-SİYASİ
EKONOMİK-GELİŞİMSEL
HUKUKSAL
İNSANİ
KÜLTÜREL-MANEVİ-ALGISAL
ÇEVRESEL

Geniş bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgelere ilişkin uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda da bir ekonomik boyuttan söz etmek mümkündür. Ancak gerek Ege Denizi'nde gerekse Doğu Akdeniz'de asıl uyuşmazlık kıyıdar ülkelerin egemenlik haklarını tek yanlı ve bir diğer kıyıdar ülkenin hak ve çıkarlarını dikkate almadan kullanmaya çalışması ile ilgilidir. Dolayısıyla bu alanda ortaya çıkan krizlerin birincil niteliği siyasi, hukukidir.

Dikkat çekici noktalardan bir diğeri ise dış politika krizleri arasında konusunu sivillerin yaşam haklarının, temel haklarının, özgürlüklerinin oluşturduğu krizlere yer verilmiş olmasıdır. Bu tür krizlerde siviller devletlerin izlemiş olduğu siyasaların nesnesi ve/ya mağduru olarak krize konu olmaktadırlar. Azınlıklara ilişkin statülerin ihlal edilmesi dolayısıyla devletler arasında çıkan krizler bu türdendir. Yunanistan, Türkiye, Bulgaristan'da yaşayan azınlıkların statülerinin temel metinler göz ardı edilerek ihlal edilmesi bu ülkeler arasında dış politika krizleri doğurmuştur. Diğer yandan dolaylı bir gelişme dolayısıyla da insani bir krizin tarafı haline gelmek mümkündür. Örneğini Irak'lı Kürt sığınmacılara yönelik kitlesel saldırılar ve kitle imha silahlarının kullanılması dolayısıyla Türkiye uluslararası insani hukuktan kaynaklanan sorumluluklarıyla bir dış politika krizine sürüklenmiştir.

Tablo 14: Konu ve İçeriğine Göre Dış Politika Krizleri

KRİZ ADI	Konu - İçerik	Sayı
1957 SURİYE KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ	11
2003 SÜLEYMANİYE ÇUVAL KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ,	
1935 BULGARİSTAN KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ, ALGISAL	
1924 MUSUL KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ, EKONOMİK	
1929 KÜÇÜK AĞRI KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1974 KIBRIS KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1974-1979 NOTAM-FIR	ASKERİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1981 LİMNİ KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1992 TCG MUAVENET KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1996 KARDAK KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1997 S300 FÜZE KRİZİ	ASKERİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1926 BOZKURT LOTUS KRİZİ	HUKUKİ, SİYASİ,	2
2003 DOĞU AKDENİZ MEB KRİZİ	HUKUKİ, SİYASİ,	
2014 IŞİD REHİNE KRİZİ	İNSANİ, SİYASİ,	5
1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	İNSANİ, SİYASİ, ASKERİ	
1942 STRUMA KRİZİ	İNSANİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1984 BATI TRAKYA KRİZİ	İNSANİ, SİYASİ, HUKUKİ	
6-7 EYLÜL 1955 OLAYLARI KRİZİ	İNSANİ, SİYASİ, HUKUKİ	
1958 IRAK KRİZİ	SİYASİ	16
1964 JOHNSON MEKTUBU KRİZİ	SİYASİ	
1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ	SİYASİ, ALGISAL	
1945 SOVYET TALEPLERİ KRİZİ	SİYASİ, ASKERİ	
1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ	SİYASİ, ASKERİ,	
1964 KIBRIS KRİZİ	SİYASİ, ASKERİ, HUKUKİ	
1991 NAHÇİVAN KRİZİ	SİYASİ, ASKERİ, HUKUKİ	
2015 SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ KRİZİ	SİYASİ, ASKERİ, HUKUKİ	
1968-1973 HAŞHAŞ EKİMİ KRİZİ	SİYASİ, EKONOMİK	
1936 SANCAK KRİZİ	SİYASİ, HUKUKİ	
1987 KITA SAHANLIĞI KRİZİ	SİYASİ, HUKUKİ	
1967 KIBRIS KRİZİ	SİYASİ, HUKUKİ, ASKERİ	
1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	SİYASİ, HUKUKİ, EKONOMİK	
2011 SURİYE KRİZİ	SİYASİ, İNSANİ,	
1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ KRİZİ	SİYASİ, İNSANİ, HUKUKİ	
2010 MAVİ MARMARA KRİZİ	SİYASİ, İNSANİ, HUKUKİ	

İnsani nitelikli krizler bakımından en çarpıcı örnek ise 1942 Struma Krizi'dir. Bu krizin pek çok özelliğinden söz edilebilir; İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanmış olması, krizin doğrudan bir muhatabının olmaması,

geminin Boğazlar'dan serbest geçiş hakkını kullanarak Ege'ye geçmek üzereyken zorunlu nedenlerle Türkiye'nin iç sularında kalması krizin seyrini etkilemiştir. Gemi sığınmacıları taşıyan bir sivil gemidir. İngiltere'nin denetimindeki Filistin'e ulaşmayı planlamaktadır. Ancak İngilizler sığınmacıların Filistin'e yerleşmesini henüz uygun bulmadıkları gibi Arapları da doğrudan karşılarına almak istememektedir. Struma gemisinin Alman denizaltılarının saldırılarından korunması konusunda da gerekli güvenceyi vermemektedir. Ayrıca Almanlar da bu durumdan hoşnut değildir. Böyle bir ortamda savaş sırasında görece denge siyaseti izlemekte olan Türkiye sığınmacıları ülkesine kabul etmekten kaçınmıştır. Siyasal karar alıcı bakımından ülke güvenliği, savaş dışı kalma kararlılığı/zorunluluğu sığınmacıların ülkeye kabul edilmesini zorlaştırmıştır.

2.11. Dış Politika Krizlerinde Siyasal Sorumlular

Krizlerde karar alma sürecinin nasıl şekillenmiş olduğu ve nasıl işlediğinin yanı sıra siyasal sorumluluğu üstenmiş olan aktör ve/ya aktörlerin bilişsel ve operasyonel kodları, kapasite ve yetenekleri krizlerin yönetim sürecini belirleyebilmektedir. Bu bakımdan Cumhuriyet döneminde 60'ın üzerinde (63) hükümet ve bu hükümetlere başkanlık etmiş 30 (33) siyasi lider vardır. Bunlardan bir kısmı geçici hükümetlerin başında kısa süreli görev yaptıkları için krizlerde baskın bir rol üstlenmiş değildir. Dolayısıyla tablo ve grafikten de gözlemlendiği gibi dış politika kriz süreçlerinde görev yapmış hükümet başkanlarının sayısını 21 olarak saptamak mümkündür. Cumhuriyet dönemi dış politika krizlerinin yönetim süreçleri bakımından ele alındığında krizlerde siyasal sorumluluğu üstlenmiş olan hükümet başkanının Türk siyasal hayatının farklı dönemlerinde farklı krizleri yönetmiş olduğu görülür. Aşağıdaki tablo ve grafikten de izlenebileceği gibi bu açıdan bazı hükümet başkanının diğerlerine göre daha fazla kriz yönettiği görülmektedir.

En fazla dış politika krizi yöneten hükümet başkanları 7 kriz ile İsmet İnönü ve Süleyman Demirel'dir. Onu 6 krizle Ahmet Davutoğlu, 5'er krizle Bülent Ecevit ve Turgut Özal izlemektedir. Beş dış politika krizinde ise hükümet başkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Süleyman Demirel Türk siyasal hayatının farklı dönemlerinde hükümetler kurmuştur. Krizlerden bazıları bu hükümetlerden önce başlamış olmasına karşın Demirel Hükümetleri döneminde de yönetilmek zorunda kalınmıştır. Örneğin 1967 Kıbrıs, 1968-1974 Haşhaş Ekimi, 1991 Nahçivan, 1992 Muavenet krizleri Demirel Hükümetleri sırasında tetiklenmişlerdir. Ancak 1973-1976 Kıta Sahanlığı, 1974 Kıbrıs, 1974-1979 NOTAM-FIR krizleri kendinden önceki hükümetler döneminde başlamış Demirel hükümetleri tarafından yönetilmişlerdir.

Bununla birlikte siyasal sorumluluk başbakanda olmasına rağmen krizlerde baskın karar alıcı rolünü üstlenen cumhurbaşkanlarını da görmekteyiz. 1939'a kadarki dönemde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli dış politika kararlarındaki rolü dönemin krizleri incelendiğinde açıkça görülmektedir. Benzer bir durum 1990 sonrasında da görülmektedir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 1991 Körfez Krizi sırasında siyasal sorumlu hükümet olmasına rağmen doğrudan sürece müdahalelerde bulunması, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Kardak Kayalıkları Krizinde, Suriye-Öcalan Krizinde süreci yönlendirmesi en belirgin örneklerdir. Dolayısıyla krizlerdeki rolleri bakımından başbakanlar düzeyinde bir listeleme söz konusu durum dikkate alındığında anlam kazanmaktadır. Cumhurbaşkanları dış politika kararlarında özellikle kriz durumlarında devletin ortak aklını temsil eden birleştirici aktör olarak siyasal sürece yön vermektedir. Ancak bu durum bir başka açıdan kriz yönetiminde hasmın karar almasını da zora sokabilmektedir. Eğer hükümet ile devlet başkanı arasında krize ilişkin değerlendirmeler bakımından bir farklılık var ise ve bu farklılık söylem ve eylem olarak davranışlara, tercihlere yansıyor ise bu durumda kriz yönetim sürecinde aksaklıklar söz konusu olabilmektedir. Muhatap açısından Türkiye'nin krize ilişkin resmi görüşünü yürütmenin içerisindeki hangi aktörün dillendirmiş olduğu kargaşa yaratabilmektedir. Oysa kriz yönetimi açısından kriz sürecinde çok seslilikten kaçınmak temel önceliklerden biridir. Türkiye özelinde yürütme erkinin parçasını oluşturan aktörlerin yanı sıra siyasal sorumlu olmamasına rağmen askeri karar alma sürecindeki aktörlerin de kamuoyu önünde görüşlerini dillendirmesi çok başlılığı pekiştirdiği gibi krizlerin sağlıklı yürütülmesini de zora sokabilmektedir.

BAŞBAKANLAR VE YÖNETTİKLERİ DIŞ POLİTİKA KRİZ SAYISI (1923-2015)

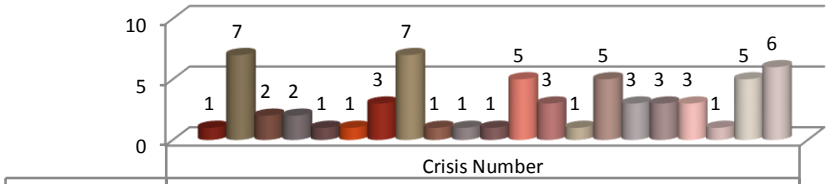

	Crisis Number
F.OKYAR	1
İ.İNONÜ	7
C.BAYAR	2
R.SAYDAM	2
Ş.SARACOĞLU	1
R.PEKER	1
A.MENDERES	3
S.DEMİREL	7
N.ERİM	1
F.MELEN	1
N.TALU	1
B.ECEVİT	5
S.IRMAK	3
B.ULUSU	1
T.ÖZAL	5
Y.AKBULUT	3
M.YILMAZ	3
T.ÇİLLER	3
N.ERBAKAN	1
R.T.ERDOĞAN	5
A.DAVUTOĞLU	6

İsmet İnönü'nün Cumhuriyetin ilk yıllarında uzun süreli başbakanlığı, 1960 sonrasında ise yeniden başbakanlığa gelişi aslında Kıbrıs sorununun yükselişine denk geldiği için anlaşılabilir bir olgudur. Süleyman Demirel'in başbakanlığının da İnönü döneminde başlayan krizlerin tekrarlarıyla şekillendiği söylenebilir. İsmet İnönü'nün hükümet başkanlığı dönemindeki dış politika krizlerinin tamamı hükümet dönemlerinin ürünüdür. Yedi krizden beşi 1945 öncesi, iki kriz ise 1945 sonrası dönemde yaşanmıştır. Ahmet Davutoğlu ise altı dış politika krizi yönetmekle birlikte krizlerin dördü kendinden önceki R.T. Erdoğan Hükümetleri sırasında tetiklenmiştir. Bülent Ecevit ve Turgut Özal'ın da beşer kriz yönetmiş oldukları görülür. Ecevit'in yönettiği krizlerden sadece Haşhaş Ekimi Krizi kendinden önceki hükümetler sırasında tetiklenmiştir. Diğer krizler ise kendi hükümet döneminde ortaya çıkmıştır. Aynı durum Özal için de söylenebilir. 1981 Limni Krizi 1983 öncesinde yaşanmıştır. Bununla birlikte üç krizde sınır komşusu ülkelerle insani nitelikli kriz yaşanmıştır. Bunlardan ikisinde –Batı Trakya ve Bulgaristan krizlerinde Türkiye'nin sınırları dışında kalan azınlıkların/soydaşlarının hak ve statülerine yönelik saldırılar söz konusudur ve Türkiye antlaşmalarla söz

konusu azınlıkların hak ve çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Iraklı Kürt sığınmacılara ilişkin krizde ise Türkiye yoğun bir sığınmacı akını dolayısıyla Irak ile kriz yaşamıştır.

Kesintisiz en uzun başbakanlık görevini sürdürmüş olan R. T. Erdoğan'ın hükümetleri döneminde tetiklenmiş olan dış politika krizleri Ahmet Davutoğlu döneminde de sürmektedir. Davutoğlu Hükümeti döneminde çözülen tek kriz ise IŞİD Rehineler Krizi olmuştur. Doğu Akdeniz Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Krizi dışındaki krizlerin hemen hepsinde karar alıcının krize ilişkin siyasasının savunmacı veya saldırgan kriz yönetim stratejileri bakımından tartışmalı bir süreci ortaya çıkarttığı görülmektedir. Gelişen ve tasarlanmış kriz özellikleriyle söz konusu krizlerde karar alıcının kriz anlamını yüklemesi için gerekli olan temel hedef ve değerlerin neler olduğu, hangi ve ne türden bir risk, tehlike, tehdit veya saldırı ile karşılaşılmış olduğuna dair inandırıcılığı yüksek bir gerekçe bulmak zordur. Elimizdeki bilgiler henüz bu bakımdan daha ileri bir analiz yapmaya yetmemektedir.

2.12. Hükümet Şekli ve Dış Politika Krizlerinin Dağılımı

Cumhuriyet dönemi dış politikasını şekillendiren hükümetlerin yapısı karar alma sürecinin işleyişi bakımından önemli bilgiler ortaya çıkartmaktadır. Yönetim biçiminin demokratik olup olmadığı, hükümetteki partinin demokratik serbest seçimlerle iktidara gelip gelmediği, hükümetin tek parti, koalisyon veya azınlık hükümeti olup olmadığının yanı sıra Türkiye örneğinde askeri müdahalelerle demokratik yönetimin kesintiye uğramış olması karar alma sürecinin işleyişi bakımından farklı analizler yapmaya olanak tanımaktadır. 1946 yılında Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçilmiş olmasına rağmen CHP'nin iktidarı 1950 yılında yapılacak olan serbest seçimlere değin sürmüştür. 1950 seçimleriyle siyasal iktidar el değiştirmiş ve 1960 yılına değin Demokrat Parti hükümetleri yönetimde kalmıştır. 1923-1960 arası dönemde hükümetler tek parti hükümetleridir. 1950 yılına değin CHP, 1950'den itibaren de DP hükümette yer almıştır. CHP Hükümetleri döneminde 7, DP hükümetleri döneminde 3 dış politika krizi yönetilmiştir. Özellikle Sovyet taleplerine ilişkin krizin 1947 sonrasında durağanlaşması ve Sovyet toprak taleplerinin dillendirilmemesi bir yumuşama işareti olarak görülmesine rağmen kriz sonrası evre görece daha uzun döneme yayılmış ve CHP iktidarları döneminde başlayan krizin izleri DP hükümetleri döneminde de gözlenmiştir. Çok partili dönemin ilk koalisyonu ise CHP'nin bağımsız milletvekillerinin desteği ile kurmuş olduğu hükümettir. 25 Aralık 1963 ile 20 Şubat 1965 arasında hükümette kalan koalisyon döneminde iki önemli dış politika krizi yaşanmıştır; 1964 Johnson Mektubu Krizi ve 1964 Kıbrıs Krizi. 20

Mayıs 1960 ile 27 Ekim 1961 tarihleri arasında ise 27 Mayıs askeri müdahalesinin bir sonucu olarak askeri bir hükümet bulunmuştur. Bu dönemde bir dış politika krizi yaşanmamıştır.

Tablo 15: Cumhuriyet Dönemi Çoğunluk Hükümetleri ve Dış Politika Krizleri (1923-2015)

HÜKÜMET SAYISI	BAŞBAKAN	PARTİSİ	DIŞ POLİTİKA KRİZLERİ					
1. HÜKÜMET (TP)	İSMET İNÖNÜ	HALK FIRKASI	1924 MUSUL KRİZİ					
2. HÜKÜMET (TP)	İSMET İNÖNÜ	HALK FIRKASI						
3. HÜKÜMET (TP)	ALİ FETHİ OKYAR	CHF						
4. HÜKÜMET (TP)	İSMET İNÖNÜ	CHF		1926 BOZKURT LOTUS KRİZİ				
5. HÜKÜMET (TP)	İSMET İNÖNÜ	CHF	1929 KÜÇÜK AĞRI KRİZİ					
8. HÜKÜMET (TP)	İSMET İNÖNÜ	CHP	1935 BULGARİSTAN KRİZİ		1936 SANCAK KRİZİ			
9. HÜKÜMET (TP)	MAHMUT CELAL BAYAR	CHP						
10. HÜKÜMET (TP)	MAHMUT CELAL BAYAR	CHP					1942 STRUMA KRİZİ	
11. HÜKÜMET (TP)	REFİK SAYDAM	CHP						
12. HÜKÜMET (TP)	REFİK SAYDAM	CHP						
14. HÜKÜMET (TP)	ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU	CHP	1945 SOVYET TALEPLERİ KRİZİ					
15. HÜKÜMET (TP)	MEHMET RECEP PEKER	CHP						
21. HÜKÜMET (TP)	ADNAN MENDERES	DP	6-7 EYLÜL 1955 OLAYLARI KRİZİ					
22. HÜKÜMET (TP)	ADNAN MENDERES	DP	1957 SURİYE KRİZİ					
23. HÜKÜMET (TP)	ADNAN MENDERES	DP				1958 IRAK KRİZİ		
30. HÜKÜMET (TP)	SÜLEYMAN DEMİREL	AP	1967 KIBRIS KRİZİ	1968-1974 AFYON KRİZİ				
31. HÜKÜMET (TP)	SÜLEYMAN DEMİREL	AP						
32. HÜKÜMET (TP)	SÜLEYMAN DEMİREL	AP						
45. HÜKÜMET (TP)	TURGUT ÖZAL	ANAP	1981-1984 LİMNİ KRİZİ	1984-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ KRİZİ			
46. HÜKÜMET (TP)	TURGUT ÖZAL	ANAP	1987 KITA SAHANLIĞI KRİZİ				1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	
47. HÜKÜMET (TP)	YILDIRIM AKBULUT	ANAP						
48. HÜKÜMET (TP)	MESUT YILMAZ	ANAP	1991 NAHÇİVAN KRİZİ					
58. HÜKÜMET (TP)	ABDULLAH GÜL	AKP						
59. HÜKÜMET (TP)	R.T. ERDOĞAN	AKP	2003 DOĞU AKDENİZ MEB KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE ÇUVAL KRİZİ				
60. HÜKÜMET (TP)	R.T. ERDOĞAN	AKP			2010 MAVİ MARMARA KRİZİ			
61. HÜKÜMET (TP)	R.T. ERDOĞAN	AKP				2011 SURİYE KRİZİ	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ	
62. HÜKÜMET (TP)	AHMET DAVUTOĞLU	AKP						2015 SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ KRİZİ

Cumhuriyet döneminde tek parti ile kurulmuş [çoğunluk] hükümetleri toplam 34 krizden 24'ünü yönetmiştir. Tablo 15 ve Tablo 16'da hükümet dönemleri itibariyle çoğunluk hükümetlerinin yönetmiş olduğu krizler görülmektedir. 27 hükümet döneminde toplamda 24 dış politika krizi yönetilmiştir. Koalisyon hükümetlerinin sayısı ise geçici koalisyonlar (2) dahil olmak üzere toplamda 14'tür. 12 koalisyon hükümeti döneminde 12 dış politika krizi yönetilmiştir.

Dış politika kararlarında olduğu gibi krizler sırasında da kararların siyasal sorumluluğu üstlenmiş olan başbakan ve bakanlar kurulunun ortak iradesini ve tercihini yansıtmış olduğu söylenebilir. Bu genel anlamda doğru olsa da özellikle kriz yönetim sürecinde zaman zaman süreçte siyasal sorumluluğu bulunmamakla birlikte cumhurbaşkanının/devlet başkanının dahil olduğu, başbakan ve dışişleri bakanından daha baskın bir rol üstlenmiş olduğu görülmektedir. Tek partili dönemde bu durum özellikle kurucu liderler açısından daha belirgindir. Cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün siyasal yaşamdaki etki ve rolü, devletin önemli konularında Başbakan ve Bakanlar Kurulu ile kurmuş olduğu iletişim özgün krizlerde de belirleyici olmuştur. Musul Krizi, Küçük Ağrı, Bulgaristan, Hatay Krizlerinde Cumhurbaşkanı olarak Atatürk'ün karizmatik liderlik özellikleri sürecin işleyişini önemli ölçüde etkilemiştir.

Tek bir partinin kurmuş olduğu çoğunluk hükümetleri arasında Anavatan Partisi (ANAP)'nin kurmuş olduğu hükümetler dönemi uluslararası sistemde ikinci dalga Soğuk Savaş dönemi ile bu dönemin sonlandığı 1991 yılına değin sürmüştür. Bu dönemde ANAP hükümetleri 6 önemli konuda dış politika krizi yaşamıştır. Coğrafi olarak Balkanlar ve Ortadoğu, Kafkaslar'da sınır komşusu olan Yunanistan, Bulgaristan, Irak ve Ermenistan ile yaşadığı krizlerin bazılarında ise Türkiye ahdi yükümlülükleri dolayısıyla zaman zaman kuvvet kullanma tehdidinden de yararlanacağı kriz yönetim stratejilerle krizi sonlandırabilmiştir. Karar alma sürecinin işleyişi bakımından "Özal faktörü"nün belirgin izlerinin görüldüğü söylenebilir. Özal'ın pragmatik dış politika davranışları krizler sırasındaki işleyişe de yansımıştır. Örneğin 1987 Ege Denizi Kıta Sahanlığı Krizi sırasında Özal'ın ABD'de geçirdiği kalp ameliyatından sonra ülkeye dönerken krizi yönetmek zorunda kalışı Özal'ın süreçteki izlerini yansıtmaktadır. Bu dönemde Türkiye'de Hükümet vekâletle yürütülmekte ve kriz ortaya çıktığında hızla gelişen olaylar iki ülkeyi Ege Denizi'nde karşı karşıya getirmekte iken Özal'ın Londra'da sürece müdahil olması gerçekleşmiş ve Özal İngiliz televizyonlarının canlı yayınında krizi çözecek açıklamayı yapmıştır. Özal'ın Türkiye'ye dönüşü ile birlikte iki ülke arasında Davos Ruhu olarak adlandırılan diyalog sürecinin zemini atılabilmiştir. Genel olarak bu dönemde Özal'ın Türkiye ve Yunanistan ile bu ülkelerdeki Türk/Müslüman azınlığın haklarının ihlalinden kaynaklanan krizlerde görece daha ılımlı bir dil kullanmış olması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda özellikle Bulgaristan'daki 1989 Göç Krizi'nde doğrudan Bulgaristan ile ilişkileri sonlandıracak bir dış politika izlemek yerine bu ülke üzerinde baskı oluşturacak ve krizi zamana yayacak stratejiler izlemiştir. Bu durumun bir

kitlesel göçe yol açması karşısında hükümet yoğun eleştirilerin hedefi haline gelmiştir.

Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde ise iki kriz öne çıkmaktadır. Bunlardan biri Ermenistan ile yaşanan Nahçivan Krizi, diğeri ise Irak'ın Kuveyt'i işgali ile gelişen uluslararası krizdir. Ermenistan yaşanan Nahçivan Krizi, Türkiye'yi de içine çekecek bir seyir arz ettiğinde Türkiye Nahçivan'ın toprak bütünlüğünün korunması konusundaki antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini gündeme getirmiştir. Ermenistan, Nahçivan'da işgal ettiği bölgelerden geri çekilmediği takdirde askeri yöntemlere başvurabileceğini belirterek sınıra kuvvet yığmıştır. Bu durum Azerbaycan-Ermenistan savaşının bölgeye yayılması riskini doğurduğu için üçüncü aktörlerin katkısı ile Ermenistan'ın işgali sonlandırması sağlanmış ve kriz atlatılabilmiştir. Askeri müdahale olasılığındaki artışla beraber Türkiye'de hükümete yönelik sert tartışmalar yaşanmış, bu durum sonraki koalisyon hükümeti döneminde de sürmüştür.

Özal'ın dış politikaya ilişkin sürecin dışında kalmama çabasının Cumhurbaşkanlığı sürecinde de sürdüğü görülmektedir. Özellikle Irak'ın Kuveyt'e saldırmasının ardından başlayan uluslararası krizde Türkiye'nin Irak'ın saldırgan siyasetini kınaması ve BM yaptırım kararlarına katılması, hatta Irak'a karşı yapılacak çok uluslu koalisyon harekâtına aktif olarak katılma arzusunda olması Cumhurbaşkanı Özal ile hükümet arasında görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Irak'a yönelik harekâtın kuzeyden Türkiye üzerinden yapılması konusunda Özal'ın askeri-siyasi karar alma birimlerinde tartışılan görüşlerden daha radikal görüşler ifade etmesi Türkiye'nin siyasal yaşantısında tartışmalara neden olmuştur. Bu süreçte Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay, Dışişleri Bakanı Ali Bozer, Savunma Bakanı Sefa Giray istifa ederek Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında çıkan görüş ayrılıklarında özgün bir siyasal davranış sergilemiş oldular. Başbakan Yıldırım Akbulut'un da Cumhurbaşkanı Özal'ın Bakanlar Kurulu'nun kararlarına müdahalesinden şikâyetçi olduğu ve Özal'a direndiği anlaşılmaktadır.

Çoğunluk hükümeti olarak ikinci özgün örneği ise Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP/AK Parti) hükümetleri oluşturmaktadır. Kasım 2002 seçimlerinden sonraki dönemden günümüze yürütme yetkisini elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP/AK Parti) hükümetleri döneminde Türkiye'nin dış politikasında 2015 yılına değin 6 önemli dış politika krizinin ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu dönemdeki krizler bir çok açıdan özgün krizler olarak kabul edilebilir. Süleymaniye Çuval Krizi, Doğu Akdeniz MEB Krizi, Mavi Marmara Krizi, Suriye [RF-4] Krizi, IŞİD Rehineler Krizi, Süleyman Şah Türbesi

Krizleri dolayısıyla Türkiye bir yandan Ortadoğu sorunlarının bir parçası haline gelmiş diğer yandan ise dış politika krizlerinde devlet-dışı aktörleri de dikkate almak zorunda kalmıştır. Bu dönemdeki dış politika krizlerinin bazıları "uyutulmuş" krizler olmakla birlikte halen önemli bir kısmı halen gelişmekte olan kriz niteliğindedir. Bu dönemde gerçekleşen Musul'daki Türkiye Başkonsolosluğu çalışanlarının rehin alınması ile ortaya çıkan kriz "rehine kurtarma pazarlıkları" şeklinde yürütülmüş ve resmi olmayan veya yarı resmi yol yöntemlerle rehinelerin can güvenliği ön planda tutularak kriz başarılı bir şekilde sonlandırılabilmiştir. Bu olay sonrasında pek çok faktörle beraber Türkiye'nin IŞİD'in Suriye'deki faaliyetlerine karşı siyasasının değiştiği gözlenmiştir.

Bu dönemde dış politika kararlarının nasıl bir süreçten geçilerek oluşturulduğu tartışmalıdır. Başbakan olmadan önce Başdanışman olarak Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP/AK Parti) hükümetlerinin dış politika kararlarında etkili olduğu bilinen Ahmet Davutoğlu zaman içerisinde önce Dışişleri Bakanı olarak hükümetin içerisinde yer almış Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından da Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP/AK Parti)'nin başına geçerek Başbakan olmuştur. Dolayısıyla dış politika kararlarının siyasal sorumluluğunu bu kez Başbakan olarak üstlenmiştir. Ancak Ahmet Davutoğlu'nun siyasi sorumluluğu üstlenmiş olmasına karşın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kararlardaki etkisinin hâlihazırda sürmüş olduğu da görülmektedir.

Bu dönemin genel işleyişi içerisinde Türk siyasal hayatının içinde önemli bir yer tutan askerin rolünün azaltıldığı/yıpratıldığı görülmektedir. Bu durum dış ve güvenlik politikalarına ilişkin kararların alınması ve uygulanmasında askeri seçeneklerin 1990'lı yıllara göre daha az dillendirildiği bir süreç ortaya çıkartmış olsa da 2010 sonrasında dış ve güvenlik politikalarında askeri seçenekler yeniden gündeme girmiştir. Ayrıca dikkat çekici olgu ise bu dönemde kamu bürokrasisi açısından dış ve güvenlik kararlarının alınmasında ve uygulanmasında *ad hoc* bir yapılanmaya gidilmiş olduğu ve Milli İstihbarat Teşkilatı'nın rolünün daha belirginleşmiş olduğudur. Bu bağlamda dış politika öncelikleri bakımından tarihsel, kültürel, duygusal-insani-moral değerlerin sıklıkla dillendirilmiş olduğu bir dış politika tercihi ile lider özellikleri çerçevesinde tanımlanan bir dış politika pratiğinin işletildiği söylenebilir.

Koalisyon hükümetlerinin işbaşında bulunduğu dönemlerde dış politika kararlarının alınmasındaki güçlükler kriz dönemleri içerisinde çok daha fazla belirginleşmektedir. Tablo 14'te Türkiye'de koalisyon hükümetleri

döneminde yönetilen dış politika krizlerini dağılımı görülmektedir. Koalisyon hükümetlerinin kuruluşunda asgari bir mutabakat sağlanmış olsa da hükümet kurulduktan sonraki evrelerde koalisyon ortakları arasında ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkabilmektedir. Bu görüş ayrılıkları dış politika kararları ve krizlere ilişkin de olabilmektedir. Özellikle Bakanlar Kurulu'nun işleyişi bakımından hükümet ortaklarının dış politikaya bakışları kimi zaman farklılaşabilmektedir. Bu ise kriz durumlarında kararlar alınırken bir tür müzakere yerine pazarlığı ortaya çıkartabilmektedir. Hatta bazı özgün dış politika krizlerinde bu pazarlıkların kriz yönetimini zorlaştırmış olduğu da görülmektedir. 1974 Kıbrıs Krizi'nde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Milli Selamet Partisi (MSP)'nin kurduğu koalisyon hükümetinin Kıbrıs'a yapılacak askeri harekâtın niteliği ve sınırları konusunda ciddi görüş ayrılıklarının olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bu görüş ayrılıklarının ateşkes ve Cenevre görüşmeleri sırasında da sürmüş olduğu harekâtın ikinci evresinden sonra ateşkes kabul edildiğinde de hükümetin bozulmasında etkili olduğu söylenebilir. Harekâtın birinci evresinde Bakanlar Kurulu'nda ateşkese karar verilmesi aşamasında usul olmamasına karşın oylama yapılmış, MSP kanadı sonuçtan memnun olmayınca ise Bakanlar Kurulu Genelkurmay Başkanlığı'na giderek Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın kapsamlı bilgilendirmesi sonucunda ateşkese karar vermek mümkün olmuştur.

Tablo 16: Cumhuriyet Dönemi Çoğunluk Hükümetleri ve Dış Politika Krizleri (1923-2015)

HÜKÜMET SAYISI	BAŞLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	BAŞBAKAN	PARTİSİ	DIŞ POLİTİKA KRİZLERİ
1. HÜKÜMET (TP)	1 Kasım 1923	6 Mart 1924	İSMET İNÖNÜ	HALK FIRKASI	1924 MUSUL KRİZİ
2. HÜKÜMET (TP)	6 Mart 1924	22 Kasım 1924	İSMET İNÖNÜ	HALK FIRKASI	1924 MUSUL KRİZİ
3. HÜKÜMET (TP)	22 Kasım 1924	3 Mart 1925	ALİ FETHİ OKYAR	CHF	1924 MUSUL KRİZİ
4. HÜKÜMET (TP)	4 Mart 1925	1 Kasım 1927	İSMET İNÖNÜ	CHF	1924 MUSUL KRİZİ / 1926 BOZKURT LOTUS KRİZİ
5. HÜKÜMET (TP)	1 Kasım 1927	27 Eylül 1930	İSMET İNÖNÜ	CHF	1929 KÜÇÜK AĞRI KRİZİ
8. HÜKÜMET (TP)	1 Mart 1935	25 Ekim 1937	İSMET İNÖNÜ	CHP	1935 BULGARİSTAN KRİZİ / 1936 SANCAK KRİZİ
9. HÜKÜMET (TP)	25 Ekim 1937	11 Kasım 1938	MAHMUT CELAL BAYAR	CHP	1935 BULGARİSTAN KRİZİ / 1936 SANCAK KRİZİ
10. HÜKÜMET (TP)	11 Kasım 1938	25 Ocak 1939	MAHMUT CELAL BAYAR	CHP	1936 SANCAK KRİZİ
11. HÜKÜMET (TP)	25 Ocak 1939	3 Nisan 1939	REFİK SAYDAM	CHP	1936 SANCAK KRİZİ
12. HÜKÜMET (TP)	3 Nisan 1939	8 Temmuz 1942	REFİK SAYDAM	CHP	1936 SANCAK KRİZİ / 1942 STRUMA KRİZİ
14. HÜKÜMET (TP)	9 Mart 1943	7 Ağustos 1946	ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU	CHP	1945 SOVYET TALEPLERİ KRİZİ
15. HÜKÜMET (TP)	7 Ağustos 1946	10 Eylül 1947	MEHMET RECEP PEKER	CHP	1945 SOVYET TALEPLERİ KRİZİ
21. HÜKÜMET (TP)	17 Mayıs 1954	9 Aralık 1955	ADNAN MENDERES	DP	6-7 EYLÜL 1955 OLAYLARI KRİZİ
22. HÜKÜMET (TP)	9 Aralık 1955	25 Kasım 1957	ADNAN MENDERES	DP	1957 SURİYE KRİZİ
23. HÜKÜMET (TP)	25 Kasım 1957	27 Mayıs 1960	ADNAN MENDERES	DP	1957 SURİYE KRİZİ / 1958 IRAK KRİZİ
30. HÜKÜMET (TP)	27 Ekim 1965	3 Kasım 1969	SÜLEYMAN DEMİREL	AP	1967 KIBRIS KRİZİ / 1968-1974 AFYON KRİZİ
31. HÜKÜMET (TP)	3 Kasım 1969	6 Mart 1970	SÜLEYMAN DEMİREL	AP	1968-1974 AFYON KRİZİ
32. HÜKÜMET (TP)	6 Mart 1970	26 Mart 1971	SÜLEYMAN DEMİREL	AP	1968-1974 AFYON KRİZİ
45. HÜKÜMET (TP)	13 Aralık 1983	21 Aralık 1987	TURGUT ÖZAL	ANAP	1982 LİMNİ KRİZİ / 1984-1990 BATI TRAKYA KRİZİ
46. HÜKÜMET (TP)	21 Aralık 1987	31 Ekim 1989	TURGUT ÖZAL	ANAP	1987 KITA SAHANLIĞI KRİZİ / 1984-1990 BATI TRAKYA KRİZİ / 1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ KRİZİ / 1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ
47. HÜKÜMET (TP)	9 Kasım 1989	23 Haziran 1991	YILDIRIM AKBULUT	ANAP	1984-1990 BATI TRAKYA KRİZİ / 1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ KRİZİ / 1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ
48. HÜKÜMET (TP)	23 Haziran 1991	20 Kasım 1991	MESUT YILMAZ	ANAP	1991 NAHÇİVAN KRİZİ
58. HÜKÜMET (TP)	19 Kasım 2002	12 Mart 2003	ABDULLAH GÜL	AKP	1991 NAHÇİVAN KRİZİ
59. HÜKÜMET (TP)	14 Mart 2003	29 Ağustos 2007	R.T. ERDOĞAN	AKP	2003 DOĞU AKDENİZ MEB KRİZİ / 2003 SÜLEYMANİYE ÇUVAL KRİZİ
60. HÜKÜMET (TP)	29 Ağustos 2007	6 Temmuz 2011	R.T. ERDOĞAN	AKP	2003 DOĞU AKDENİZ MEB KRİZİ / 2003 SÜLEYMANİYE ÇUVAL KRİZİ / 2010 MAVİ MARMARA KRİZİ
61. HÜKÜMET (TP)	6 Temmuz 2011	29 Ağustos 2014	R.T. ERDOĞAN	AKP	2003 DOĞU AKDENİZ MEB KRİZİ / 2003 SÜLEYMANİYE ÇUVAL KRİZİ / 2010 MAVİ MARMARA KRİZİ / 2011 SURİYE KRİZİ / 2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
62. HÜKÜMET (TP)	29 Ağustos 2014		AHMET DAVUTOĞLU	AKP	2003 DOĞU AKDENİZ MEB KRİZİ / 2003 SÜLEYMANİYE ÇUVAL KRİZİ / 2010 MAVİ MARMARA KRİZİ / 2011 SURİYE KRİZİ / 2014 IŞİD REHİNE KRİZİ / 2015 SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ KRİZİ

Tablo 17: Cumhuriyet Dönemi Koalisyon Hükümetleri ve Dış Politika Krizleri (1923-2015)

HÜKÜMET SAYISI	KOALİSYON ŞEKLİ	BAŞLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	BAŞBAKAN	PARTİSİ	BAŞBAKAN YARDIMCILARI	KOALİSYON PARTİLERİ			DIŞ POLİTİKA KRİZLERİ			
28. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	25 Aralık 1963	20 Şubat 1965	İSMET İNÖNÜ	CHP	KEMAL SATIR	BAĞIMSIZ	-	-	1964 JOHNSON MEKTUBU KRİZİ	1964 KIBRIS KRİZİ		
35. HÜKÜMET (GEÇKOAL)	KOALİSYON-GEÇİCİ	22 Mayıs 1972	15 Nisan 1973	FERİT MELEN	AP		CHP	MGP	-	1968-1974 AFYON KRİZİ			
36. HÜKÜMET (GEÇKOAL)	KOALİSYON-GEÇİCİ	15 Nisan 1973	26 Ocak 1974	MEHMET NAİM TALU	AP	NİZAMETTİN ERKMEN	CGP	-	-		1973 -1976 KITA SAHANLIĞI		
37. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	26 Ocak 1974	17 Kasım 1974	BÜLENT ECEVİT	CHP	NECMETTİN ERBAKAN	MSP	-	-			1974 KIBRIS KRİZİ	1974-1979 NOTAM-FIR
39. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	31 Mart 1975	21 Haziran 1977	SÜLEYMAN DEMİREL	AP	NECMETTİN ERBAKAN	MSP	MHP	CGP				
41. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	21 Temmuz 1977	5 Ocak 1978	SÜLEYMAN DEMİREL	AP	NECMETTİN ERBAKAN	MSP	MHP	-				
42. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	5 Ocak 1978	12 Kasım 1979	BÜLENT ECEVİT	CHP	ORHAN F. EYÜPOĞLU	BAĞIMSIZ	-	-				
49. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	20 Kasım 1991	16 Mayıs 1993	SÜLEYMAN DEMİREL	DYP	ERDAL İNÖNÜ	SHP	-	-	1991 NAHÇİVAN KRİZİ	1992 TCG MUAVENET KRİZİ		
50. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	25 Haziran 1993	5 Ekim 1995	TANSU ÇİLLER	DYP	ERDAL İNÖNÜ	SHP	-	-		1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ		
52. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	30 Ekim 1995	6 Mart 1996	TANSU ÇİLLER	DYP	DENİZ BAYKAL	CHP	-	-	1996 KARDAK KRİZİ			
53. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	6 Mart 1996	28 Haziran 1996	MESUT YILMAZ	ANAP	NAHİT MENTEŞE	DYP	-	-				
54. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	28 Haziran 1996	30 Haziran 1997	NECMETTİN ERBAKAN	RP	TANSU ÇİLLER	DYP	-	-	1997 S300 FÜZE KRİZİ			
55. HÜKÜMET (KOAL)	KOALİSYON	30 Haziran 1997	11 Ocak 1999	MESUT YILMAZ	ANAP	MUSTAFA BÜLENT ECEVİT	DSP	DTP	-		1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ		
57. HÜKÜMET (KOALİSYON)	KOALİSYON	28 Mayıs 1999	19 Kasım 2002	BÜLENT ECEVİT	DSP	A.MESUT YILMAZ	MHP	ANAP	-				

Tablo 18: Başbakanlar ve Dış Politika Krizleri Tablosu (1923-2015)

Başbakanlar	Kriz Sayısı	Açıklama
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK	-	
FEVZİ ÇAKMAK	-	
HÜSEYİN RAUF ORBAY	-	
ALİ FETHİ OKYAR	1	1924 Musul Krizi
İSMET İNÖNÜ	7	1924 Musul Krizi, 1926 Bozkurt Lotus Krizi, 1929 Küçük Ağrı Krizi, 1935 Bulgaristan Krizi, 1936 Sancak Krizi, 1964 Johnson Mektubu Krizi, 1964 Kıbrıs Krizi
MAHMUT CELAL BAYAR	2	1935 Bulgaristan Krizi, 1936 Sancak Krizi
REFİK SAYDAM	2	1936 Sancak Krizi, 1942 Struma Krizi
AHMET FİKRİ TÜZER	-	
ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU	1	1945 Sovyet Talepleri Krizi
MEHMET RECEP PEKER	1	1945 Sovyet Talepleri Krizi
HASAN SAKA	-	
ŞEMSETTİN GÜNALTAY	-	
ADNAN MENDERES	3	6-7 Eylül 1955 Olayları Krizi, 1957 Suriye Krizi, 1958 IRAK Krizi
CEMAL GÜRSEL	-	
EMİN FAHRETTİN ÖZDİLEK	-	
SUAD HAYRİ ÜRGÜPLÜ	-	
SÜLEYMAN DEMİREL	7	1967 Kıbrıs Krizi, 1968-1974 Afyon Krizi, 1974 Kıbrıs Krizi, 1973-1976 Kıta Sahanlığı, 1974-1979 NOTAM-FIR, 1991 Nahçivan Krizi, 1992 TCG Muavenet Krizi
NİHAT ERİM	1	1968-1974 Afyon Krizi
FERİT MELEN	1	1968-1974 Afyon Krizi
MEHMET NAİM TALU	1	1968-1974 Afyon Krizi
BÜLENT ECEVİT	5	1968-1974 Afyon Krizi, 1974 Kıbrıs Krizi, 1973-1976 Kıta Sahanlığı, 1974-1979 NOTAM-FIR, 1998 Suriye - Öcalan Krizi
SADİ IRMAK	3	1974 Kıbrıs Krizi, 1973-1976 Kıta Sahanlığı, 1974-1979 NOTAM-FIR,
BÜLEND ULUSU	1	1981 Limni Krizi
TURGUT ÖZAL	5	1981 Limni Krizi, 1984-1990 Batı Trakya Krizi, 1989 Bulgaristan Göçü Krizi, 1987 Kıta Sahanlığı Krizi, 1988-1991 Iraklı Sığınmacılar Krizi
ALİ BOZER	-	
YILDIRIM AKBULUT	3	1984-1990 Batı Trakya Krizi, 1989 Bulgaristan Göçü Krizi, 1988-1991 Iraklı Sığınmacılar Krizi
MESUT YILMAZ	3	1991 Nahçivan Krizi, 1997 S300 Füze Krizi, 1998 Suriye-Öcalan Krizi
ERDAL İNÖNÜ	-	
TANSU ÇİLLER	3	1991 Nahçivan Krizi, 1994-1995 Ege Denizi Krizi, 1996 Kardak Krizi
NECMETTİN ERBAKAN	1	1997 S300 Füze Krizi
ABDULLAH GÜL	-	
R.T. ERDOĞAN	5	2003 Doğu Akdeniz MEB Krizi, 2003 Süleymaniye Çuval Krizi, 2010 Mavi Marmara Krizi, 2011 Suriye Krizi, 2014 IŞİD Rehine Krizi,
AHMET DAVUTOĞLU	6	2003 Doğu Akdeniz MEB Krizi, 2003 Süleymaniye Çuval Krizi, 2010 Mavi Marmara Krizi, 2011 Suriye Krizi, 2014 IŞİD Rehine Krizi, 2015 Süleyman Şah Türbesi Krizi,

2.13. Krizin Tetikleyicisinin Ülke İçinde veya Dışında Olması

Türkiye'nin dış politika krizlerine neden olan, uyuşmazlık, çatışmanın bir aşamasında taraflar arasında krizi tetikleyen eylemsel davranış ülke içinde (Türkiye'de) olabileceği gibi ülkesel sınırların dışında da gerçekleşmiş olabilir. Bu açıdan bakıldığına 34 dış politika krizinden 26'sı Türkiye dışında tetiklenmiş, 8'i ise Türkiye'de gerçekleşmiştir. Teknik anlamda bir krizin içeride tetiklenmiş olması ya içeride tasarlanıp içeride, dışarıda uygulanması ve/ya dışarıda tasarlanmakla birlikte ülke sınırları içerisinde uygulanması ile söz konusudur.

Ülke içindeki bir söz veya eylem sonucunda tetiklenen krizlerden bazılarında Türkiye'nin iradi bir tercihinden söz etmek mümkündür. Kimi zaman kararlaştırılan söz veya eylemin herhangi bir kriz çıkartması beklenmez, istenmez. Ancak buna rağmen uygulamaya sokulan söz/eylem sonucu açısından bir krizin tetikleyicisi olur. Örneğin 1935 Bulgaristan Krizinde Türkiye'nin Trakya bölgesini dönemin bölgesel ve uluslararası sistem koşullarını da dikkate alarak doğrudan kendi güvenliğini sağlamaya yönelik olarak silahlandırmış olması Bulgaristan bakımından kaygı ile karşılanmış ve kendisine yönelik bir tehdit olarak görülmüştür. Benzer şekilde 1929-1930 yıllarında Türkiye'nin kendi topraklarında Kürt isyancıları ile girişmiş olduğu mücadele isyancıların İran topraklarına kaçması ve buradan saldırılarını sürdürmeleri üzerine Türkiye-İran arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. Türkiye'nin Ağrı İsyanı sonrasında sıcak takip sonucu İran topraklarına girmesi ve bir daha benzer bir durumla karşılaşmamak için sınır düzenlemesi talep etmesi iki ülke arasında sınır güvenliği bakımından bir kriz doğurmuştur.

Tasarlanmış bir kriz olması bakımından gerek 1974-1976 Ege Denizi Kıta Sahanlığı, 1974-1979 NOTAM-FIR, 1998 Suriye Öcalan krizleri ülke sınırları içerisinde tasarlanmış olmakla beraber sonuçlarını ülke sınırları dışında gözlemlediğimiz kriz örnekleridir. Ayrıca 1955 6-7 Eylül Olaylarını da içeride tetiklenmiş krizler içerisinde kabul etmek gerekir. Türkiye sınırları içerisinde azınlıklara yönelik bir saldırıya dönüşmesi nedeniyle içsel bir tasarrufun dış ilişkileri etkilediği görülür. Azınlıkların statüsü bakımından Lozan'da kurulan ilişki Yunanistan'ı bu krizde muhatap haline getirmiştir. 1942 Struma krizinde ise geminin Marmara'da demirlemiş olması ve Türkiye'den yardım ve kolaylık talep etmeleri dolayısıyla farklı bir süreç yaşanmıştır. Türkiye Montrö Boğazlar Sözleşmesi gereği savaşan ülke olmadığı ve savaş dışı kaldığı için geminin Boğazlardan geçişi bakımından herhangi bir kısıtlama yapma hakkında sahip değildir.

Tablo 19: Dış Politika Krizlerinde Tetikleyici Aktörün İçeriden - Dışarıdan Olmasına İlişkin Tablo (1923-2015)

KRİZ ADI	TARAF	KRİZİ TETİKLEYEN SÖZ/EYLEM	İç - Dış Tetikleyici Eylem	TETİKLEYİCİ AKTÖR
1964 JOHNSON MEKTUBU	ABD	TÜRKİYE'YE UYARI MEKTUBU VERİLMESİ	Ülke Dışı	ABD
1968-1973 AFYON KRİZİ	ABD	TÜRKİYE'NİN AFYON TARIMI YAPMASINI ABD'NİN BASKIYLA ENGELLEME GİRİŞİMLERİ	Ülke Dışı	ABD
1992 TCG MUAVENET KRİZİ	ABD	MUAVENET GEMİSİ'NE ATEŞ AÇILMASI	Ülke Dışı	ABD
2003 SÜLEYMANİYE BASKINI	ABD	TÜRK İRTİBAT TİMİNİN GÖZALTINA ALINMASI	Ülke Dışı	ABD
1935 BULGARİSTAN KRİZİ	BULGARİSTAN	TÜRKİYE'NİN TRAKYA BÖLGESİNİ SİLAHLANDIRMASI	Ülke İçi	TÜRKİYE
1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	BULGARİSTAN	BULGARİSTAN'IN ANTLAŞMALARA AYKIRI OLARAK TÜRK AZINLIĞIN STATÜSÜNÜ İHLAL ETMESİ VE GÖÇE ZORLAMASI	Ülke Dışı	BULGARİSTAN
1991 NAHÇİVAN KRİZİ	ERMENİSTAN	ERMENİSTAN'IN TÜRKİYE'NİN SINIRLARINI TANIMAMASI VE TOPRAK TALEBİ/ ERMENİSTAN SALDIRILARININ NAHÇİVAN'A YÖNELMESİ	Ülke Dışı	ERMENİSTAN
1926 BOZKURT LOTUS	FRANSA	FRANSA'NIN TÜRK YARGI YETKİSİNİ TANIMAMASI	Ülke Dışı	FRANSA
1936 SANCAK KRİZİ	FRANSA	FRANSA'NIN SANCAK BÖLGESİ'NİN AYRI VARLIK OLDUĞUNU TANIMAMASI	Ülke Dışı	FRANSA
1958 IRAK KRİZİ	IRAK	IRAK'TA MEŞRU YÖNETİME YÖNELİK DARBE	Ülke Dışı	IRAK
1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	IRAK	IRAK KÜRTLERİNE YÖNELİK KİTLESEL KATLİAM VE SALDIRILAR	Ülke Dışı	IRAK
1924 MUSUL KRİZİ	IRAK (İNGİLTERE)	İNGİLTERE'NİN MUSUL'U TÜRKİYE'YE BIRAKMAMASI	Ülke Dışı	İNGİLTERE
1929 KÜÇÜK AĞRI	İRAN	KÜRT İSYANLARI	Ülke İçi	TÜRKİYE
2010 MAVİ MARMARA	İSRAİL	İSRAİL ASKERLERİNİN MAVİ MARMARA GEMİSİ'NE OPERASYONU	Ülke Dışı	İSRAİL
1964 KIBRIS I	KIBRIS	TÜRK TOPLUMUNA YÖNELİK SİLAHLI SALDIRILAR	Ülke Dışı	KRY-YUNANİSTAN
1967 KIBRIS II	KIBRIS	TÜRK TOPLUMUNA YÖNELİK SİLAHLI SALDIRILAR	Ülke Dışı	KRY-YUNANİSTAN
1997 S300 FÜZE KRİZİ	GÜNEY KIBRIS	GKRY'NİN S-300 FÜZE ANLAŞMASINI YAPMASI	Ülke Dışı	KRY-YUNANİSTAN
2003 DOĞU AKDENİZ MEB	GÜNEY KIBRIS	GKRY'NİN SINIR TESBİTİ VE PAYLAŞIM ANTLAŞMALARI YAPMILMADAN TEK YANLI MEB DÜZENLEMELERİNE BAŞVURMASI	Ülke Dışı	KRY-YUNANİSTAN
1945 SOVYET TALEPLERİ	SSCB	SSCB'NİN TÜRKİYE'DEN TOPRAK TALEBİ	Ülke Dışı	SSCB
1957 SURİYE	SURİYE	SURİYE'NİN SSCB İLE ASKERİ İŞBİRLİĞİNE GİRMESİ	Ülke Dışı	SURİYE
1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ	SURİYE	SURİYE'NİN TERÖRE DESTEK VERMESİ VE TÜRKİYE'NİN İSTEMİNE UYGUN DAVRANMAMASI	Ülke İçi	TÜRKİYE
2011 SURİYE KRİZİ	SURİYE	TÜRKİYE'NİN SURİYE'DE REJİM DEĞİŞİKLİĞİNE YÖNELİK TALEPLERİ / İNSANİ TALEPLERİ???	Ülke İçi	TÜRKİYE
1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	YUNANİSTAN	DESTEK GÖSTERİLERİNİN AZINLIKLARA YÖNELİK SALDIRILARA DÖNÜŞMESİ	Ülke İçi	TÜRKİYE
1974 KIBRIS III	YUNANİSTAN	TÜRKİYE'NİN KIBRIS'A ASKERİ MÜDAHALESİNE SİLAHLI KARŞI ÇIKIŞ	Ülke Dışı	YUNANİSTAN
1974-1979 NOTAM-FIR	YUNANİSTAN	TÜRKİYE'NİN 714 SAYILI NOTAM İLE EGE'Yİ SİVİL UÇUŞLARA KAPATMASI (GÜVENLİK İKİLEMİ)	Ülke İçi	TÜRKİYE
1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	YUNANİSTAN	TÜRKİYE'NİN YUNANİSTAN'IN TEK YANLI GİRİŞİMLERİNİ ENGELLEMEK İÇİN FİİLİ DURUM YARATACAK ÖNLEMLERİ ALMASI	Ülke İçi	TÜRKİYE
1981 LİMNİ KRİZİ	YUNANİSTAN	YUNANİSTAN'IN STATÜ KURAN ANTLAŞMALARA AYKIRI OLARAK LİMNİ ADASINI SİLAHLANDIRDIĞINI AÇIKLAMASI	Ülke Dışı	YUNANİSTAN
1987 KITA SAH. KRİZİ	YUNANİSTAN	YUNANİSTAN'IN BERN ANLAŞMASI'NIN YÜRÜRLÜKTE OLMADIĞINI İDDİA ETMESİ VE KARASULARININ DIŞINDA PETROL ARAYACAĞINI BEYANI	Ülke Dışı	YUNANİSTAN
1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	YUNANİSTAN	TÜRK AZINLIĞA YÖNELİK ASİMİLASYON VE AYRIMCI UYGULAMALAR	Ülke Dışı	YUNANİSTAN
1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ	YUNANİSTAN	1994 YILINDA UNCLOS'UN YÜRÜRLÜĞE GİRMESİ, YUNANİSTAN'IN KARASULARINI 12 MİLE GENİŞLETEBİLECEĞİ ALGISI	Ülke Dışı	YUNANİSTAN
1996 KARDAK KRİZİ	YUNANİSTAN	YUNANİSTAN'IN KARDAK KAYALIKLARINA ASKER ÇIKARTMASI	Ülke Dışı	YUNANİSTAN
1942 STRUMA KRİZİ	-??	STRUMA'NIN MARMARA'DA KARANTİNAYA ALINMASI	Ülke İçi	SIĞINMACILAR
2014 IŞİD REHİNE KRİZİ	IŞİD	MUSUL BAŞKONSOLOSLUĞU ÇALIŞANLARININ VE TÜRKLERİN REHİN ALINMASI	Ülke Dışı	IŞİD

Bununla birlikte söz konusu geminin geçişi ve/ya sığınmacıların talepleri konusunda yapacağı tercihin Türkiye'yi dönemin hassas dengeleri bakımından bir sıcak çatışmaya sürüklemesi riski yüksektir. Bir yandan Almanlar diğer yandan İngilizler ve Sovyetlerin baskıları altında vereceği kararın kendisini savaşa sürüklememesine odaklanmıştır.

2.14. Kriz Çıkaran Tarafın Niyeti veya Rolüne Göre Türkiye'nin Dış Politika Krizleri

KRİZ ÇIKARAN TARAFIN NİYETİ VEYA ROLÜNE GÖRE TASNİF
KURGULANMIŞ
KASITSIZ / ÖNGÖRÜLMEYEN
ALGISAL GÜVEN[SİZ]LİK
KAZA KRİZİ
DOLAYLI KRİZ
MEŞRUİYET

Krizleri tasnif ederken krizi tetikleyen tarafın niyet ve beklentilerine göre bir ayrıma başvurulabilir. Buna göre krizler doğrudan doğruya uyuşmazlığın tarafı olan aktörlerden herhangi biri tarafından **tasarlanmış/kurgulanmış** olabilir. Krizi tasarlayan taraf uyuşmazlık, çatışma süreçlerini de dikkate alarak krize tetikleyecek davranış sonucunda başlayacak olan kriz yönetim sürecini kendi yararına sonuçlanacak bir meydan okuma olarak görür. Genellikle bir fiili durum yaratarak rakibin tepkisini karşılayabileceğini, üstesinden gelebileceğini ve bunun sonucunda krizi tetiklemekteki hedefine ulaşacağını düşünür. Ancak kriz yönetiminin güçlükleri burada karar alıcının her zaman beklentilerinin karşılanamayacağını göstermektedir. Eğer krizi tırmandırarak süreci yönetebileceğini düşünen ve bunun sonucunda krizin her evresini yönetebileceğini tasarlayan aktör gerçekten gelişkin bir kriz yönetim mekanizmasına sahip değil ise fiili durum yaratarak başlatmış olduğu süreç beklentilerini karşılamayacağı gibi zarar göreceği bir sonuç da doğurabilir. Diğer yandan tasarlanmış bir krizin beklendiği gibi işleyebilmesi için rakibin kapasitesi ve motivasyonun doğru değerlendirilmesi, gelişkin ve iyi işleyen bir iletişim-istihbarat ağı, caydırıcılığı ve inandırıcılığı destekleyecek ekonomik, siyasi ve askeri kapasite, ulusal ve uluslararası hukuk açısından meşruiyete dayanmak gerekir. Tüm bunların yanı sıra tetikleyici davranışın uygulandığı an ve sonrasında bölgesel ve uluslararası sistem koşullarının da bu işleyişe uygun seyretmiş olması gerekir.

Tasarlanmış bir kriz sürecinde başarılı bir sonuç elde edebilmek için "kriz"den beklenen amaç ve hedefin olabildiğince "sınırlı" tutulması gerekir. Bu bağlamda tasarlanmış bir krizde savunmacı nitelikte bir stratejinin izlenmesi saldırgan bir stratejiden daha fazla etkili olabilir. Savunmacı stratejilerle tasarlanmış bir kriz yönetiminde karar alıcı ya rakibin uyuşmazlık

sürecinde başlatmış olduğu bir ihlal durumunu durdurmaya ve geri adım attırmaya çalışır ya da fiili durum yaratarak rakibi müzakere edilebilir bir sürece yönlendirir. Saldırgan stratejilerin kullanıldığı bir kriz yönetim sürecinde ise genellikle krizi tasarlayan aktör rakibe üstünlük sağlamaya ve statükoyu kendi yararına değiştirmeye çalıştığı için başarılı bir kriz yönetim sürecinin işlemesi zordur.

Tablo 20: Kriz Çıkaran Tarafın Niyeti Veya Rolüne Göre Türkiye'nin Dış Politika Krizleri (1923-2015)

Kriz Tipi	Krizler		
Kurgulanmış	1992 TCG Muavenet Krizi	1945 Sovyet Talepleri	1929 Küçük Ağrı
	1997 S300 Füze Krizi	1964 Kıbrıs I	1973 -1976 Kıta Sahanlığı
	2003 Süleymaniye Baskını	1967 Kıbrıs II	1987 Kıta Sah. Krizi
	2010 Mavi Marmara	1989 Bulgaristan Göçü	1998 Suriye - Öcalan Krizi
	2003 Doğu Akdeniz MEB	1996 Kardak Krizi	
		1989-1990 Batı Trakya Krizi	
Algısal Güven[siz]lik	1957 Suriye	1994-1995 Ege Denizi Krizi	1935 Bulgaristan Krizi
			1974-1979 NOTAM-FIR
Kasıtsız / Öngörülmeyen	1964 Johnson Mektubu	1968-1973 Afyon Krizi	1926 Bozkurt Lotus
	1955 6-7 Eylül Olayları	1974 Kıbrıs III	1936 Sancak Krizi
			2015 Şah Fırat Operasyonu
Dolaylı	1942 Struma Krizi	1991 Nahçivan Krizi	1958 IRAK Krizi
	2014 IŞİD Rehine Krizi		1988 -1991 Iraklı Sığınmacılar Krizi
Meşruiyet	1924 Musul Krizi	1981 Limni Krizi	
Kaza*	1926 Bozkurt Lotus	1992 TCG Muavenet Krizi	2003 Süleymaniye Baskını

* Söz konusu krizler aynı zamanda teknik anlamda "kaza" olarak nitelendirildiği için burada yeniden sınıflamaya dahil edilmektedir.

Türkiye'nin dış politika krizleri bakımından ele alındığında Türkiye tarafından tasarlanmış olan dış politika krizlerinde savunmacı özelliklerin daha baskın olduğu görülür. Dış politikasının temel karakteristik özelliklerine dayanan savunmacı stratejiler ve meşrulaştırma kaygısı söz konusu krizlerde açıkça görülmektedir. Örneğin 1974-1976 Ege Denizi Kıta Sahanlığı Krizi Türkiye'nin tasarlamış olduğu krizlerdendir. Türkiye'nin bu krizdeki temel amacı Yunanistan'ın Ege Denizi'nde tek yanlı hak iddiasını tanımadığını gösterecek ve Yunanistan'ı Türkiye'nin de Ege Denizi'nde kıta sahanlığı hakkına sahip olduğunu kabule ikna etmektir. Bu amaca dönük olarak

TPAO'ya ruhsatlar vererek hak iddiasını dillendirmiş olduğu gibi araştırma gemilerini ruhsat alanlarına göndererek "fiili durum"lar yaratmış ve Yunanistan'ı Türkiye ile müzakere masasına oturmaya yöneltmiştir. Sonuçta 1976 yılında imzalanan Bern Deklarasyonu ile Yunanistan Türkiye'nin de Ege Denizi'nde kıta sahanlığı hakkına sahip olduğunu kabul etmiş ve sınırlandırma anlaşması yapılıncaya değin geçici bir statüde anlaşmışlardır.

Tasarlanmış bir diğer dış politika krizinde ise Türkiye doğrudan meşru savunma hakkına dayanan bir kuvvet kullanma tehdidi/zorlayıcı diplomasi stratejisi uygulamıştır. 1998 yılında Suriye'nin terör örgütü PKK'ya sağlamış olduğu desteği sonlandırmak ve bu ülkede bulunan lider kadronun ülke sınırları dışına çıkartılmasını sağlamak amacıyla zorlayıcı diplomasi stratejinden yararlandığı bir kriz tasarlamış ve süreci hızla tırmandırmıştır. Söz konusu krizde Türkiye ulusal ve uluslararası hukuk açısından meşru zeminde bulunduğu gibi kriz yönetiminin başarısı açısından uygun ulusal, bölgesel ve uluslararası sitem koşullarında krizi yönetmiştir. Söz konusu krizde askeri kuvvet kullanma tehdidinin inandırıcılığını arttıracak kapasite ve kararlılığa sahip olması başarıyı arttırmıştır.

1929 Ağrı isyanları sırasında yaşanan Küçük Ağrı Krizi'nde de Türkiye sınırlandırmış olduğu bir kriz yönetim stratejisi izlemiştir. Bir fiili durum yaratarak sıcak takip sonucunda İran topraklarına giren Türk askerleri geri çekilmeyerek İran ile diplomatik bir pazarlık sürecini başlatmış, bunun sonucunda da Türkiye ile İran toprak değişimi ile yeni bir sınır düzenlemesinde anlaşmışlardır. Her iki ülkenin de kriz sürecinde birbirlerinden doğrudan bir tehdit algısı içerisinde olmaması ve karar alıcıların birbirlerinin kimlik ve niyetleri hakkında olumlu görüşlere/kanaatlere sahip olmaları krizin tırmanmasını önlemiştir. Bu krizde Türkiye'nin fiili durum yaratmadaki temel amacı İran'ı mağdur etmek değil tam tersi İran ile arasının sınır ihlalleri yüzünden açılmasının önüne geçmektir.

Kasıtsız / Öngörülmeyen krizlerde ise karar alıcının uyuşmazlık-çatışma sürecinde izlemiş olduğu siyasasının tırmandırmaya yola açacağı ve bir krizi tetikleyebileceği öngörülmemektedir. Karar alıcı beklentilerinin aksine gelişen süreçte hasım ile bir krizin içerisine sürüklenir. Aslında bu tür krizlerde karar alıcı hasım aktörle ilişkilerinin seyrinde tırmanma ve krizleşme potansiyeli olan "uyaran"ları algılama ve değerlendirmede gerekli özeni göstermemiş olabilir. Kimi zaman yetersiz istihbarat ve bilgi akışının yanı sıra kriz yönetim süreci içerisinde karar alıcıyı bilgilendirmesi gereken bürokratik kadro ve uzmanlar da uyaranları dikkate alan bir kriz yönetim stratejisinin oluşturulması ve uygulanmasında yetersiz kalabilmektedir. Dolayısıyla niyeti

bir kriz çıkartmak olmayan taraf izlemiş olduğu strateji ve taktik davranışlar sonucunda kendini bir medyan okumanın içerisinde bulabilir. Bu durum eğer iyi yönetilemez ve onurlu bir geri adım – pazarlık süreci yaratılamaz ise krizin kendi içerisinde yeniden tırmanması ve askeri bir niteliğe dönüşmesi mümkündür. 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül Olayları bu tarz bir kriz örneğidir. Karar alıcılar Londra'daki müzakerecilere kamuoyu desteği sağlamaya çalışırken azınlıklara yönelik bir ötekileştirmenin içerisinde olduğunun farklına varmadığı gibi bunun Türkiye ile Yunanistan arasında bir kriz çıkartabileceğini de öngörmemiştir.

Algısal güven[siz]lik bağlamında ortaya çıkan krizlerde tarafların diğer ülkeye karşı düşmanca bir amacı olmasa bile diğer ülkede doğan algı bunun kendisini hedef almış olduğu yönündedir. Bu bağlamda karar alıcı gerçeklik ile algı arasında bir bağ kurmak konusunda ikilem içerisinde olabilir. Güven ve güvenlik algısının sağlanamadığı bir durumda tarafların bir diğerini kendi çıkar, hedef ve önceliklerinin korunması ve/ya elde edilmesinde potansiyel tehdit ve/ya engelleyici unsur olarak görmesi uyuşmazlıkların hızla çatışmaya, giderek krize tırmanmasına neden olur. Çünkü çoğu kez güven ve güvenlik arttırıcı önlemlerin yaşama geçirilmesi ve ilişkilerin "normalleştirilmesi" uzun bir çabayı gerektirir. Üstelik tarafların tamamının bunun gerekliliğine inanmış ve samimi olarak çaba gösteriyor olması gerekir.

Türkiye'nin dış politika krizleri bakımından değerlendirildiğinde 1935 Bulgaristan krizinde Bulgaristan'ın Türkiye'den kaynaklandığını düşündüğü güvenlik kaygıları bu kapsamda değerlendirilebilir. Revizyonist eğilimlerin Balkanlar'da yükselişte olduğu bir süreçte Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamaya yönelik olarak Trakya'yı silahlandırması Bulgaristan'ı kuşkulandırmış ve Türkiye'nin kendisine saldıracağı endişesine kapılmıştır. Bunun farkına varan Türkiye'deki karar alıcılar Bulgaristan'ın kaygılarını giderecek diplomatik-siyasi girişimleri yaparak ilişkileri güvene dayandırmaya çalışmıştır.

Türkiye'nin 1997-1999 yıllarında Kıbrıs'taki S-300 füzelerine ilişkin krizde benzer bir kaygıdan hareket ettiği söylenebilir. Henüz kalıcı bir barışın kurulamadığı Kıbrıs'ta KRY'nin ateşkes koşullarını ve Kıbrıs'taki silah dengesini sarsacak bir silahlanma faaliyeti içerisine girmesi Türkiye'de güvenlik eksenli kaygıları arttırmıştır. KRY'nin S-300 füzelerini sipariş etmesi ve bunları Ada'ya getirecek olması gerçekte Türkiye'nin askeri kapasitesi düşünüldüğünde çok büyük bir risk yaratmayabilecekken Türkiye bu durumu algısal düzeyde anlam yükleyerek karşı çıkmıştır. Krizde Türkiye'nin kararlılığı bu füzelerin Kıbrıs'a

gelmesi halinde imha edilecekleri söylemi/eylemi üzerine kurulmuş ve baskılara rağmen bundan geri adım atılmamıştır.

Karar alıcı bakımından önceden tasarlanmamış, engellenebilmesi mümkün olmayan, yanlış değerlendirme ve/ya eksik bilgiden kaynaklanabileceği gibi tamamen teknik anlamda **kaza** olarak ortaya çıkan krizlerdir. Bu tür krizler taraflar arasında herhangi bir uyuşmazlığın içerisinde çıkmadıkları ve önlem alınması için hazırlık yapılması mümkün olmadığı için karar alıcılar bakımından aniden ortaya çıkarlar. Dolayısıyla krizin tarafı olan aktörler bakımından krizi ilişkilerin seyrini değiştirecek bir niteliğe dönüşmeden çözme olanağı vardır. Taraflar bu tür krizlerde ilişkileri tırmandıracak söz veya eylemler yerine kaza niteliğini kanıtlayacak ve ilişkilerde yaratmış olduğu hasarı ortadan kaldırmaya yarayacak siyasaları işleterek hızla normal ilişki düzeyini yakalamaya çalışırlar.

Krizi tetikleyen söz veya eylemin taraflardan birinin iradi tasarrufu [kriz çıkartma niyeti] sonucunda gerçekleşmemiş olması bu tür krizlerin yönetilmesini kolaylaştırmaktadır. Bunun için uğranılan hasarın telafisini sağlayacak somut davranışların sergilenmesi gerekir. Tarafların iyi niyet ve şeffaflığı krizin tırmanmadan atlatılmasını kolaylaştırır, kamuoyu ve kitle iletişim araçlarının travmayı sansasyonel amaçlı kullanmasını önler.

Diğer yandan kimi durumlarda tarafların krizi tetikleyen söz ve/ya eyleme ilişkin bilgilerde muğlaklık ve kamuoyu vicdanında kuşkuları giderecek şeffaf ve inandırıcılığı yüksek bir açıklamanın yapıl[a]maması "kaza krizleri"ni şüpheli kılmaktadır. Böylesi durumlarda ilişkilerin genel seyri içerisinde tarafların birbirlerine bu "kaza krizi" aracılığı ile vermek istediği mesajın ne olduğuna dair çeşitli senaryolar üretilmektedir.

Türkiye'nin dış politika krizlerinden ikisinin bu türden "kaza krizi" olduğu söylenebilir. 1992 yılında icra edilen bir NATO tatbikatı sırasında ABD uçak gemisi US Saratoga'dan açılan güdümlü füze ateşi sonucunda TCG Muavenet zırhlısının köprü üstünün vurulması "kaza" olarak nitelendirilerek uyutulmuştur. Yapılan resmi açıklamalarda olayın tamamen insan hatasından kaynaklanan bir "kaza" olduğu vurgulanmıştır. Ancak mağdurların ABD'de açmış oldukları davada ABD mahkemesi davanın siyasi niteliğine işaret ederek davaya bakmayı reddetmiştir. Kazaya neden olan ABD'li askeri personel ise herhangi bir cezai yaptırımla karşılaşmamıştır. Bu durum Türk kamuoyunda olaya ilişkin kuşkuları arttırmıştır.

Benzer bir kriz yine ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali sonrasında yaşanmıştır. 4 Temmuz 2003 tarihinde Süleymaniye'de göre yapan Türk askeri

irtibat birliğine yapılan baskın sonucunda Türk askeri personeli başlarına çuval geçirilerek gözaltına alınmış ve Türkiye'nin askeri ve sivil kanallardan müdahalesi sonucunda 72 saat sonra bırakılmaları sağlanmıştır. Bu durum ABD'li karar alıcılar tarafından Süleymaniye'deki Amerikan personelinin yanlış bilgilendirilmelerinden kaynaklandığı şeklinde açıklanarak durumdan üzüntü duyulduğu şeklinde geçiştirilmiştir. Ancak baskının yaratmış olduğu travmanın Türk-Amerikan ilişkilerindeki izleri hala korunmaktadır.

Dolaylı krizler ise doğrudan Türkiye'nin bir başka ülke ile yaşamış olduğu herhangi bir uyuşmazlık/çatışma içerisinde ortaya çıkmayan bununla birlikte başka aktörler arasında başlayan fakat etkisi bakımından Türkiye'yi de ilgilendiren ve tepki göstermesini gerektiren krizlerdir. Dolaylı krizlerde kriz bundan etkilenen üçüncü aktörleri de içine çekecek şekilde yatayda tırmanır ve genişler. Üçüncü aktörün uyuşmazlık-çatışma-kriz sarkacında diğer aktörlerle doğrudan herhangi bir sorunu genellikle yoktur. Kriz, savunmacı ve saldırgan olmak üzere iki taraf arasında sürerken bu durumdan –genellikle olumsuz etkilenen üçüncü aktörler savunmacı ve saldırgan taraflardan herhangi birini hedef alarak krize dahil olur. Üçüncü tarafın süreç içerisinde krize dahil olma istek ve beklentisi yoktur. Örneğin 1989-1992 yılları arasında Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ'da başlayan ve gelişen savaş sırasında çatışmaların yayılması ve Nahçivan'a da sıçraması Türkiye açısından bir dolaylı krizi başlatmıştır. Nahçivan'ın toprak bütünlüğünün tehlikeye girmesi ve Ermenistan'ın bu toprakları işgal etmesi karşısında Türkiye doğrudan tarafı olmadığı bir savaşta doğrudan tarafı haline geleceği bir krizle karşılaşmıştır. Nahçivan'ın toprak bütünlüğünün ihlal edilmesi ve işgalin sonlandırılmaması durumunda Ermenistan'a karşı askeri kuvvet kullanabileceğini açıklayarak Ermenistan'ın işgali sonlandırmasını sağlamıştır.

Kimi durumlarda dolaylı krizler bir ülkenin kendi içinde başlattığı bir eylem sonucunda komşu ülkenin sorunun tarafı haline gelmesi ile de gerçekleşebilir. Örneğin 1988 - 1991 yıllarında Irak'ın kendi ülke sınırları içerisinde Kürt halkına yönelik olarak başlattığı şiddet ve kitlesel imha girişimi Türkiye ile doğrudan bir ilgisi olmamasına rağmen Türkiye'yi bir taraf haline getirmiştir. İnsani niteliği de bulunan bir kriz Türkiye - Irak arasında bir krize dönüşmüş ve iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. Burada Türkiye savunmacı niteliği ile bir kriz yönetim stratejisi izlemiş ve Irak'tan kaçarak Türkiye topraklarına sığınan insanların yarattığı sorunu çözmek için yoğun bir çaba harcamak zorunda kalmıştır.

Krizi çıkaran taraf kriz yaratan olayı **meşruiyet** sağlamak amacıyla başlatabilir. Savunmacı taraf için meşruiyet krizi ise daha önce tanınmış olan

veya tanınmasını istediği hak ve statüyü korumaya ilişkin olabilir. Bu boyutuyla ele alındığında savunmacı niteliğiyle bir krizi tırmandırmayı veya tetiklemeyi göze almış olan bir tarafın aslında krizde elde etmeye çalıştığı temel amaç/hedef istemine meşruiyet kazandırmakla sınırlıdır. İstemine kazandırmaya çalıştığı meşruiyet ulusal-uluslararası hukuk tarafından desteklenebilir nitelikte ise genellikle kriz kuvvet kullanma tehdidine veya sınırlı bir sıcak çatışmaya varmadan durdurulabilir. Meşruiyetin korunması konusunda duyarlılığı bulunan taraf söz konusu meşruiyet ilişkisini fiili bir eylemle tehdit eden gelişmelere karşı duyarlılığını korur. Böyle bir durum gerçekleştiği takdirde savunmacı taraf saldırgan tarafa diplomatik, hukuksal, siyasal ve giderek askeri araç ve yöntemlerle direnç gösterir. Saldırgan tarafın başlatmış olacağı bir fiili durum yaratma çabası ise saldırgan tarafın haksız eylemine meşruiyet sağlamayı hedefleyebilir. Böyle bir durumda fiili durum yaratma girişiminin bir oldu-bitti ile sonuçlanma riski bulunmaktadır. Genellikle oldu-bitti yaratma girişimine bir tepki gösterilmediği takdirde pazarlık-müzakere sürecinde bu bakımdan bir yapılagelişin/teamülün oluştuğu ileri sürülebilir. Bu nedenle hak ve statü kaybına uğramak istemeyen taraf böyle bir durumda krizi yatay ve/ya dikey olarak tırmandırarak krizi derinleştirmeyi tercih edebilir. Türkiye'nin dış politika krizleri dikkate alındığında savunmacı veya saldırgan nitelikte meşruiyet kazanmak amacına yönelik krizler görülebilir. Örneğin 1924-1926 Musul Krizinde Türkiye Misakı Milli sınırları içerisinde olduğunu ilan ettiği Musul'u ulusal sınırları içerisine dahil etmeye çalışırken İngiltere'nin mandaterlik statüsünü ileri sürerek Musul'u Irak'ın bir parçası olarak göstermeye çalışması bir meşruiyet tartışmasına dayanmaktadır. İngiltere fiili durumu Türkiye'ye dayatarak bir meşruiyet sağlamaya çalışırken MC'nin de desteğini kendi yanında görmüştür.

Diğer yandan 1981 yılında Yunanistan'ın Limni'yi uluslararası antlaşmalara aykırı olarak silahlandırmış olmasına NATO çerçevesinde bir statü kazandırma girişimi krizi tetikleyen davranış olmuştur.

2.15. Krizi Tetikleyen Davranışın Şekli

Uyuşmazlık ve çatışma yönetiminin sürdüğü fakat çözüme ulaşılamadığı bir aşamada taraflardan biri var olan statüyü kendi hedef ve öncelikleri doğrultusunda değiştirmeye çalıştığında çatışma genellikle tırmanır. Tırmanmanın taraflar arasındaki meydan okumanın niteliğini diplomatik-siyasi alandan askeri alana yönlendirmesi de olasılıklar içerisindedir. Burada genellikle tehdidin savunmacı taraf açısından nasıl algılandığı kadar tehdide yüklenen anlam ve duyarlılık önem taşımaktadır.

Aciliyet ve duyarlılık yüksek ise savunmacı tarafın fiili ihlal olarak algıladığı davranışı bertaraf edebilmek için uygun gördüğü araç ve yöntemlerle tepki göstermesi beklenir. Tehdidin ciddiyetine bağlı olarak karar alıcı diplomatik-siyasi tepkiden askeri tepkiye kadar geniş bir yelpazede seçeneklere sahiptir ve bunlardan uygun olanları "kriz" olarak nitelendirdiği süreçte kullanır.

Kriz yönetimi bakımından tetikleyici davranışın nasıl gerçekleştirildiğine dair seçenekler aşağıdaki tablodan gözlemlenebilir; buna göre meydan okuyan aktörün davranışı sözsel eylemden doğrudan askeri kuvvet kullanımı ile şekillenen şiddete dayanabilir. Genellikle doğrudan askeri şiddete yer verilen bir kriz yönetim sürecinde artık kriz yönetiminin başarı ve/ya başarısızlığından daha çok savaş yönetimi söz konusudur. Bir başka ifadeyle savunmacı stratejiler bakımından artık savaş evresine geçilmiştir.

KRİZİN TETİKLEYİCİSİ
SÖZLÜ EYLEM
SİYASİ EYLEM
EKONOMİK EYLEM
DIŞ DEĞİŞİM
ŞİDDET İÇERMEYEN DİĞER EYLEM
REJİME İÇ TEHDİT OLUŞTURAN EYLEM
ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ EYLEM
DOLAYLI ŞİDDET İÇEREN EYLEM
DOĞRUDAN ŞİDDET İÇEREN EYLEM

Türkiye'nin dış politika krizleri değerlendirildiğinde kriz yönetim stratejilerinin neler olacağı hasmın krizi tetikleyen davranışı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu durum kendi tasarlamış olduğu krizler açısından da benzer özelliklere sahiptir. Türkiye'nin dış politika krizleri içerisinde 3 krizde doğrudan şiddet öğesine yer verilmiştir. 1929-1930 Küçük Ağrı Krizi'nde İran topraklarına giren Türk askeri bölgeden ayrılmamıştır. Ancak İran askerleriyle herhangi bir sıcak askeri çatışmaya girilmemiştir. Ağrı isyanı sırasında isyancıların İran topraklarına kaçması üzerine başlatılan sıcak takip sırasında isyancılarla Türk askerleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. 1992 TCG Muavenet Krizi'nde ise Amerikan uçak gemisi USS Saratoga, TCG Muavenet gemisine iki Sea Sparrow füzesi kullanarak ateş açmış ve 5 denizcimiz yaşamını yitirirken 22 denizcimiz ise yaralanmıştır. Gemi ağır hasar görmüştür. Söz konusu olayda krizi tetikleyen askeri eylemi gerçekleştiren tarafın niyeti, olayın kaza ile gerçekleşip gerçekleşmediği bir başka konudur. 2010 yılındaki Mavi Marmara Krizi'nde de İsrail askerleri yardım filosuna askeri müdahalede bulunmuş ve çıkan arbedede 9(+1) sivil yardım gönüllüsü yaşamını yitirmiş ve çok sayıda yaralı ortaya çıkmıştır. Her üç kriz de Türkiye'de karar alıcının gelişmeleri "kriz" olarak değerlendirmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra askeri yöntemler ve araçlar kullanılmasına rağmen "şiddet" unsuruna ya hiç ve/ya sınırlı yer verilen kriz tetikleyicileri de söz konusudur.

Tablo 21: Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Krizin Tetikleyicisi			
KRİZİ TETİKLEYEN EYLEMİN ŞEKLİ	**KRİZLER**		
SİYASİ EYLEM	1964 JOHNSON MEKTUBU	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	
	1981 LİMNİ KRİZİ	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	
ŞİDDET İÇERMEYEN DİĞER	1926 BOZKURT LOTUS	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
	1942 STRUMA KRİZİ	1974-1979 NOTAM-FIR	2003 DOĞU AKDENİZ MEB
	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ	1924 MUSUL KRİZİ	1957 SURİYE KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI
	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1996 KARDAK KRİZİ	
	1936 SANCAK KRİZİ	1997 S300 FÜZE KRİZİ	
SÖZLÜ EYLEM	1926 BOZKURT LOTUS	1945 SOVYET TALEPLERİ	1987 KITA SAH. KRİZİ
			2011 SURİYE KRİZİ
EKONOMİK EYLEM	1968-1973 AFYON KRİZİ		
REJİME İÇ TEHDİT	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ		
DIŞ DEĞİŞİM	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1957 SURİYE	1997 S300 FÜZE KRİZİ
DOLAYLI ŞİDDET	1958 IRAK KRİZİ	1967 KIBRIS II	1991 NAHÇİVAN KRİZİ
	1964 KIBRIS I	1974 KIBRIS III	
DOĞRUDAN ŞİDDET	1929 KÜÇÜK AĞRI	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	2010 MAVİ MARMARA

Şiddet içermeyen askeri eylemler dolayısıyla tetiklenen krizlerin sayısı altıdır. Bunlar tablodan da görüleceği üzere 1924 Musul, 1935 Bulgaristan, 1936 Sancak, 1957 Suriye, 1996 Kardak, 2003 Süleymaniye krizleridir. Söz konusu krizlerde askeri hareketlilikler, manevralar, sınıra kuvvet yığmanın yanı sıra Kardak krizinde askeri timin tartışmalı kayalığa çıkartılarak fiili bir durum yaratılmak istenmesi, meydan okunması söz konusudur. Üç krizde ise krizin tetikleyici eylemi sözsel eyleme dayanmaktadır. 1987'de Yunanistan'ın Bern Deklarasyonu'nun geçerli olmadığını açıklaması, 1945 yılında Sovyetler Birliği'nin toprak ve üs taleplerini dillendirmesi, 1926 yılında Fransa'nın Türkiye'nin yargı yetkisini sorgulaması/tartışmaya açması sözsel tetikleyici işlevi görmüştür.

Dış değişimin tetiklemiş olduğu krizler bağlamında ise üç krizden söz etmek mümkündür; 1935 Bulgaristan Krizi, Balkanlar ve Akdeniz'de revizyonist ülkelere karşı alınan bir savunma önleminin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bulgaristan açısından krizin tetikleyicisi ise "şiddet içermeyen askeri

eylem" olarak görülmüştür. Yani Türkiye'nin Trakya'daki askeri varlığını arttırmış olması askeri bir eylem olarak görülürken herhangi bir hasıma yönelik fiili şiddet uygulaması söz konusu olmamıştır. 1957 Suriye Krizi'nde ise bölgesel alt sistemde Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanını ve ittifak arayışını arttırmak istemesine koşut olarak Suriye'deki askeri varlığını arttırması krizin tetikleyicisi olmuştur. 1997 S-300 Füzeleri Krizi'nde ise Kıbrıs'ta askeri güç dengesini değiştirecek ve silahlanma açısından Türk toplumunun güvenliğine tehdit oluşturacak bir gelişme söz konusudur. Son iki örnekte Türkiye'deki karar alıcılar dış değişime "kriz" anlamını yüklerken Bulgaristan krizinde Bulgaristan Türkiye'nin Trakya'yı silahlandırma girişimini "kriz" olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bu üç krizde de askeri araç ve yöntemlerden yararlanılmış olduğu için şiddet içermeyen askeri eylemin varlığından söz etmek mümkündür.

ALGILANAN TEHDİDİN CİDDİYETİ
VARLIĞA YÖNELİK TEHDİT
TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ
AĞIR HASAR
SİYASİ
EKONOMİK
BASKI
SINIRLI ASKERİ TEHDİT
SAYGINLIK VE HAK KAYBI DOĞURACAK TEHDİT
ULUSLARARASI SİSTEM VE/YA BÖLGESEL ALT SİSTEMDE ETKİ KAYBI

Bir başka açıdan ele alındığında 2011 yılında baş gösteren Suriye krizi birden fazla özelliği ile dikkat çekmektedir. Ortadoğu'daki "Arap Baharı"nın etkisinde kalan Suriye'de rejim karşıtları ile Beşar Esad Yönetimi'nin mücadelesi Suriye'de istikrarın bozulmasına neden olurken Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler de bundan etkilenmiştir. Dolayısıyla bir dış değişimin krizi tetiklemesinden söz edilebilir. Ayrıca Türkiye'nin Suriye'deki iç istikrarsızlığa gösterdiği ilgi Suriye açısından bir güvenlik tehdidi olarak da algılanmıştır; böylece Suriye Türkiye'nin ilgisini Suriye'deki rejime yönelik yıkıcı faaliyetlerin bir parçası olarak görmüştür. Bu durum Suriye özelinde krizin tetikleyicisi olarak kabul edilebilir. Buna ek olarak tırmanan çatışmacı ilişkiler ve kriz sürecinde Türkiye'nin Suriye'deki rejim karşıtlarını siyasi ve askeri açıdan desteklemekte oluşu Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin daha da tırmanmasına neden olmuş ve iki ülkeyi askeri bir çatışmanın eşiğine taşımıştır. Böylece şiddet içermeyen askeri yöntemlerin yer aldığı kriz yönetim stratejileri izlenmeye başlamıştır. Kriz süreci içerisinde gerilimi dikeyde tırmandıran bir diğer önemli gelişme ise Türkiye'ye ait RF Keşif Uçağının tartışmalı bir şekilde Akdeniz'de ulusal karasuları/hava sahası dışında düşmesi olmuştur. Türkiye bu olayda Suriye'yi suçlamış ve angajman kurallarını

değiştirdiğini açıklamıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Suriye krizi özelinde karar alıcı için krizin tetikleyicisi gelişmenin ne olduğu yeterince açık değildir.

2.16. Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Tehdit ve Saldırı Yoğunluğu

Karar alıcının krizi tetikleyen eylem ve davranışa yüklediği anlam her krizde aynı düzeyde değildir. Bu durum örnek krizlerimizde de gözlenmektedir. Karar alıcı krizi tetikleyen eyleme bağlı olarak hangi temel değer ve önceliklerine yönelik ne türden ve hangi ölçüde etkili bir tehdit ve/ya fiili saldırının olduğuna bağlı olarak kendi tepkisini belirlemektedir. Dolayısıyla karar alıcının tetikleyici bir gelişmeden doğan risk, tehlike, tehdit ve/ya saldırıyı birden fazla parametre özelinde dikkate alması mümkündür. Projemizde ICB Projesinde yararlanılan parametreler esas alınarak yapılan analizde aşağıdaki bulgular ortaya çıkmıştır.

Tablo 22: Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Tehdidin Yoğunluğu

ALGILANAN TEHDİDİN CİDDİYETİ	KRİZLER		
VARLIĞA YÖNELİK TEHDİT	1964 KIBRIS I	1967 KIBRIS II	1974 KIBRIS III
TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ	1924 MUSUL KRİZİ	1945 SOVYET TALEPLERİ	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ
	1936 SANCAK KRİZİ	1996 KARDAK KRİZİ	1929 KÜÇÜK AĞRI
			1991 NAHÇİVAN KRİZİ
AĞIR HASAR SİYASİ TEHDİT			
SINIRLI ASKERİ TEHDİT	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1974-1979 NOTAM-FIR	1997 S300 FÜZE KRİZİ
	1957 SURİYE	1981 LİMNİ KRİZİ	
SAYGINLIK VE HAK KAYBI DOĞURACAK TEHDİT	1926 BOZKURT LOTUS	1987 KITA SAH. KRİZİ	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	2003 DOĞU AKDENİZ MEB
	1973-1976 KITA SAHANLIĞI	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	2011 SURİYE KRİZİ
EKONOMİK TEHDİT	1968-1973 AFYON KRİZİ		
ULUSLARARASI SİSTEM VE/YA BÖLGESEL ALT SİSTEMDE ETKİ KAYBI	1958 IRAK KRİZİ	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
		2003 SÜLEYMANİYE BASKINI	2010 MAVİ MARMARA
BASKI	1942 STRUMA KRİZİ	1964 JOHNSON MEKTUBU	1992 TCG MUAVENET KRİZİ

Tablo'dan da gözlemlenebileceği gibi on krizde doğrudan Türkiye'ye veya Türkiye'nin statüsünü koruma yükümlülükleri bakımından taahhüt altında bulunduğu aktörlere yönelik tehditleri "varlık ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit" olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu düzeyde bir tehdit algısı kriz yönetim stratejileri açısından askeri kuvvet kullanma tehdidine başvurma olasılığını da yükseltmektedir. Kıbrıs ve Nahçivan krizlerinde Türkiye antlaşmalardan kaynaklanan statüyü ihlal eden tehdit ve

saldırıları ortadan kaldırmak için zorlayıcı diplomasiden yararlanarak krizleri çözmüştür. Ayrıca 1945 Sovyet Talepleri Krizi Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi dış politikasının temel belirleyicisi olmuştur. Dolayısıyla Sovyetler Birliği ile komşuluğun yaratmış olduğu güvenlik ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit algısı kriz döneminden sonra da ilişkilerin yönelimini şekillendirmiştir.

Sekiz dış politika krizinde ise Türkiye'nin meşruiyetçi bir yaklaşım izlediği anlaşılmaktadır. Söz konusu krizleri tetikleyen eylemler Türkiye'nin temel değer ve öncelikleri bakımından tek yanlı bir statü değişikliği yaratacak nitelikte olduğundan dolayı ya daha önce üzerinde zımni bir anlaşmanın olduğu veya daha henüz bir anlaşma yapılamamış bir konuda hak kaybına uğramamak için tepki geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu nitelikteki tehdit algısının azınlıkların statülerinin ihlalinden kaynaklanmış olması karar alıcı bakımından duyarlılığı askeri değil fakat siyasi bir tehdit algısına yöneltmektedir. Diğer yandan henüz bir anlaşmaya varılamamış bir konuda (deniz yetki alanlarının belirlenmesinde olduğu gibi) ortaya çıkan krizlerde fiili durum ve/ya oldu-bitti yaratma çabaları karar alıcı tarafından hak kaybı yaratacak tehditler olarak değerlendirilmiş ve konu "kriz" olarak değerlendirilmiştir.

Beş krizde ise uluslararası ve/ya bölgesel alt sistemde Türkiye'nin nüfuz ve etkinliğini bozacak ve/ya etki kaybına neden olabilecek eylemler söz konusudur. Bu krizlerin her birinde etki kaybı ve Türkiye'nin önceliği, çıkarı birbirinden farklıdır. Ancak Türkiye söz konusu krizlerin yönetim süreçlerinde bir tür meydan okuma ile karşı karşıya kalmıştır. Iraklı Sığınmacılar Krizi'nde Türkiye sığınan Kürtlerin güvenliğini sağlamak amacıyla sınırlarını sığınmacılara açmış, Irak ile ilişkileri gerginleşmiştir. Süleymaniye Baskını Krizi'nde ise doğrudan Türk askeri timini, dolayısıyla Irak'taki askeri varlığını hedef alan bir saldırı ile karşılaşmış ve saldırıyı önleyemediği gibi sonrasında da tepkisini göstermekte yetersiz kalmıştır. Fiili olarak Irak'taki güç ve nüfuz mücadelesinin izleri bu krizde gözlenmektedir. Bölgede bağımsız bir Kürt yönetiminin oluşmasının önünde engel olma potansiyeli veya Irak'taki Türkmen varlığının hak ve çıkarlarının korunmasında Türkiye'nin üstlenmiş olduğu destekleyici rol bu baskın dolayısıyla sorgulanmış ve sınanmıştır. Türkiye ile ABD'nin Irak özelindeki siyasasının temel parametrelerinin çatıştığı bu krizde somutlaşmıştır. Dolayısıyla saldırının Türkiye'yi baskı altında tutma hedefine dönük olduğu da söylenebilir. Mavi Marmara Krizi'nde ise Türkiye'nin Filistin sorununa ilişkin olarak aktif bir siyasa izlemeye çalışmasının İsrail-Türkiye ilişkileri bakımından bir meydan okuma ve çatışma sürecine yol açacağı sinyalleri okunmaktadır. Türkiye'nin Gazze'ye uygulanan ablukanın

meşruiyetini sorgulayan açıklamaları ve yardım filosunu desteklemiş olması İsrail bakımından bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Müdahale sonrasında Türkiye'nin sert açıklamaları ve istemleri de gelişmeleri bölgesel saygınlık ve nüfuz açısından değerlendirmiş olduğunu göstermektedir.

2.17. Türkiye'nin Krizi Tetikleyen Söz, Eylem, Gelişmeye İlişkin İlk Tepkisi

Dış politika krizlerini tetikleyen söz, eylem, olay, gelişme gerçekleştiği andan itibaren bir kriz yönetim sürecinin başlatılmış olduğu görülür. Genellikle krizin tetiklenmesi nadiren karar alıcı için sürpriz olarak gerçekleşir. Pek çok kriz daha tetikleyici gelişme ortaya çıkmadan tırmanabileceğinin işaretini verir. Ani ve kaza ile ortaya çıkan krizlerde tetikleyici gelişmeye dair karar alıcının önleyici bir davranış sergilemesi olasılığı çok düşüktür.

Türkiye'nin dış politika krizlerinde tetikleyici söz, eylem, olay ve/ya gelişme gerçekleştiği andan itibaren genellikle ilk tepki sözsel olarak ifade edilmektedir. Krizi tetikleyen aktörün davranışına karşı Türkiye'nin doğrudan askeri şiddet içeren bir tepki gösterdiği görülmemektedir. Bununla birlikte savunmacı kriz yönetim stratejilerinin bir işareti olarak krizi tetikleyen hasıma karşı siyasi-diplomatik tepkinin işletildiği görülmektedir. Özellikle eğer statü ve/ya statükoyu değiştirmeye yönelik bir tehdit algısı söz konusu ise, hasımın krizi tetikleyen söz, eylem ve davranışı askeri araç ve yöntemlerle desteklenmiş ise bu durumda Türkiye'nin de tepkisinde askeri tepkiye yer verdiği görülmektedir.

Bazı krizleri Türkiye'nin davranışı tetiklemiş olduğu için tetikleyiciye Türkiye'nin tepkisi bu krizlerin başlangıcında değil ancak kriz yönetim sürecinde yeniden şekillenmektedir. Aşağıdaki Tablo 23'den de görüleceği üzere Türkiye'nin 34 dış politika krizindeki tepkisi şu şekilde dağılım göstermektedir.

Krizlerde dikkat çekici özellik Türkiye'nin doğrudan şiddet içeren askeri seçenekleri nadir kullanmış olduğudur. Krizlerin sadece birinde tepkisini askeri şiddete de yer vererek göstermiştir. Beş krizde krizin niteliğine bağlı olarak Türkiye'nin askeri şiddet içermeyen fakat askeri araç ve yöntemlerin kullanıldığı tepkiler gösterdiği görülmektedir. Söz konusu krizlerde Türkiye askeri şiddete başvurabileceğinin işaretini vererek diplomasiye öncelik tanımıştır. Yedi krizde ise şiddet içermeyen askeri tepkinin yanı sıra diplomatik-siyasal-hukuksal tepkilerini de beraber göstermiştir. Bir başka ifadeyle Türkiye şiddet içermeyen tepkilerinde askeri şiddeti kararlılığının ve inandırıcılığının bir ifadesi olarak uygulamıştır. Çoğu kez statükonun ihlalini ortadan kaldırabilmek için askeri kuvvet kullanabileceğinin tehdidinden

yararlanması krizi yönetmesinde etkili olmuştur. Şiddet içermeyen askeri tepkiler bakımından dikkat çekici unsur 1960 öncesi dış politika krizlerinde askeri seçeneklerin daha çok sınır bölgelerinde askeri varlığın arttırılması, kuvvet kaydırma, tatbikatlar düzenleme şeklinde gerçekleşmesidir. Oysa 1960 sonrası krizlerde Türkiye'nin askeri yeteneklerindeki artışla koşut olarak kuvvet kullanma stratejileri ve araçlarında farklılaşma görülmektedir.

Tablo 23: Krizleri Tetikleyene Türkiye'nin Tepkisi

TETİKLEYEN OLAYA İLK TEPKİ	KRİZLER		
EYLEMSİZLİK			
SÖZLÜ TEPKİ	1926 BOZKURT LOTUS	1964 JOHNSON MEKTUBU	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI	
SİYASİ TEPKİ	1945 SOVYET TALEPLERİ	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
	1968-1973 AFYON KRİZİ	1958 IRAK KRİZİ	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ
EKONOMİK TEPKİ			
ŞİDDET İÇERMEYEN DİĞER	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	2010 MAVİ MARMARA
	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	1987 KITA SAH. KRİZİ	2003 DOĞU AKDENİZ MEB
	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI		1942 STRUMA KRİZİ
ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ TEPKİ	1957 SURİYE	1996 KARDAK KRİZİ	1997 S300 FÜZE KRİZİ
	1991 NAHÇİVAN KRİZİ	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ	
ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ EYLEMLERİ KAPSAYAN ÇOKLU TEPKİ	1924 MUSUL KRİZİ	1964 KIBRIS I	1974-1979 NOTAM-FIR
	1929 KÜÇÜK AĞRI	1967 KIBRIS II	2011 SURİYE KRİZİ
	1936 SANCAK KRİZİ	1981 LİMNİ KRİZİ	
ŞİDDET İÇEREN ASKERİ TEPKİ			
ŞİDDET İÇEREN ASKERİ EYLEMLERİ KAPSAYAN ÇOKLU TEPKİ	1974 KIBRIS III		

Özellikle Kıbrıs krizlerinde hava kuvvetleri unsurlarının küçük ölçekli güç gösterisi ve bombalama faaliyetleri caydırıcı etkiyi gözle görülür bir şekilde arttırmıştır. Diğer yandan askeri şiddetin sınırlı olduğu, topyekûn bir savaşın yaşanmadığı krizlerde tartışmalı bölgelerde taraflar arasında küçük ölçekli sınır çatışmaları da gözlenmiştir. 1924 Musul, 1929-30 Küçük Ağrı, 1936 Hatay krizlerinde krizin tetikleyicisi gelişmeler üzerine Türk askerleri ile hasımları arasında askeri çatışmalar ortaya çıkmıştır. Ancak taraflar bu durumun daha da tırmanmasını önleyebilmiştir.

Krizlerde Türkiye'nin tetikleyici eyleme ilk tepkisi bakımından ilginç bulgulardan biri ise bazı krizlerde tepkisinin ya hiç veya dikkat çekici ölçüde düşük seviyede olmasıdır. Sınıflandırma bakımından "eylemsizlik" seçeneğine daha yakın bir tepki seviyesinde kalan tepkiler göstermesi gelişmeyi "kriz"

olarak tanımlayıp tanımlamadığı kuşkusunu doğurmaktadır. Oysa krizin tetiklendiği andan itibaren olayın yaratmış olduğu travma/etki karar alıcı bakımından olduğu kadar kamuoyu bakımından da "kriz" olarak değerlendirilmeye uygun işaretlere/içeriğe/öneme sahip görünmektedir. Muavenet zırhlısının vurulması, Süleymaniye'de irtibat timinin başına çuval geçirilerek gözaltına alınması, Johnson'un mektubunda Türkiye'yi uyarması bu krizler arasında sıralanabilir. Türkiye bu "kriz"lerde tepkisini yüksek perdeden değil eylemsizliğe yakın düşük bir perdeden dillendirmiş; krizlerin daha fazla tırmanmasını istememiştir.

2.18. Krizlerde Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejileri

Krizleri önlemek mümkün değilse acaba savaşa, topyekûn bir savaşa sürüklenmeden yönetmek nasıl mümkün olabilir? Kriz hali aslında tarafların aralarındaki meydan okumada geri adım atmamaları ve müzakere yeteneklerini kaybetmiş olmalarından etkilenmektedir. Dolayısıyla kriz sürecinde genellikle krizin tarafları çıkar ve beklentilerinden vazgeçmemekte ısrarlıdırlar. Ancak krizin ilerleyen evrelerinde krizin tarafları ısrarlarından ya kendi rızaları ile veya daha fazla kayba uğrayacakları gösterilerek rakip tarafından ikna edilirler.

A. George'a göre kriz yönetimi açısından devletlerin her krizde uygulayabileceği bir kriz yönetim stratejisi oluşturmak mümkün değildir. Dolayısıyla kriz yönetim stratejileri büyük ölçüde içerik bağımlıdır. Doğru ifadesiyle krizler kendi özgün niteliklerine ve koşullarına bağlı olarak hazırlanacak kriz yönetim stratejileri ile yönetilmelidir. Ancak bazı durumlarda daha önce uygulanmış kriz yönetim stratejilerinden esinlenmek, bunları yeniden özgün krize uyarlamak da mümkündür. Bununla birlikte krizler özgün niteliklerine bağlı olarak karar alıcılar için yönetilmesi zor süreçlerdir aynı zamanda; dolayısıyla geçmiş deneyimler ve/ya üzerinde çalışılmış senaryoların kriz durumlarında hızlıca güncellenerek işletilmesi gerçekleşmeyebilir.

Bu gibi durumlarda karar alıcıların ve sürece katkıda bulunanların yaratıcı ve etkili seçenekler, stratejiler üretebilmeleri gerekir. Türkiye'nin dış politika krizlerinden bazılarında bu yaratıcı-özgün stratejileri gözlemlemek mümkündür. Örneğin 1929-1930 Küçük Ağrı Krizinde karar alıcı krizi tasarlarken etkili, sonuç alıcı bir seçeneği nasıl oluşturabileceğini de dikkate almıştır. Bunun sonucunda Türkiye içindeki isyancıların İran topraklarına kaçmasını ve bu durumun da Türkiye-İran arasındaki ilişkileri bozmasını önleyebilmek için sıcak takiple girmiş olduğu İran topraklarından geri çekilmeyi reddetmiştir. Ulusal karar alıcıların karizmatik liderlik özellikleri ve

Türkiye-İran ilişkilerine yüklemiş oldukları anlam özelinde sınır düzenlemesini gerçekleştirerek uyuşmazlık ortadan kaldırılabilmiştir.

Tablo 24: Krizlerde Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejileri

KRİZ YÖNETİM STRATEJİLERİ	KRİZLER		
SINIRLI, TERSİNE ÇEVRİLEBİLİR SINAMA (LIMITED REVERSIBLE PROBE)			
KONTROLLÜ BASKI STRATEJİSİ (CONTROLLED PRESSURE)			
OLDUBİTTİ STRATEJİSİ (FAIT ACCOMPLI)	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	1929 KÜÇÜK AĞRI	
YIPRATMA (ATTRITION)			
ŞANTAJ(BLACKMAIL)	2011 SURİYE KRİZİ		
ZORLAYICI DİPLOMASİ (COERCIVE DIPLOMACY)	1964 KIBRIS I	1996 KARDAK KRİZİ	1997 S300 FÜZE KRİZİ
	1967 KIBRIS II	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ	1991 NAHÇİVAN KRİZİ
		1987 KITA SAH. KRİZİ	1981 LİMNİ KRİZİ
SINIRLI TIRMANDIRMA STRJ. (LIMITED ESCALATION)	1968-1973 AFYON KRİZİ	2010 MAVİ MARMARA	
DİŞE DİŞ (TIT FOR TAT)	2003 DOĞU AKDENİZ MEB		
KAPASITE TESTİ STRJ. (TEST OF CAPACITIES)	1924 MUSUL KRİZİ		
KIRMIZI ÇİZGİ STRJ. (DRAWING A LINE)		1974-1979 NOTAM-FIR	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
Karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önlemek için kararlılık ve azim gösterme stratejisi (CONVEYING COMMITMENT AND RESOLVE)	1926 BOZKURT LOTUS	1936 SANCAK KRİZİ	1974 KIBRIS III
		1945 SOVYET TALEPLERİ	1957 SURİYE
ZAMAN KAZANMA STRJ.(BUYING TIME)	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
	1964 JOHNSON MEKTUBU	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ
BELİRSİZ	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI	1942 STRUMA KRİZİ
		1958 IRAK KRİZİ	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI

Diğer bir örnek ise 1974-1976 Ege Denizi Kıta Sahanlığı Krizidir. Bu kriz özünde Türkiye tarafından tasarlanmış bir krizdir. Tasarladığı krizde Türkiye ulusal alanda kıta sahanlığı hak ve egemenlik sınırlarının nerelerden geçtiğini kararlaştırmış ve somut hak iddiasını yansıtan ruhsatlar vermiştir. Yunanistan'ın itirazı üzerine ise iki ülke arasında bir sınırlandırma anlaşması yapmak için müzakerelere girişilmiş ve 1976 yılında bugün hala geçerliliğini koruyan Bern Deklarasyonu kabul edilmiştir. 1974 Kıbrıs Krizinde

Yunanistan'daki cuntanın desteği ile Kıbrıs'ta Makarios'a karşı girişilen darbe sonrasında Türk toplumunun hak ve çıkarlarını bozacak gelişmeleri önleyici bir müdahalede bulunarak "krizi fırsata çevirmiştir". Bu krizden önceki 1964 ve 1967 krizlerinde Türkiye'nin Kıbrıs'a bir askeri müdahalede bulunası ABD tarafından çeşitli şekillerde engellenmiştir. Bu krizde de aynı şekilde Türkiye müdahaleye karar verse bile ABD'nin engelleyeceğine dair beklenti gerçekleşmemiştir. Türkiye uluslararası sistem ve gündemi başarılı bir şekilde değerlendirerek askeri müdahaleyi gerçekleştirmiş ve büyük ölçüde amacına ulaşmıştır.

1996 Kardak Kayalıkları Krizinde ise Türkiye Yunanistan ile savaşa sürükleyebilecek bir oldu-bittiyi ustaca tırmandırmış, ikinci kayalığa asker çıkartarak savaş çıkartmanın sorumluluğunu Yunanistan'ın sırtına yüklemiştir. Bu krizde gerek Yunanistan'ın asker çıkartma kararı gerekse Türkiye'nin ikinci kayalığa asker çıkartması geleneksel davranışlarının dışında bir eylem olarak kabul edilebilir.

2.19. Krizlerde Türkiye'nin Kriz Yönetim Teknikleri

Kriz yönetim sürecinde Türkiye diplomatik siyasi seçeneklerden askeri seçeneklere kadar yayılan geniş bir yelpazede araç ve yöntemlerden yararlanabilmektedir. Dış politika krizlerinin özgün koşullarına uygun olarak karar alıcının krizde tetikleyici gelişmeye göstereceği tepki çerçevesinde kriz yönetim stratejileri kararlaştırılır. Bu bağlamda kararlaştırılan stratejinin başarısını sağlayacak olan kriz yönetim teknikleri de işletilir. Türkiye'nin dış politika krizleri içerisinde askeri seçeneklerin kullanıldığı 1974 Kıbrıs Krizi dışında askeri şiddetin yoğun olarak kullanıldığı bir başka kriz bulunmamaktadır. Benzer şekilde kriz yönetim stratejileri çerçevesinde yargısal çözüm yollarının kullanıldığı kriz sayısı da sadece birdir. Bozkurt-Lotus Krizinde Türkiye yargısal yolların kullanılmasını desteklemiştir.

Diğer krizlerde ise genellikle müzakere, askeri şiddet içermeyen çoklu yöntemleri kullanmıştır. Aslında kriz yönetim teknikleri açısından çoğul yaklaşımların tercih edilmesini olağan karşılamak gerekir. Diplomatik barışçıl süreçler ve teknikler kullanılarak krizin yönetilmeye çalışılması taraflar arasında iletişim kanallarının açık olmasının bir sonucudur. Birbirleriyle diplomatik ilişki içerisindeki aktörler arasında ortaya çıkan krizlerde müzakere süreçlerinin işletilmesi beklenir. Yunanistan ile olan 1980-1990 arası dönemi bunun dışında tutarsak büyük ölçüde Türkiye'nin krizlerinde diplomatik-siyasi müzakerelerin sürdürüldüğü görülmektedir. Bunun bir başka istisnasını ise KRY ile yaşanan krizler oluşturmaktadır. Türkiye bu krizlerde üçüncü aktörleri ve Yunanistan'ı kriz yönetim sürecine dahil ederek iletişimi kurmaktadır.

Dolaylı olarak BM Genel Sekreteri'nin krize ilişkin süreçten ve gelişmelerden haberdar edilmesi aynı zamanda izlenen siyasanın meşruluğunu sağlamaya da olumlu katkıda bulunmaktadır.

Tablo 25: Krizlerde Türkiye'nin Kriz Yönetim Teknikleri

KRİZ YÖNETİM TEKNİĞİ	KRİZLER		
MÜZAKERE	1929 KÜÇÜK AĞRI	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1936 SANCAK KRİZİ
	1964 JOHNSON MEKTUBU	1968-1973 AFYON KRİZİ	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI
	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
YARGI-TAHKİM	1926 BOZKURT LOTUS		
ARABULUCULUK			
ŞİDDET İÇERMEYEN ÇOKLU ÇÖZÜM	1924 MUSUL KRİZİ	1958 IRAK KRİZİ	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ
	1942 STRUMA KRİZİ	1967 KIBRIS II	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ
	1945 SOVYET TALEPLERİ	1974-1979 NOTAM-FIR	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ
	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	1981 LİMNİ KRİZİ	2010 MAVİ MARMARA
	1957 SURİYE	1987 KITA SAH. KRİZİ	2003 DOĞU AKDENİZ MEB
	2011 SURİYE KRİZİ		
ASKERİ OLMAYAN BASKI	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ		
ŞİDDET İÇERMEYEN ASKERİ	1964 KIBRIS I	1996 KARDAK KRİZİ	1997 S300 FÜZE KRİZİ
	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ	1991 NAHÇİVAN KRİZİ	
ŞİDDET İÇEREN ÇOKLU ÇÖZÜM	1974 KIBRIS III		
DOĞRUDAN ŞİDDET			

Dış politika krizlerinde yargı-tahkim gibi hukuksal çözüm yöntemlerine başvurma konusunda Türkiye'nin temel yaklaşımı/tercihi uyuşmazlıkların çözümünde ilgili taraflar arasında barışçıl çözüm yöntemlerinden biri olan müzakerelerin tercih edilmesidir. Taraflar arasında müzakerelerle esasa ilişkin, kalıcı bir çözüm sağlanamadığı takdirde tarafların üzerinde anlaştıkları bir tahkimname ile uyuşmazlığı uluslararası yargısal süreçlere taşımaları mümkündür. Özellikle Yunanistan ile olan Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklarında –kıta sahanlığı gibi- Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmeden önce müzakerelerin denenmesi ve çözülemeyen konularda Divan'dan veya Hakemden görüş veya çözüm istenmesi Türkiye'nin esas

görüşüdür. Diğer yandan özellikle uluslararası örgütlerin uyuşmazlıkların çözümünde hukukiden daha çok siyasi önceliklerle hareket etmesi Türkiye'nin bu örgütlere karşı çekimser davranmasında etkili olmuştur. Özellikle Musul sorunu, Boğazlar ve Hatay sorunu, Kıbrıs gibi konularda uluslararası örgütlerdeki deneyimleri Türkiye'nin yargısını şekillendirmektedir.

Kriz yönetim teknikleri bakımından arabuluculuk seçeneği ise özellikle şiddet içermeyen çoklu çözüm tekniklerinin uygulanması sırasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1967 Kıbrıs Krizi'nde ABD Başkanı'nın görevlendirdiği temsilci Cyrus Vance'in taraflar arasında yürüttüğü mekik diplomasisi krizin bir askeri müdahaleye başvurulmadan çözülebilmesini kolaylaştırmıştır. Benzer bir durum 1974 Kıbrıs Krizi ve 1996 Kardak Krizinde de söz konusudur.

1974 Kıbrıs Krizi'nde yine ABD Temsilcisi J. Sisco bir Türk-Yunan savaşını önlemek açısından etkili görüşmelerde bulunmuş ve Yunanistan'ın savaşa girmesini önlemiştir. Kardak Krizinde ise Başkan B. Clinton'un ve Dışişleri Bakanı M. Albright'ın muhatapları ile yapmış oldukları görüşmelerde krizin bir Türk-Yunan savaşına tırmanmasını önledikleri görülmüştür. Söz konusu krizde Yunanistan'ın geri adım atarak askeri ve bayrağını kayalıktan geri çekmesinde ABD'nin katkısının olduğu görülmektedir.

Bir başka açıdan arabuluculuk sürecinin uyuşmazlıkların giderilmesi için de kullanılmış olduğu görülmektedir. Kıbrıs sorununun ilgili taraflar arasında barışçıl müzakerelerle çözülmesi için BM Genel Sekreteri'nin 1964 yılından beri sürdürmüş olduğu arabuluculuk girişimlerini Türkiye desteklemiştir. BM Genel Sekreteri'nin arabuluculuk rolünün yanı sıra Türkiye doğrudan muhatap olarak görmediği Kıbrıs Rum Yönetimi'ne iletmek istediği görüşlerini BM Genel Sekreteri'ne göndermiş olduğu mektuplarla açıklamaktadır. Bazı krizlerde ise Türkiye'nin bilinçli olarak kriz yönetim stratejileri içerisine arabuluculuk tekniğini dahil etmediği görülmektedir. Örneğin 1998 Suriye/Öcalan Krizi'nde Türkiye kararlılık ve inandırıcılığını arttırmak amacıyla Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in ve İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi'nin Türkiye ile Suriye arasında arabuluculuk yapabileceklerine dair önerilerini diplomatik bir nezaketle reddetmiş ve Türkiye'nin sonuç almaya kararlı olduğu ifade edilmiştir. Türkiye böylece Mısır ve İran'ın Suriye üzerinde siyasi-diplomatik baskılarını arttırarak Türkiye'nin istemini yerine getirmesini sağlamıştır.

Tablo 26: Krizlerde Hasmın Kriz Yönetim Stratejileri

KRİZ YÖNETİM STRATEJİLERİ	KRİZLER		
SINIRLI, TERSİNE ÇEVRİLEBİLİR SINAMA (LIMITED REVERSIBLE PROBE)	1957 SURİYE	1987 KITA SAH. KRİZİ	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
	1997 S300 FÜZE KRİZİ	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ
	1991 NAHÇİVAN KRİZİ		
KONTROLLÜ BASKI STRATEJİSİ (CONTROLLED PRESSURE)	1924 MUSUL KRİZİ	1968-1973 AFYON KRİZİ	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ
	1936 SANCAK KRİZİ	1967 KIBRIS II	2003 DOĞU AKDENİZ MEB
	1964 KIBRIS I		
OLDU BİTTİ STRATEJİSİ (FAIT ACCOMPLI)	1974 KIBRIS III	1996 KARDAK KRİZİ	2010 MAVİ MARMARA
	1981 LİMNİ KRİZİ	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ	
YIPRATMA (ATTRITION)	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ		
ŞANTAJ (BLACKMAIL)	1945 SOVYET TALEPLERİ	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI
	1964 JOHNSON MEKTUBU		
ZORLAYICI DİPLOMASİ (COERCIVE DIPLOMACY)			
SINIRLI TIRMANDIRMA STRJ.(LIMITED ESCALATION)			
DİŞE DİŞ (TIT FOR TAT)	1974-1979 NOTAM-FIR		
KAPASITE TESTİ STRJ.(TEST OF CAPACITIES)			
KIRMIZI ÇİZGİ STRJ.(DRAWING A LINE) Karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önlemek için kararlılık ve azim gösterme stratejisi (CONVEYING COMMITMENT AND RESOLVE)			
ZAMAN KAZANMA STRJ.(BUYING TIME)	1929 KÜÇÜK AĞRI	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	2011 SURİYE KRİZİ
	1935 BULGARİSTAN KRİZİ		
BELİRSİZ	1942 STRUMA KRİZİ	1926 BOZKURT LOTUS	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI
	1958 IRAK KRİZİ		

1989 Bulgaristan Türklerinin göçe zorlanmasına ilişkin kriz sırasında Türkiye'nin Bulgaristan üzerinde baskı yaratmak üzere SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un arabuluculuğunu sağlamaya çalışması ise büyük ölçüde başarısız olmuştur. Sovyetler Birliği dönemin iç ve dış koşulları gereği Bulgaristan'ı karşısına almak istememiştir. Bu ise Bulgaristan'ı cesaretlendirmiştir.

2.20. Krizlerde Hasmın kriz Yönetim Stratejileri

Türkiye'nin dış politika krizlerinin bazılarının savunmacı bazılarının ise saldırgan kriz yönetim stratejileri çerçevesinde şekillendiği düşünüldüğünde Türkiye tarafından tasarlanmış veya tetiklenmiş olan krizlerde hasmın ilk tepkisinin savunmacı nitelikte olacağı beklenebilir. Bununla birlikte kriz yönetim sürecinde hasmın saldırgan kriz yönetim stratejilerine yönelmesi ya da krize özgü yeni stratejiler oluşturması da mümkündür. Tablo 26'da gözlenebileceği gibi Türkiye'nin dış politika krizlerinde hasmın kriz yönetim stratejileri aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

2.21. Krizlerde Şiddete Başvurma, Şiddetin Düzeyi

Türkiye'nin 34 dış politika krizinde kriz yönetim stratejileri bakımından şiddet düzeyi aşağıdaki tabloda yer almaktadır. 12 krizde şiddet unsuruna rastlanmazken özellikle sınır güvenliğini ilgilendiren 3 krizde taraflar arasında küçük ölçekli sınır çatışmaları yaşanmıştır. 7 dış politika krizinde ise Türkiye gerektiğinde topyekûn bir savaşı göze almış olduğunu gösterecek ölçüde sınırlı bir kuvvet kullanma tehdidinden yararlanmıştır. Bu krizlerde şiddet genellikle zorlayıcı diplomasinin bir unsuru olarak kullanılmıştır.

Tablo 27: Krizlerde Şiddet Seviyesi

ŞİDDET SEVİYESİ	KRİZLER		
ŞİDDET UNSURU YOK	1926 BOZKURT LOTUS	1968-1973 AFYON KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI
	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ
	1942 STRUMA KRİZİ	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ
	1964 JOHNSON MEKTUBU	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
KÜÇÜK ÇATIŞMA	1924 MUSUL KRİZİ	1929 KÜÇÜK AĞRI	1936 SANCAK KRİZİ
PSİKOLOJİK STRES VE BASKI YARATMA	1945 SOVYET TALEPLERİ	1958 IRAK KRİZİ	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	1974-1979 NOTAM-FIR	2010 MAVİ MARMARA
	1957 SURİYE	1981 LİMNİ KRİZİ	2003 DOĞU AKDENİZ MEB
İBRET VERİCİ GÜÇ KULLANMA TEHDİTİ	1964 KIBRIS I	1996 KARDAK KRİZİ	1997 S300 FÜZE KRİZİ
	1967 KIBRIS II	1991 NAHÇİVAN KRİZİ	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ
	1987 KITA SAH. KRİZİ	2011 SURİYE KRİZİ	
SALDIRGAN KUVVET KULLANMA			
CİDDİ ÇATIŞMA			
SAVAŞ	1974 KIBRIS III		

Bir krizde ise sınırlı bir savaşın gereği olarak Kıbrıs ile sınırlı olan savaşa başvurulmuştur. Krizlerde Türkiye'nin saldırgan amaçlı kuvvet kullanımı ve bunun gereği/sonucu olarak şiddete başvurduğunun örneğine rastlanmamıştır. Bu bağlamda askeri nitelikte ciddi bir çatışmanın da yaşanmadığı görülür.

Bu durum aslında Türkiye'nin kriz yönetiminde şiddete yer vermekten özellikle kaçındığını, ancak kararlılığın ve inandırıcılığın gerektirdiği durumlarda şiddet seçeneğini ölçülü bir şekilde kullandığını göstermektedir. Şiddet unsurunun yer almadığı krizlerin müzakere edilebilirliği yüksek konular olduğu dikkat çekmektedir. Statüko ve anlaşmaların ihlalinden doğan saldırgan eylemlerin tetikleyici olduğu krizlerde Türkiye şiddet seviyesini yükseltmekte ve krizin seyri içerisinde ibret verici ölçüde şiddete yer vermektedir.

2.22. Krizlerde Üçüncü Aktörler ve Katkıları

Dış politika krizlerinin yönetim süreçleri bakımından karar alıcının uluslararası/bölgesel sistemdeki mevcut koşul ve dengeleri dikkate alması gerekir. 1923-2015 zaman diliminde karşılaşılan dış politika krizleri büyük çoğunlukla ikili seyretmiş olsa da bazı krizlerde üçüncü aktörlerin sürece dahil olduğu görülmektedir. Üçüncü aktörler krizin tırmanarak savaşa dönüşmesini sağlamak adına krizin tarafları arasında bazı durumlarda iletişimi sağlayan aktör olarak katkıda bulunurken bazı krizlerde ise doğrudan taraflar arasındaki uyuşmazlığı sonlandıracak nihai kararı verecek aktör olarak yer almıştır. 1924-1926 Musul Krizi buna örnektir. Bu krizde taraflar arasındaki müzakerelerle uyuşmazlığı çözmek mümkün olamadığından Milletler Cemiyeti uyuşmazlığı ele alarak karara bağlamıştır. MC Meclis'i Lozan Barış Antlaşması hükümlerine dayanarak, Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın kararı ile teyit ederek sorunu esastan karara bağlamıştır. Devletlerarası uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda Daimi Adalet Divanı'nın yargı yetkisine başvurulacağının kabulü Türkiye'nin antirevizyonist bir dış politika izlemekte olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda uyuşmazlıklarını diplomatik-siyasi müzakere ve pazarlıklarla çözmeye çalışırken gerektiğinde hukuki-yargısal çözümlere de başvurulmuştur. Dolayısıyla Uluslararası Daimi Adalet Divanı ve 1945 sonrasında Uluslararası Adalet Divanı bir boyutuyla uyuşmazlık, çatışma, kriz süreçlerinde gerilimi azaltan tampon mekanizmalar olmuştur. Hukuksal-yargısal mekanizmalara yapılan başvurulardan 1926 Musul Krizi'nde uyuşmazlık Irak-İngiltere'nin görüşüne göre çözülürken 1927 Lotus-Bozkurt Krizi'nde uyuşmazlık Türkiye'nin tezleri doğrultusunda çözümlenmiştir.

1936 yılında ise Türkiye ile Fransa arasında Sancağın (Hatay'ın) statüsü konusunda ortaya çıkan kriz sürecinde taraflar konuyu MC gündemine taşımıştır. MC Meclisi taraflar arasındaki ilişkilerin sıcak bir çatışmaya dönüşmemesi ve uyuşmazlığın halli konusunda karar verebilmek amacıyla bir raportör (İsveç Temsilcisi Rickard Sandler) tayin ederek hazırlayacağı rapor sonucunda nihai kararını vereceğini belirtmiştir. Hazırlanan Sandler Raporu'nu dikkate alan MC Meclis'i Sancak'ın "ayrı bir varlık" olduğuna dair statüsünü tanıyarak Türkiye ile Fransa arasında varılan anlaşma doğrultusunda Sancak (Hatay)'da uygulanacak statü ve anayasa çalışmalarını başlatmıştır.

Üçüncü aktörlerin örgütsel düzlemde asıl katkıda bulunduğu dönem 1945 sonrasıdır. Bu dönemde kurulan evrensel nitelikle Birleşmiş Milletler ve sonrasında kurulan Avrupa merkezli örgütlerin pek çoğunda Türkiye kurucu, tam üye olarak yer almıştır. Dolayısıyla dış politika krizlerinin seyri içerisinde Türkiye söz konusu platformlardan krizdeki meşruiyetini dillendirmek için yararlanmıştır. Bu bağlamda en fazla ön plana çıkan örgütün BM olması anlaşılabilir bir olgudur. BM'nin barışı ve istikrarı korumada üstlenmiş olduğu rol dolayısıyla Türkiye'nin dış politika krizlerinde özellikle Kıbrıs krizlerinde tartışmalı bir etkisi bulunmaktadır. 1963 sonrasındaki her krizde BM Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreterin taraflar arasında müzakerelerle kalıcı bir çözümü sağlamaya dönük çabaları söz konusudur. Ancak bu çabaların kalıcı bir çözüm üretmiş olduğunu söylemek de pek mümkün değildir.

Krizlerdeki rolü bağlamında BM mekanizması zaman zaman çatışma-kriz süreçlerinde barış ve istikrarın bozulduğu gerekçesiyle şikâyet zemini olarak da kullanılmıştır. Örneğin 1957 Suriye Krizi'nde Suriye Türkiye'nin sınıra kuvvet yığmasını tehdit olarak değerlendirerek BM Güvenlik Konseyi'ne şikâyette bulunmuştur. 1974-1976 sürecinde ise Yunanistan Türkiye'yi Ege Denizi'nde kıta sahanlığına ilişkin ruhsat ve sismik faaliyetleri dolayısıyla şikâyet ederek BM Güvenlik Konseyi'nden ihtiyati tedbir almasını istemiştir. BM ise bilimsel nitelikteki faaliyetlerin devletlerin kıta sahanlığı haklarını ihlal etmediğini belirterek tarafları barışçıl müzakerelere davet etmiştir.

Üçüncü aktör bağlamında etkili bir başka örgüt ise NATO'dur. Gerek blok içindeki ülkelerle yaşanan krizlerde gerekse blok dışı ülkelerle yaşanan krizlerde NATO ittifakın temel çıkarlarını tehlikeye düşürebilecek bir gerginliği, tırmanmayı engellemeye çalışmıştır. Özellikle NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan krizlerde savaş riskinin yüksekliği örgüt içerisinde kaygı yaratmıştır. Bu gibi durumlarda örgüt içerisinde baskın aktör durumundaki ülkeler, özellikle ABD ve İngiltere kriz yönetim sürecinde etkin rol üstlenmiştir. ABD'nin kriz yönetim

süreçlerinde taraflar arasında doğrudan arabuluculuk misyonu üstlendiği görüldüğü gibi, krizin tırmanmasını önleyici bir baskın aktör rolü oynamıştır. 1974 Kıbrıs Krizi sonrasında Yunanistan'ın NATO askeri kanadından ayrılması ile NATO'da Yunanistan'ın yeniden askeri kanada dönüşüne ilişkin girişimler Türkiye'nin direnci ile karşılaşmış ve 1980 yılına kadar bu konuda bir ilerleme sağlanamamıştır. 1980 yılında Türkiye'deki askeri müdahale sonrasında konu yeniden gündeme geldiğinde "Rogers Planı" ile Türkiye vetosunu kaldırmış ve Yunanistan askeri kanada geri dönmüştür. Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü üçüncü aktörler bağlamında NATO'nun çatışma çözücü bir rol üstlenebileceğine dair beklentileri cesaretlendirmiş olsa da bu tarihten itibaren Yunanistan NATO'yu Türkiye ile mücadelenin bir platformu olarak kullanmasına yol açmıştır. 1981'den itibaren Limni'deki askeri varlığını NATO askeri planları içerisine dahil ederek adaları silahlandırmasına meşru bir zemin yaratmaya çalışması yeni krizlere neden olmuştur. Bu süreçte NATO Genelsekreteri ve askeri yetkililerinin zaman zaman Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde arabulucu rolü üstlenerek önemli konularda bir mutabakat sağlamaya çalıştığı görülmüştür. Genel olarak NATO'nun taraflar arasında doğrudan taraf tutmamaya özen göstererek dengeli bir siyasa izlediği söylenebilir.

Bir diğer çok uluslu/uluslarüstü örgütlenme olarak AB'nin de Türkiye-Yunanistan arasındaki krizlerde rol üstlenmiş olduğu söylenebilir: Ancak Avrupa Birliği'nin krizlerdeki tutumu Yunanistan ve Kıbrıs'ın bu örgüte tam üye olmasından dolayı tarafsız olmaktan uzaktır. AB'nin kriz durumlarında Türkiye ile Yunanistan-Kıbrıs arasındaki ilişkilerin genel seyrine bağlı olarak aday Türkiye'ye karşı üye Yunanistan ve Kıbrıs'ın yanında yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye bakımından AB ile ilişkiler bir tür koşulluluk ilişkisi içerisinde yürütülmektedir. Yıllık ilerleme raporlarında Türkiye'nin Kıbrıs ve Yunanistan ile yaşadığı uyuşmazlıkların çözümünde bir ilerleme kaydedilememesinin sorumluluğunun tek yanlı olarak Türkiye'ye yüklenmekte oluşu AB'ye arabulucu ve tarafsız bir çatışma çözücü aktör statüsü vermemektedir.

2.23. Krizlerin Sonuçlanması

Dış politika krizleri sonuçları bakımından aşağıdaki profili ortaya çıkarmaktadır. Hâlihazırda sürmekte olan ve uyuyan/uyutulan dış politika krizleri bir yana bırakılır ise 34 dış politika krizinden büyük çoğunluğunda kriz ya Türkiye'nin temel hedef, değer ve önceliklerini gerçekleştirecek şekilde sonlanmış veya krizin tarafları uzlaşarak krizi sonlandırmıştır. 12 dış politika krizinde elde edilen sonuç Türkiye'nin temel değer, öncelik ve çıkarlarını tam

anlamıyla gerçekleştirecek şekilde sonuçlanmıştır. Bu krizlerde Türkiye'nin hasmına göre daha fazla yarar sağlayarak krizi sonlandırdığı görülmektedir. 4 krizde ise krizin tarafları müzakere ve/ya pazarlıklarında her iki tarafı da memnun eden bir çözümde uzlaşabilmişlerdir.

11 krizde ise taraflar arasında krizi sonlandıracak "uzlaşı" resmi açıklamalara dayandığı veya krizi tetikleyen eylem, davranışta ısrar edilmediği için zımni bir uzlaşı söz konusudur. Aslında zımni uzlaşıda krizin taraflarından herhangi birinin beklentilerinin tam anlamıyla diğerine kabul ettirilebilmiş olmasından çok da söz etmek mümkündür. Deyim yerindeyse bu karşılıklı meydan okumada bir tür "pata" hali söz konusudur. Türkiye'nin dış politika krizlerinin sonuçları bakımından tartışmalı bir nokta uyutulan krizler açısından ortaya çıkmaktadır. 1981 Limni Krizi, 1992 TCG Muavenet Krizi ve 2003 Süleymaniye Baskını Krizi aslında "uyutulan kriz"lerdir. Bu krizlerde Türkiye'nin krizi tetikleyen olaya tepkisine bakıldığında Türkiye'nin krizi tırmandırmayı çıkarları açısından uygun görmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bir anlamda krizin kaldığı yerden yeniden tekrarlanması ihtimali ve/ya yatay bir krizi tetiklemesi olasılığı vardır. Karar alıcının algısında söz konusu krizlere ilişkin uyuşmazlık noktalarında tatminkâr bir pazarlık, müzakere, uzlaşı yaratılabilir ise bu krizlerin de sonlandırılabilmesi sağlanabilecektir. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde TCG Muavenet'in vurulması ve Süleymaniye Baskını ile ortaya çıkan kriz taraflar arasında yapılan sivil-asker müzakerelerinde ele alınarak bir ortak zemin bulunmuştur. Dolayısıyla bu krizlerin sonunda Türkiye sonucu kabullenmekle aslında yenilgiye uğramıştır. Dikkat çekici nokta her üç krizin de askeri güvenlik boyutunun yanı sıra ve krizi tetikleyen eylemin askeri niteliğe sahip olmasıdır. Kriz yönetim süreci dikkate alındığında görece uzun bir zaman diliminde ortaya çıkan Musul'un Misakı Milli sınırları içerisinde kabul edilerek bu bölgenin Türkiye'nin sınırları içerisine katılmasını sağlama hedefi gerçekleştirilememiştir. Hedef odaklı bir kriz yönetiminin başarısı veya başarısızlığı tartışıldığında Musul'un sınırlarımız içerisine katılamamış olması "yenilgi" olarak değerlendirilebilir. Oysa burada mutlak bir yenilgiden daha çok bir uzlaşıya razı olma söz konusudur. Karar alıcı siyasal sorumlu dönemin iç ve dış koşullarını dikkate alarak Musul üzerindeki ısrarından vazgeçmeyi öncelikleri bakımından en uygun çözüm olarak değerlendirmiştir.

Dış politika krizlerinin sonlandırılmasında nasıl bir yönteme başvurulduğu ise Tablo 28-29'da açıklanmaktadır. Buna göre 7 krizde Türkiye kriz sürecini hasmı ile yapmış olduğu resmi bir anlaşma ile sonlandırmıştır. Bu anlaşmalardan dördü sınır ve statü belirleyen anlaşma olduğu için ayrıca önemlidir; Musul, Hatay, Küçük Ağrı ve Lotus-Bozkurt krizlerinde taraflar

aralarında kabul ettikleri anlaşma ile bir statü ortaya çıkartmışlardır. 1976 kıta sahanlığı krizini sonlandıran Bern Anlaşması taraflar arasında bir tür moratoryum oluşturmuştur. Her iki ülke de sınırlandırma anlaşması yapılacağı zamana kadar karasuları dışında kıta sahanlığı faaliyetine girişmeyeceklerdir. 1974 Kıbrıs Krizi'ni sonlandıran ise savaşan taraflar arasında kabul edilen ateşkes anlaşmasıdır. Bu ateşkes anlaşması Kıbrıs Rumları ile garantör Türkiye arasındaki askeri çatışma halini durdurmuştur.

Tablo 28: Türkiye Bakımından Dış Politika Krizlerinin Sonlanması-1

SONUCUN NİTELİĞİ	KRİZLER		
ÜSTÜNLÜK SAĞLAYICI	1926 BOZKURT LOTUS	1967 KIBRIS II	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ
	1929 KÜÇÜK AĞRI	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	1991 NAHÇİVAN KRİZİ
	1936 SANCAK KRİZİ	1974 KIBRIS III	1987 KITA SAH. KRİZİ
	1964 KIBRIS I	1968-1973 AFYON KRİZİ	1997 S300 FÜZE KRİZİ
UZLAŞI	1924 MUSUL KRİZİ	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	1996 KARDAK KRİZİ
			2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
ZIMNİ UZLAŞI	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI	1964 JOHNSON MEKTUBU
	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	1935 BULGARİSTAN KRİZİ
	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	1981 LİMNİ KRİZİ	1974-1979 NOTAM-FIR
		1958 IRAK KRİZİ	1957 SURİYE
KRİZ HALİ DEVAM EDİYOR	2003 DOĞU AKDENİZ MEB	2010 MAVİ MARMARA	2011 SURİYE KRİZİ
BELİRSİZ	1942 STRUMA KRİZİ	1945 SOVYET TALEPLERİ	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
YENİLGİ			

1974'ten günümüze Kıbrıs sorununa bir kalıcı çözüm üzerinde anlaşılamamış olmasına rağmen Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında ateşkesi onulmaz bir şekilde bozacak bir ihlal durumu söz konusu olmamıştır. BM Barış Gücünün kontrolünde olan ara bölge ve sınırı aşmaya yönelik kimi sivil girişimler ise kısa süreli gerginlikler doğurmuş ancak askeri çatışmalara dönüşmemiştir. 1998 Suriye-Öcalan Krizi'nde ise krizi sonlandıran resmi anlaşma taraflar arasında imzalanan Adana Protokolü olmuştur. Bu protokol ile Suriye, topraklarında Türkiye aleyhinde faaliyetlere destek olmama, barındırmama yükümlülüğü altına girdiği gibi gerektiği durumlarda Türkiye'nin Suriye toprakları üzerinde incelemelerde bulunmasına da rıza göstermiştir. Ancak 2010 sonrası Türkiye-Suriye ilişkilerinin seyrinin değişmesi Adana Protokolü'nün yeni süreçte işlerliğini ortadan kaldırmıştır.

Tablo 29: Türkiye Bakımından Dış Politika Krizlerinin Sonlanması-2			
SONUCUN ŞEKLİ	**KRİZLER**		
RESMİ ANLAŞMA	1924 MUSUL KRİZİ	1936 SANCAK KRİZİ	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ
	1926 BOZKURT LOTUS	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI	
	1929 KÜÇÜK AĞRI	1974 KIBRIS III	
YARI RESMİ ANLAŞMA			
TEK TARAFLI ANLAŞMA			
TEK TARAFLI DEKLARASYON	1945 SOVYET TALEPLERİ	1967 KIBRIS II	1991 NAHÇİVAN KRİZİ
	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	1997 S300 FÜZE KRİZİ
	1964 KIBRIS I	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	
KARŞILIKLI DEKLARASYON	1957 SURİYE	1987 KITA SAH. KRİZİ	1974-1979 NOTAM-FIR
			1996 KARDAK KRİZİ
KRİZ HALİ DEVAM EDİYOR	2003 DOĞU AKDENİZ MEB	2010 MAVİ MARMARA	2011 SURİYE KRİZİ
ZAMANLA UNUTULMA	1942 STRUMA KRİZİ	1968-1973 AFYON KRİZİ	1992 TCG MUAVENET KRİZİ
	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1981 LİMNİ KRİZİ	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
	1964 JOHNSON MEKTUBU	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI
	1958 IRAK KRİZİ		
BELİRSİZ	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ		

Sekiz dış politika krizinde ise Türkiye'nin muhatabı durumundaki aktörün kriz sürecini yumuşamaya dönüştüren açıklamaları ile kriz sonlandırılmıştır. Taraflar arasında resmi-yarı resmi bir anlaşma imzalanmamış olmasına rağmen hasmın Türkiye'nin beklentilerini tatmin eden bir açıklama yapmış olması yumuşamayı ve krizin sonlandırılmasını mümkün kılmıştır. 3 krizde ise yumuşama sürecini başlatan ve/ya krizi sonlandıran açıklama tarafların ortak iradesini yansıtmıştır. 1957 Suriye, 1987 Ege Denizi Kıta Sahanlığı, 1974-1979 NOTAM-FIR krizlerinde taraflar karşılıklı olarak yaptıkları açıklamalarda krizi tetikleyen davranışlarında ısrar etmeyecekleri veya bu istemlerine son vereceklerini dillendirmişlerdir. Dolayısıyla bir anlamda statüko öncesi duruma geri dönülmesi sağlanmıştır.

Dış politika krizlerinden 10'unda ise krizin sonlanması zamana yayılarak unutulması şeklinde gerçekleşmiştir. Yumuşama sürecini başlatan girişimlerin ardından taraflar arasındaki gerilim, tırmanma ve stresin düzeyindeki azalmaya koşut olarak kriz tarafların gündeminde giderek daha az yer almaya, dillendirilmeye başlanmıştır. Kimi zaman Türkiye özelinde iç ve dış politikanın gündeminde yer alan başka konuların daha fazla önemsenmesi unutulma

sürecinin işleyişini kolaylaştırmıştır. 3 krizde ise kriz hali devam etmektedir. Bu krizler içerisinde tarafların kriz halini sonlandırmaya dönük açıklamalar yaptığı Mavi Marmara Krizi açıklamalara rağmen hâlihazırda hala tam olarak sonlandırılabilmiş değildir.

Resmi açıklamalarda iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan gerilim ve stresi sonlandırmaya yönelik bir irade yansıtılmış olsa da krize yol açan olay sırasında sivillerin öldürülmesi ve mağdurların ailelerinin açmış oldukları davaların sürmekte oluşu en büyük engel olarak devletlerin karşısına çıkmaktadır. Sonucun niteliği bakımından değerlendirildiğinde, 1945 Sovyet Talepleri Krizi'nde taraflardan herhangi birinin açık bir başarısından daha çok bir belirsizlik vardır. Bu belirsizliğin yaratmış olduğu algısal güvensizlik büyük ölçüde 1953 yılına değin sürmüştür. Josef Stalin'in ölümü ardından Nikita Kruşçev'in Stalin dönem taleplerinden vazgeçtiğini, Türkiye ile iyi ilişkiler kurmayı arzuladıklarını açıklaması kriz sonrası evreyi şekillendirmiştir. Türkiye açısından bir "başarı"dan söz etmek mümkün müdür? Türkiye kriz sürecinde Sovyetler Birliği'nin taleplerini büyük ölçüde kendi kapasitesi ve siyasi iradesi ile göğüslemiştir. Yürütmüş olduğu diplomatik-siyasi girişimler sonucunda Sovyetler Birliği'ne karşı bir asimetrik güç dengesi elde etmiş olması bir başarı olarak kabul edilebilir. Ancak bunun sonucunda Sovyetler Birliği "öteki"leştirildiği gibi yapılan tercih özerk dış politikanın da sonunu getirmiştir.

2.24. Kriz Sonrası Durum

Dış politika krizlerinde yumuşamanın ardından oluşan kriz sonrası evrede nasıl bir durum oluşmaktadır? Kriz analizi bakımından aslında kriz sonrası evre taraflar arasındaki ilişkilerde krizin nasıl bir etki yarattığının gözlenmesine olanak verir. Krizin yaratmış olduğu etki dikkate alındığında eğer kriz yönetim süreci sonunda taraflar diplomatik, siyasi, hukuksal araç ve yöntemlerle uyuşmazlık yaratan konuya tatminkâr bir çözüm üretmişse kriz sonrası evrede taraflar arasında "normal" ilişki düzey yakalanmış demektir. Ancak pek çok krizde aslında bu durum istisna oluşturur. Taraflar krizi tetikleyen davranış sonrasında kriz yönetim süreciyle beraber yumuşamayı başlatarak kriz yönetim sürecinde tırmanmanın önüne geçebilmiş olsalar da uyuşmazlığın kendisini ortadan kaldıracak girişimleri gerçekleştiremezler. Dolayısıyla bu durumda kriz sonlandırılmış olmasına rağmen uyuşmazlık-çatışma hali sürer.

Türkiye'nin dış politika krizleri dikkate alındığında aşağıdaki Tablo 30'dan da görüleceği üzere bazı krizler uyuşmazlığın da çözüldüğü ve tarafların yeni bir statü kurmak konusunda anlaşmış olduğu krizlerdendir. Tarafların kriz sonrasındaki statü konusunda anlaşmış oldukları krizlerin sayısı

6'dır. Bu krizler sonlandırırken taraflar arasında bir resmi anlaşma ile yeni bir statü yaratılmıştır. Sekiz dış politika krizinde ise kriz sonrası evrede krizi tetikleyen gelişmenin öncesine, yani uyuşmazlık-çatışma evresine geri dönülerek krizin daha fazla tırmanmasının önüne geçilebilmiştir. Bu krizlerden bazılarının yatay veya dikey tırmanma yoluyla tekrarlanma olasılığı bulunmakla birlikte savunmacı tarafın kararlılık ve azminin yeniden tırmanmanın önünde engel oluşturduğu görülmektedir. 1987 Ege Denizi Kıta Sahanlığı Krizi, 1997 S-300 Füze Krizi bu türden krizlere örnektir. Tetikleyici eylem öncesinde taraflar arasında kabul edilmiş statüyü tek yanlı bir eylemle değiştirme girişiminin başlattığı kriz sonrasında ihlali gerçekleştiren taraf ihlal girişiminden geri adım atarak statüko öncesi duruma geri dönmüştür. Beş krizde ise yine statüko öncesi duruma geri dönülmüş olmakla birlikte taraflar arasındaki ilişki düzeyi ve uyuşmazlığın niteliği özelinde bir farklılaşma söz konusudur. Bu durum ne tam bir yeni statüdür ne de açık bir anlaşma ile gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte taraflar kriz sonrasında tetikleyen eylem/girişimin öncesine dönmeyi kabul etmiştir. Yeni durum ise taraflara krizin odağındaki uyuşmazlık konusunda artık öncesinden farklı bir pozisyonda olmayı dayatmaktadır. Örneğin Kardak krizinde krizi tetikleyen eylem Yunanistan'ın Kayalıklara asker çıkartmasıdır ve krizi sonlandıran zımni uzlaşı kayalıklardan askerin geri çekilmesi üzerinedir. Taraflar eş zamanlı olarak askerini Kayalıklardan çekmiş olmasına rağmen fiili durumu yaratan Yunanistan askerini çekmekle Kayalıklar üzerindeki egemenlik iddiasını tartışmalı hale getirmiş, deyim yerindeyse "gri bölge" olduğunu kabullenmiştir. 1991 Nahçivan Krizinde ise Ermenistan Nahçivan'ı işgal ederek bir oldu-bitti yaratmak istemiş, Türkiye'nin uyguladığı zorlayıcı diplomasi sonucunda Nahçivan'ın özerk bölge olduğunu kabullenerek işgali sonlandırmak zorunda kalmıştır. Bu aşamadan sonra Türkiye'nin Nahçivan'ın statüsünün ihlali söz konusu olduğunda müdahalede bulunabileceği gerçeği kabullenilmiştir. Dolayısıyla kriz öncesinde Türkiye'nin askeri müdahalede bulunabileceği olasılığı muğlak iken kriz sonrasında bunun gerçekliği ortaya çıkmıştır.

Sekiz dış politika krizinde ise kriz sonrası zımni bir yeni statü oluşmuştur. Buna göre taraflar krizi sonlandırmış olmakla birlikte aralarında yeni statüyü kabullenmiş olduklarını gösteren resmi-yarı resmi bir anlaşma yapmayı başaramamışlardır. Bununla birlikte yeni statüyü aşındıracak veya sorgulayacak yeni bir meydan okuma için ya istekleri veya kapasiteleri henüz oluşmadığı için zımni statüyü kabul etmektedirler. Dolayısıyla kimi krizlerde zımni statüyü kendi yararına değiştirebileceğini düşünen saldırgan tarafın yeniden bir meydan okumaya girişerek krizi yatayda veya dikeyde

tırmandırmaya çalışması da olasılıklar içerisindedir. Nitekim Kıbrıs krizlerinde olduğu gibi Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan 1964 sonrasında krizin sonlanması ile oluşan durumu bir süre sonra yeniden değiştirmeye girişmiş ve yeni bir kriz doğmuştur. 1981 Limni Krizi dikkate alındığında ise Türkiye'nin krizi uyutmayı kabul etmiş olması oluşan zımni statüden memnun olduğu anlamına gelmemektedir. Hâlihazırda adaların silahsızlandırılmış statüsünün ihlalini kabul etmediğini gösteren girişimlerini diplomatik, siyasi ve askeri platformlarda sürdürmektedir.

Tablo 30: Türkiye Bakımından Dış Politika Krizlerinde Kriz Sonrası Durum

KRİZ SONRASI DURUM	KRİZLER		
STATÜKO ANTE	1955 6-7 EYLÜL OLAYLARI	1968-1973 AFYON KRİZİ	1994-1995 EGE DENİZİ KRİZİ
	1957 SURİYE	1987 KITA SAH. KRİZİ	1997 S300 FÜZE KRİZİ
	1958 IRAK KRİZİ	1989-1990 BATI TRAKYA KRİZİ	
STATÜKO ANTE +	1988 -1991 IRAKLI SIĞINMACILAR KRİZİ	1991 NAHÇİVAN KRİZİ	2014 IŞİD REHİNE KRİZİ
	1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ	1996 KARDAK KRİZİ	
ANLAŞARAK YENİ STATÜ	1924 MUSUL KRİZİ	1929 KÜÇÜK AĞRI	1973 -1976 KITA SAHANLIĞI
	1926 BOZKURT LOTUS	1936 SANCAK KRİZİ	1998 SURİYE - ÖCALAN KRİZİ
ZIMNİ YENİ STATÜ	1935 BULGARİSTAN KRİZİ	1964 JOHNSON MEKTUBU	1974-1979 NOTAM-FIR
	1945 SOVYET TALEPLERİ	1967 KIBRIS II	1981 LİMNİ KRİZİ
	1964 KIBRIS I	1974 KIBRIS III	
KRİZ HALİ DEVAM EDİYOR	2003 DOĞU AKDENİZ MEB	2010 MAVİ MARMARA	2011 SURİYE KRİZİ
BELİRSİZ	1942 STRUMA KRİZİ	1992 TCG MUAVENET KRİZİ	2003 SÜLEYMANİYE BASKINI

1935 Bulgaristan Krizinde ise Bulgaristan'ın Türkiye'nin Trakya Bölgesi'ni silahlandırma girişimine göstermiş olduğu tepkiyi Türkiye'nin bu ülkeye güvence vermesine rağmen gideremeyiş olması Bulgaristan'ı iknaya yetmemiştir. Bulgaristan'ın Balkan Antantı'na katılmayı kabul etmemesi sonucunda Balkanlar'da kamplaşmanın izleri keskinleşmiştir. Türkiye ve Yunanistan statükocu eksende yer alırken Bulgaristan revizyonist eksende ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiştir.

3. DEĞERLENDİRME

Araştırma soru ve hipotezlerimizin sınanmış olduğu 34 dış politika krizinden elde edilen öz değerlendirmeler aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz; krizlerin her birine ilişkin kriz özetlerimiz ise sonuç raporunun sınırlılıklarını fazlasıyla aştığı için internet sitemizde kriz ana sayfalarında sunulmaktadır.

Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi boyunca tarafı olduğu ve farklı hükümetler tarafından yönetilen dış politika krizleri Türkiye'nin siyasal coğrafyasındaki meydan okumalardan doğmaktadır. Önemli ölçüde ulus devlet oluşturma sürecinden kaynaklanan statü oluşturma mücadelesi Türkiye'de siyasal karar alıcıların dış politika davranışlarına, beklentilerine şekil vermiştir. Toprak bütünlüğünün korunması, güvenliğin sağlanması ve antlaşmalarla oluşturulmuş statünün [ahdi hukukunun] ihlal edilmesine karşı duyarlılıkla şekillenen bir dış politika önceliği hemen her hükümet için geçerliliğini büyük ölçüde korumuştur. Dış politikanın geneline hakim olan ulusal çıkar tanımlaması ise tıpkı güvenliğin tanımlanmasında olduğu gibi değişikliğe uğramıştır. Lozan sonrasındaki süreçte karar alıcıların temel değer ve öncelikleri Türkiye'nin ahdi hukuku olduğu için Lozan'dan arta kalan sorunların çözümünde duyarlılık üst düzeydedir. Egemenlik haklarına getirilen kısıtlardan kurtulmak, toprak bütünlüğünü ihlal eden davranışlara izin vermemek öncelikli görüldüğünden karar alıcılar bunları bozacak davranışlar gerçekleştiğinde "kriz" yaratmayı göze almışlardır. Örneğin genç bir Cumhuriyetin bağımsızlığı ve egemenlik haklarının sorgulanmasının bir işareti olarak algılanan Bozkurt-Lotus Krizi'nde yargılama yetkisinin sorgulanmasını ciddi bir tehdit olarak kabul etmiştir. Bu durumun sonraki yıllarda da sürdüğü somut olarak söylenebilir. Özellikle Lozan Barış Antlaşması başta olmak üzere Türkiye'nin imzalamış olduğu ikili/çok taraflı uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan hak ve sorumluluklarının ihlali söz konusu olduğunda "kriz"lere tırmanma süreci yaşanabilmiştir. Buradaki sorumluluğu sadece Türkiye'nin içe karşı sorumluluğu değil aynı zamanda ülke sınırları dışında kalan soydaşları söz konusu olduğunda da geçerlidir. Örneğin Hatay, Yunanistan, Bulgaristan, Kıbrıs gibi ülke sınırları dışındaki Türkler söz konusu olduğunda Türkiye'nin

statünün korunmasındaki duyarlılığı krizlere taraf olmasına neden olabilmiştir. Benzer şekilde Nahçivan'ın statüsü söz konusu edildiğinde de geçerlidir.

Dış politika krizlerinin tarafları açısından bakıldığında Cumhuriyet döneminde dış politika krizlerinin büyük ölçüde yakın coğrafyasında çoğu kez sınır paylaştığı ülkelerle yaşandığı görülür. Bunun istisnası ise ABD'dir. Bu devletle yaşanan krizler aslında müttefiklik ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkmıştır. 1945 sonrasında Türk askeri, ekonomik ve siyasal hayatında önemli bir yer kapsayan ve pek çok açıdan özerk bir siyasa izlenmesini güçleştiren karmaşık ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi zaman zaman "kriz"ler üretilmesine yol açmıştır. Dönemi bakımından görece büyük güç olarak kabul edilen İngiltere ve Fransa ile yaşanan krizler ise bu ülkelerin Ortadoğu'daki mandaterlik yükümlülükleri çerçevesinde şekillenmiş olduğundan yine aslında Suriye ve Irak özelinde değerlendirilebilir. Suriye, Irak, Bulgaristan ile olan komşuluk ilişkilerinde yaşanan uyuşmazlıkların yaratmış olduğu krizler toprak bütünlüğü bakımından olduğu kadar statü ile de ilgilidir. Türkiye'nin dış politika krizlerinde taraf olan ülkeler sıralamasında Yunanistan'ın ön sırlarda yer alması anlaşılabilir bir durumdur. Bu ülke ile olan uyuşmazlık konularının siyasi, hukuki ve teknik boyutu çok sayıda krizin ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Yunanistan ile olan krizlerin çerçevesine Kıbrıs krizlerini de eklemek yerinde olacaktır. Bunun nedeni her iki ülkenin de Kıbrıs sorununa doğrudan taraf oluşlarıdır. 1960 statüsünü kuran üç ülkeden ikisi Türkiye ve Yunanistan'dır; diğeri ise İngiltere'dir. Dolayısıyla Kıbrıs özelinde yaşanan krizlerde Yunanistan her zaman süreç içerisine dahil edilmek zorunda kalınmıştır.

Tarafları açısından en çarpıcı örnekler 2000'lerde Türkiye'nin gündemine dahil olmuştur. 2010 yılında gerçekleşen Mavi Marmara Krizi, 2014 yılında gerçekleşen IŞİD Rehineler Krizi bu "özgün" örneklerdir. Mavi Marmara Krizi ile Türkiye ile İsrail ilk kez bu denli ciddi bir krizin tarafı olmuşlardır. Bu krizin yönetilmesi sürecinde karşılaşılan güçlükler ve gerilimin şiddetinin/yoğunluğunun askerileşme olasılığı zaman yayılarak hafifletilmiş olsa da Türkiye doğrudan kendisini ilgilendirmeyen bir konuda [Gazze'ye uygulanan abluka ve uluslararası insani yardım konusunda] İsrail ile krizin içinde bulmuştur. Kriz öncesi gelişmeler ve yönetilme süreci dikkate alındığında ise her iki ülkenin de krizin gelişini görmüş olmasına rağmen önlemekte yetersiz veya isteksiz davrandıkları söylenebilir.

Siyasi liderlerin değişmiş olmasının yanı sıra uluslararası sistemin yapısındaki değişiklikler de karar alıcının ülke sınırları içerisindeki konumunu etkilemiştir. Klasik güç dengesinin temel aktörleri ile Türkiye 1945 yılına değin

sınır komşuluklarını sürdürmek zorunda kalmıştır. Bu dönemdeki krizlerin Türkiye'nin sınırlarının belirlenmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması konusu ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Görece zayıf materyal bir güç olan Türkiye'nin sistemde baskın rol oynayan ülkelerle uyuşmazlıklarının/çatışmalarının/krizlerinin çözülmesinde bu güçlerin dönemin koşullarında giderek zayıflayan kapasitelerinin yanı sıra Türkiye'nin kararlılığının da rolü olduğu söylenebilir. "Büyük Güç"lerin zayıflaması veya kendi toprakları, öncelikli çıkarları ve güvenlikleri tehlikeye düştüğü durumlarda Türkiye'nin dış politika hedeflerini gerçekleştirmede daha başarılı olduğu görülür. Bununla birlikte 1990 sonrası dönemde bölgesel alt sistemdeki çatışmaların doğrudan veya dolaylı etkisini Türkiye'nin dış politikası üzerinde de görmek mümkündür. İncelediğimiz dış politika krizlerinin bir kısmının bu yapısal değişikliğin etkisi altında yönetilmiş olduğu görülür. Hatta Sovyetler Birliği'nin dağılması, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Balkanlarda Yugoslavya'nın dağılması, Ortadoğu'daki "Arap Baharı"nın etkileri çok merkezli uluslararası sistemde Türkiye'nin gerek dış politika krizlerine gerekse uluslararası krizlere müdahil olması sonucunu doğurmuştur. Bölgesel meydan okumaların etkisi Türkiye'yi çoğu kez bir tercihe zorlarken istikrarsızlığın dışında kalmayı da zorlaştırmıştır. Mikro milliyetçiliklerin yükselmesi ve etnik-dinsel çatışmaların etkileri Türkiye'nin de dış politikasında seçeneklerini daraltmıştır. 2010 sonrasında Suriye özelinde yaşanan iç çatışmaların dolaylı/doğrudan etkileri dikkate alındığında Türkiye'nin izole bir dış politika izlemesi ve gelişmelerin dışında kalması mümkün olmadığı gibi bazı durumlarda müdahil olmak hükümetin iradi tercihini de yansıtmıştır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin dış politika krizlerinde yürütme erkini oluşturan kişi ve kurumların ortak iradesiyle şekillenen bir değer, öncelik, güvenlik, tehdit, çıkar tanımı olduğu gözlenmektedir. Bu durum özellikle 2000'lerin başına değin özellikle böyledir. Önemli sayılan konular "ulusal dava" olarak görülürken farklı hükümetlerin araçsal-yöntemsel farklılıkları ile şekillenen süreçler gözlenmiştir. Ancak bu değişikliklerin bütünüyle kesintisiz olduğu da iddia edilmemektedir. Hükümetlerin demokratik seçimlerle işbaşında olmadığı dönemlerde, ara rejim dönemlerinde söz konusu genel çizginin dışındaki uygulamalara da rastlamak mümkündür. Bunun gerekçelerinden belki de en önemlisi dış ve güvenlik politikalarına ilişkin kararlarının alınması sürecinde Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı bürokrasisinin zaman zaman sürecin dışında bırakılması veya bu iki kurumdan gelen bilgi ve verilerin gerektiği gibi dikkate alınmamasıdır. Özellikle kriz durumlarında karar alma biriminin görece dar bir kadrodan oluşmasına karşın bu birimin kararlarını verme sürecinde bilgi ile

besleyen/destekleyen bürokratik süreç içerisindeki kadrolardır. Dış politika kültürünü ve Dışişlerinin hafızasını devre dışı bırakarak alınan kararların kısa ve orta vadede zararları görülerek esas çizgiye geri dönüldüğü pek çok örnekte gözlenebilmektedir. Kabaca 2000'lere değin kamu düzeninin işleyişi içerisinde bu kurumsal kültürün korunmasında olabildiğince özenli bir işleyişin olduğu söylenebilir. Nitekim uluslararası sistem değişliklerinin dayatması ile Türkiye'de de Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'nın strateji üretebilme yeteneğini geliştirmeye çalıştığı ve kurumsal yenilikleri gerçekleştirmek için çaba gösterdiği görülmektedir. Bu çerçevede özellikle Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarındaki öncelikleri çerçevesinde yeniden bir yapılanma arayışlarının sonucunda kriz durumlarında harekete geçebilecek ve karar alıcının hızlı ve etkin karar almasını kolaylaştırarak alınan kararları uygulamaya geçirecek bir "koordinasyon merkezi"nin yaşama geçirilmesi gerekmiş ve bunun sonucunda Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi oluşturulmuştur. Ancak bu yapılanmanın geliştirilmesi ve yetki, sorumluluk ve görev tanımları bakımından kamu bürokrasisi ile uyumlu hale getirilmesi için çaba gösterilmesi gerekirken 2010 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Özellikle acil durumlarla ilgili faaliyetlerin koordinasyonu için Başbakanlık bünyesinde kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ise görev, yetki ve sorumluluk tanımları gereği dış politika ve güvenlik alanında ortaya çıkan "acil durum" ve "kriz"lerle ilgilenmemektedir. 2010 yılında kabul edilen "Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"da kurulmasına karar verilen "Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi Genel Müdürlüğü" ise henüz işlevsellik kazandırılamamış bir girişim durumundadır. Dış ve güvenlik politikalarını ilgilendiren konularda genellikle *ad hoc* süreçlerin işletildiği görülmektedir.

Türkiye'nin dış politika krizlerinde uygulamış olduğu kriz yönetim stratejileri bakımından dikkate değer bulgu ise kuvvet kullanma tehdidi ve kuvvet kullanma seçenekleridir. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde meşruiyet ilişkileri dikkate alınarak Türkiye kriz yönetim stratejilerinde kararlılığının bir ifadesi olarak askeri yöntemleri diplomatik çabalarını güçlendirmek amacıyla kullanmıştır. Musul Krizi, Küçük Ağrı Krizi, Hatay Krizi, Nahçivan Krizinde sınırlarında askeri etkinliklerini arttırarak güç gösterisinde bulunurken 1960 sonrasındaki krizlerde zorlayıcı diplomasi stratejisinin bir gereği olarak kuvvet kullanma tehdidinden yararlanarak krizi kendi istemlerini kabul ettirerek çözmüştür. 1974 Kıbrıs Krizinde ise sınırlı bir savaşa dönüşmekle birlikte başarılı bir askeri harekât icra etmiştir. Bu durum Türkiye'nin statükonun korunması ve ahde vefaya dayalı dış politikası ile uyumlu bir kriz yönetim anlayışını yansıtmaktadır. Krizler eğer ahdi hukukun ihlalinden kaynaklanıyor veya hasmın fili durum yaratarak statükoyu tek yanlı

değiştirmesi söz konusu ise Türkiye bu durumu temel değer, öncelik ve çıkarları bakımından saldırgan bir davranış olarak kabul ederek tepki göstermektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi dış politika krizlerimizin büyük çoğunluğunda statükonun korunması eksenli bir kriz yönetim stratejisi izlendiği söylenebilir. Türkiye'nin tasarlamış olduğu krizler açısından da aynı anlayışın olduğu görülmektedir. 34 dış politika krizinden bazılarında (örneğin 1929 Küçük Ağrı, 1974-1976 Ege Denizi, 1998 Suriye-Öcalan krizleri) Türkiye krizlerin tasarlayıcısı olmakla birlikte hukuki-siyasi meşruiyete sahiptir. Çünkü yaratmış olduğu fiili durumlar ya hasmı müzakere masasına oturmaya ikna etme veya hasmın yaratmış olduğu saldırgan davranışı önlemeye dönük olarak tasarlanmıştır. A. George'un krizlere ilişkin ayrımı ile Türkiye'nin kriz yönetim stratejilerinin savunmaya yönelik stratejiler olduğu kolaylıkla söylenebilir. Bunun istisnası sayılabilecek örnek ise 2010 sonrasında Suriye'ye ile yaşanan krizlerdeki stratejisidir. Suriye krizinde Türkiye'nin Suriye'deki yönetimi hedefine alarak yönetim değişikliğini talep etmesi ve rejim muhaliflerini desteklemesi George'un sınıflandırmasında savunmacı stratejilerle saldırgan kriz yönetim stratejileri keskin çizgiye işaret etmektedir. George'a göre zorlayıcı diplomasi tam da bu noktada saldırgan kriz yönetim stratejilerine yaklaşmaktadır ve meşruiyet açısından tartışmalı bir durum ortaya çıkmaktadır. Literatürde tartışılmaya başlanan "koruma sorumluluğu" kavramı ise devletlerin içişlerine hangi ölçütler çerçevesinde müdahil olunabileceğine dair bir tartışmayı başlatarak kriz yönetim stratejilerinin savunmacı-saldırgan ayrımına yeni bir yorum getirmektedir.

Projemizin araştırma sorularına cevap oluşturan bulgularımız ekseninde analiz çerçevemizin genişletilmesi mümkündür. İlerleyen süreçte elimizdeki verilerin yeni analizlerle sınanması ve Türkiye'nin dış politika karar alma süreçleri, kriz yönetim kültürü bağlamında literatürü zenginleştirebilir. Yaptığımız çalışma bu yöndeki girişimler açısından küçük fakat önemli bir adım niteliğini taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Raporda Atıf Yapılan Kaynaklar Listesi

AKSU, F. (2008). **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**, İstanbul: Bağlam Yay.

AKYEŞİLMEN, N. (Ed.) (2013). **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi,** Ankara: ODTÜ Yay.

AXT, H.J., Milososki, A. and Schwarz, O. (2006). "Conflict – A Literature Review". http://documents.mx/documents/conflict-review.html

AYMAN, G. (2000). **Tırmandırma Siyasetinde Bir Örnek: S-300 Krizi,** Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay.

BAYIR, Ö. E. ve SÖNMEZOĞLU, F. (2014). "Dış Politika Analizinde Temel Öğeler", Faruk Sönmezoğlu ve Özgün Erler Bayır (Der.), **Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış**, İstanbul: Der Yay.:

BEACH, D. (2012). **Analyzing Foreign Policy**, Basingstoke: Palgrave Macmillian.

BİNGÖL, O. (2012). "Uluslararası Krizlerde Liderin Rolü" **Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar**, (Ed.) Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil, Ankara: Barış Kitap.

BRECHER, M. (1993). **Crises in World Politics: Theory and Reality.** Oxford: Pergamon Press.

BRECHER, M. (2008). **International Political Earthquakes.** University of Michigan Press.

BRECHER, M. and WILKENFELD, J. (2000). **A Study of Crisis.** Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. (paperback and CD version)

BRECHER, M. and JAMES, P. (1986). **Crisis and Change in World Politics.** Boulder, C0: Westview Press.

BRECHER, M. and WILKENFELD, J. (1988). **Crises in the Twentieth Century: Vol. I. Handbook of International Crises.** Oxford: Pergamon Press.

BRECHER, M. and WILKENFELD, J. (2000). **A Study of Crisis,** Ann Arbour: University of Michigan Press.

BRECHER, M., and J. WILKENFELD. (1989), **Crisis, Conflict and Instability.** Oxford: Pergamon Press.

CONFLICT BAROMETER (2012). http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2012.pdf

ÇAKMAK, H. (Ed.) (2012). **Türk Dış Politikasında 41 Kriz (1924-2012),** Ankara: Kripto Yay.

DEVLEN, B. and ÖZDAMAR, Ö. (2009). "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises". **Rethinking Realism in International Relations: Between Tradition and Innovation.** (Eds) A.Freyberg-Inan, E.Harrison and P.James. The Johns Hopkins University Press, : 136-164.

EFEGİL, E. (2011). **Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli,** Ankara: Gündoğan Yay.

EFEGİL, E. (2012). **Dış Politika Analizi: Ders Notları**, İstanbul: Nobel Yay.

EROL, M. S. VE EFEGİL, E. (2012). **Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar**, Ankara: Barış Kitap.

GALİ, B. (1992). "An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy and Related Matters" http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r120.htm

GEORGE, A. L. (1998). **Bridging the Gap: Theory and Practice in Foreign Policy,** Washington: USIP Press.

GEORGE, A. L. (Ed.) (1991). **Avoiding War: Problems of Crisis Management,** Boulder: Westview Press.

GÖZEN, R. (2004). "Türkiye ve Körfez Savaşı: Kriz Ortamında Dış Politika", **Türk Dış Politikasının Analizi,** (Der.), Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yay., : 271-309.

HERMANN, C. F. (1969). "International Crisis as a Situational Variable," in **International Politics and Foreign Policy,** revised edition, (ed.) James N. Rosenau, New York, N.Y.: Free Press , :409-421.

HERMANN, C. F. (1972). "Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crises". **International Crises: Insights from Behavior Research.** Ed. Charles F. Hermann. New York: Free Press, :187-212.

HERMANN, C. F. (1990). "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", **International Studies Quarterly,** Vol 34, No. 1, (1990):3-21.

HERMANN, C. F. (1972). "Policy Classification: A Key to the Comparitive Study of Foreign Policy", **The Analysis of International Politics**, Ed. by. James N. Rosenau, Maurice A. East, Vinvent Davies, New York, Free Press, :58-79.

HERMANN, M. G. (1980). "Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders". **International Studies Quarterly.** c. 24 s. 1, March. (1980): 7-46.

HILL, C. (2003) **The Changing Politics of Foreign Policy,** Basingstoke: Palgrave Macmillian.

HUDSON, M. V. (2012). "The History and Evolution of Foreign Policy Analysis". **Foreign Policy: Theories, Actors, Cases,** (Eds.) Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne, Oxford: Oxford University Press.

İŞYAR, Ö. G. (2009). **Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası,** Bursa: Dora Yayınları.

KESGİN, B. (2012) "Operasyonel Kod Analizi: Türk Başbakanlarının İnanç Sistemi", **Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar**, (Ed.) Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil, Ankara: Barış Kitap

MINTZ, A. and DEROUEN JR., K. (2010). **Understanding Foreign Policy Decision Making,** Cambridge: Cambridge University Press.

ÖZCAN, G. (2004). "Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci", **Türk Dış Politikasının Analizi,** Faruk Sönmezoğlu, (Der.), İstanbul: Der Yay.,: 829-894.

ÖZCAN, G. (2014). "Dış Politika Analizi", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,** (Ed.)Evren Balta, İstanbul: İletişim Yay.,

ROSE, G.(1998). "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", **World Politics**, vol. 51, no. 1 (October, 1998): 144-172.

ROSENAU, J.(1976). "The Study of Foreign Policy", James N. Rosena, Kenneth W. Thompson, Gavin Boyd, (Eds), **Wold Politics, An Introduction,** New York: Free Press.

SÖNMEZOĞLU, F. (2014). **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Der Yayınları.

SÖNMEZOĞLU, F. (Der.) (2004). **Türk Dış Politikasının Analizi,** İstanbul: Der Yay.

SWANSTRÖM, N. L.P. and WEİSSMANN, M. S. (2005). **Conflict, Conflict Prevention and Conflict Management and beyond: a conceptual exploration,** Concept Paper, Summer 2005, Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, :11

ŞENER, B. (2013), **Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010),** Ankara: Barış Kitap.

ŞIHMANTEPE, A. (2013). "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri,** Sayı 17,Yıl 9, (Nisan 2013): 127-155.

TAMÇELİK, S. (2009). **Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi,** Ankara, ODTÜ Yay.

WHITE, B. (1989) "Analysing Foreign Policy: Problems and Approaches", in Michael Clarke and Brian White (Eds.), **Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach,** Aldershot: Edward Elgar.

WILKENFELD, J. and BRECHER, M. (1988). **Crises in the Twentieth Century: Vol. II. Handbook of Foreign Policy Crises.** Oxford: Pergamon Press.

YILMAZ, S. (2012). "Teorik Çerçevede Kriz Kavramı ve Kriz Yönetimi", **Türk Dış Politikasında 41 Kriz (1924-2012),** (Ed.) Haydar Çakmak, Ankara: Kripto Yay.

BEACH, D. (2012). **Analyzing Foreign Policy,** New York: Palgrave MacMillan.

CRAIG, G. A., GEORGE, A. L. (1990). **Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time,** 2nd Ed., Oxford: Oxford University Press.

CRAIG, G. A., GEORGE, A. L. (1997). ***Güç ve Devlet Yönetimi: Günümüzün Diplomatik Sorunları,*** Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yay.

DEVLEN, B. (2008.) **Renegade Regimes and Foreign Policy Crises: Understanding Saddam Hussein, Slobodan Milosevic, and Kim Il-Sung**. VDM Verlag Dr. Müller.

ERİŞEN, C. ve KESGİN, B. (2011). "Dış Politika ve Psikolojik Unsurlar: Türk Yunan İlişkilerinin Analizi", **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi.** Cilt I. Ed. Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı. Ankara: Nobel Yayınları,:

GEORGE, A. L. (1996). **Dış Politikada Teori ve Pratik: Boşluğu Kapatan Köprü**, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yay.

GEORGE, A. L. (1997). **Forceful Persuasion: Coercive Diplomacy as an Alternative to War,** Washington: USİP Press.

GEORGE, A. L. (Ed.) (2006).**Savaştan Kaçınmak,** 3 Cilt, İstanbul: NESA Yay.

GÖNLÜBOL, M. ve Diğerleri (2000). **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara: Siyasal Kitabevi.

HAN, A. K. (2013). "Paradise Lost: A Neoclassical Realist Analysis of Turkish Foreign Policy and the Case of Turkish-Syrian Relations", **Turkey-Syria Relations: Between Enmity and Amity,** (Eds), Raymond Hinnebusch and Özlem Tür. Surrey: Ashgate.

HERMANN, C. F. (1969). "International Crises as a Situational Varible". **International Politics and Foreign Policy.** Ed. James N. Rosenau. New York: Free Press,: 409-422.

HERMANN, C. F.(1993). "Crises". **The Oxford Companion to Politics of the World.** Ed. Joel Krieger. New York: Oxford University Press,: 205-207.

HERMANN, M. G. and HERMANN, C. F. (1989). "Who Makes Foreign Policy Decisions: An Empirical Inquiry". **International Studies Quartery**. c. 33, s. 4, (December. 1989): 361-387.

HERMANN, M. G. and HERMANN, C. F. and HAGAN, J. D.(1990). "How Decision Units Shape Foreign Policy Behavior Insights from Comparative Case Studies", **American Political Science Association Meeting,** August 30-September 2, 1990, San Francisco, 309-338.

HEWITT, J. J. and WILKENFELD, J. (1999). "One-Sided Crises in The International System". **Journal of Peace Research**. c. 6, s. 3. London (1999): 309-323.

HINNEBUSCH, R. (2002). "The Middle East Regional System". **Foreign Policies of Middle East States.** Ed. Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami. London: Lynne Rienner Puslishers,: 29-55.

HOLSTI, O. R. (1989). "Theories of Crisis Decision Making", in **International Conflict and Conflict Management,** (Eds.), Robert O. Mathews, Rubinoff J. Gross-Stein Scarborough, Canada: Prentice Hall, :67-82.

İŞYAR, Ö. G. (2006). "Uluslararası Politikada Krizlerin Tanımlanması ve Yönetimi", **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler: Uluslararası Siyaset, Uluslararası Hukuk, Temel Sorunlar,** (Ed.) İdris Bal, Ankara, Lalezar Kitabevi,: 225-269.

İŞYAR, Ö. G. (2008). "Definition and Management of International Crises", **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. XIII, Number 4, Winter, (2008): 1-48.

JERVIS, R. (2007). "Hypotheses on Misperception". **Essential Readings in World Politics.** (Ed.) Karen A. Mingst ve Jack L. Snyder. Thirth Edition. New York: Norton Company,:454-479.

JONES, C. S. (1998). "The Perception Management Process", **Military Rewiev.** c. LXXVIII, s. 6. (Dec 1998-Feb 1999): 38-44.

KAARBO, J., LANTIS, J. S. and BEASLEY, R. K. (2002)."The Analyses of Foreign Policy in Comparative Perspective". **Foreign Policy From Comparative Perspective.** Ed. Ryan Beasyley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis, Michael T. Snarr. Washington: CQ Press,:1-26.

KALAYCI, R. ve YETİM, M. (2012) "Dış Politika Karar Verme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi I: ABD, Brezilya, Almanya ve Türkiye". **Dış**

Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt I. Ed. Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı. Ankara: Nobel Yayınları,:139-163.

KESGİN, B. (2011). Political Leadership and Foreign Policy in Post-Cold War Israel and Turkey, Unpublished Ph.D. dissertation, University of Kansas, Lawrence, Kansas, 2011.

LAUREN, P. G., CRAIG, G. A., GEORGE A. L. (2007). **Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time,** 4th Ed., Oxford: Oxford University Press.

LEBOW, R. N. (2007)."Classical Realism", **International Relations Theories: Dicipline And Diversity**. Ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Second Edition. Oxford: Oxford University Press, : 59-77.

LEHMANN, K.(2011). "Crises Foreign Policy as a Process of Self Organization**". Cambridge Review of International Affairs.** c. 24. s. 1. March. (2011): 27-42.

LOBELL, S. E., RİPSMAN, N. M., TALİAFERRO, JEFFREY W. (eds.) (2009). **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy.** Cambridge: Cambridge University Press.

MASGUİTA, B. B. (2002) "Domestic Politics and International Relations". **International Studies Quarterly**, c. 46 (2002): 1-9.

ORAN, B. (Ed.) (2001). **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980**, **Cilt 1,** İstanbul: İletişim Yay.

ORAN, B. (Ed.) (2003). **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1980-2001, Cilt 2,** İstanbul: İletişim Yay.

ÖZCAN, G. (2012). "Türk Dış Politikasında Sosyo-Ekonomik Yapı ve Aktörler". **21. yy'da Türk Dış Politikasının Analizi.** Der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacıoğlu, Özlem Terzi. İstanbul: Der Yayınları,: 1-55.

ÖZCAN, G. (2002)."Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı". **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası.** Der. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi,: 19-63.

ÖZCAN, G. (2010). "Aynalar Galerisi: Türkiye İsrail İlişkilerinde Yansımalar, Yanılsamalar ve Gerçekler". **Ortadoğu Analiz.** c. 2. s. 18. (2010): 36-44.

ÖZDAMAR, Ö. (2007). "Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları". **Uluslararası İlişkiler.** c. 4. s. 15. Ankara. (2007): 33-65.

ÖZDAMAR, Ö. (2012). "Dış Politika Karar Alımı Sürecinde Lider Merkezli Yaklaşım: Akılcı Tercih Kuramı ve Türkiye'nin Irak Savaşına Katılmama Kararı". **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi.** (Eds.) Rıdvan Kalaycı ve Ertan Efegil. İstanbul: Nobel Yay. :

ÖZTÜRK. O.M. (2004). **Dış Politikada Kriz Yönetimi**, Ankara: Odak Yay.

RATHBUN, B. (2008). "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism". **Security Studies**. c.17 (2008): 294-321.

RICHARSON, J. L. (1988). "Crises Management: A Critical Appraisal". **New Issues in International Crises Management**. Ed. Gilbert R. Winham. Boulder ve London: Westview Press,: 13-37.

ROSE, G. (1998). "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". **World Politics**, c. 51, s. (1998): 144-172.

ROSENTHAL, U. ve Kouzmin, A. (1997). "Crises and Crisis Management: Toward Comprehensive Decision Making". **Journal of Public Administration Research and Theory**. c.7. s. 2. (1997): 277-304.

ROTHGEB, J. M. (1995). "The Changing International Context For Foreign Policy". **Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation.** (eds) L. Neack, J. A. K. Hey and P. J. Haney. New Jersey: Prentice Hall,: 33-49.

SANCAR, M. (2000). "Global Sivil Toplum Mu?". **Birikim Dergisi,** s.130. Şubat. (2000):19-33.

SCHMIDTH, B. C. and JUNEAU, T. (2009). "Neoclassical Realism, Power and Influence" **Annual Meeting of the International Studies Association.** New York. c.15. (2009): 1-26.

SCHWELLER, R. L. (2003). "The Progressiveness of Neoclassical Realism". **Progress in International Relations Theory.** Ed. Colin Elman and Miriam Fendeus Elman. Cambrigde: The MIT Press,: 311-349.

SİNGER, D. (2006). "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi". **Uluslararası İlişkiler.** c. 3. s. 11. Güz. (2006): 3-24.

SÖNMEZOĞLU F. ve ERLER BAYIR Ö. (Der.) (2014), **Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış,** İstanbul: Der Yayınları.

TALIAFERRO, J., LOBELL, S., NORRIN, E., RIPSMAN, M. (2009). "Introduction: Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy". **Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy.** Cambridge: Cambridge University Press,: 1-42.

TAYFUR, M. F. (2005). "Dış Politika", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar.** Der. Atilla Eralp. İstanbul: İletişim Yayınları,: 73-107.

TELATAR, G. (2014). "Merkez Ülkeden Küresel Güce? AKP Dönemi Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi", **Türkiye'de Politik Değişim ve Türk Dış Politikası: Neo-Osmanlıcılığın Sosyo Politiği,** Ed: Rasim Özgür Dönmez, Bursa: Dora Yayınevi, : 257-303.

TELCİ, İ. N. (2011). "Mısır 2010", **Ortadoğu Yıllığı 2010,** Ed: Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci, İstanbul: Açılım Kitap,: 223-253.

TUĞAL, C. (2009). "Transforming Everyday Life: Islamism and Social Movement Theory". **Theory and Society**. c. 38 (2009):423-458.

UZGEL, İ. (2004). "Ordu Dış Politikanın Neresinde?". **Bir Zümre Bir Parti Türkiye'de Ordu,** Der. Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, :311-335.

UZGEL, İ. (2010). "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele". **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu.** Der. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, 2. Baskı. Ankara: Phoenix Yayınları,: 357-381.

VAN DIJK, T. A. (1994). "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları". **Medya, İktidar ve İdeoloji.** Der. Mehmet Küçük. Ankara: Ark Yayınevi, 1994: 271-312.

WALTZ, K. N. (1997). "Evaluating Theories''. **American Political Science Review**, c. 91, s. 4 (1997): 913-917.

WILKENFELD, J. and Young. K. (2006). "The Role of Mediation in Managing International Crises", **Mediating International Crises**. New York: Routledge,: 1-15.

YILMAZ, M. E. (2006). **Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü,** İstanbul: Nobel Yay.

YILMAZ, S. (2008). "Kriz Yönetimi ve Güç Kullanımı", **Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Savunma Bilimleri Dergisi,** Cilt: 7, Sayı: 1, 2008: 145-169.

PROJE KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN AKADEMİK - BİLİMSEL FAALİYETLER - YAYINLAR

(Ekim 2013 – Ekim 2015)

ULUSAL-ULUSLARARASI MAKALELER

ŞIHMANTEPE, A. (2013). "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Nisan 2013, Sayı 17,Yıl 9, ss. 127-155.

ULUSLARARASI BİLDİRİLER

AKSU, F. (2015). "Uyuşmazlık-Çatışma-Kriz Sarmalında Türkiye'nin Dış Politika Krizleri", **Güvenlik Çalışmalarında Yeni Kavramlar ve Çatışmalar Uluslararası Sempozyumu,** Gelişim Üniversitesi, İstanbul, 13 Mart 2015.

AKSU, F. (2014). "Uyuşmazlık-Çatışma-Kriz Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı ve Türkiye", **4. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu,** 16-18 Ekim 2014, Gazimağusa - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

AKSU, F. (2014). "Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye-Yunanistan İlişkileri", **Rodos ve İstanköy Türklüğü**, (Eds.)Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün, İzmir: RİOTKDD Yay., 2014, ss. 55-90.

AKSU, F. and GÜDER, S. (2014). "A Long-Lasting Foreign Policy Crisis Turkey's Military Intervention to Cyprus in its 40th Anniversary", **ECPR General Conference 2014**, Glasgow University, 3-6 September 2014.

GÜVENÇ, S. (2014). "Turkish Amphibious Operations During the Cyprus War of 1974", Prepared for **SMH Annual Meeting at Kansas City,** 3-7 April 2014

KAFDAĞLI, T. (2014). "Understanding The Mavi Marmara Crisis In Turkish-Israeli Relations", **ECPR General Conference 2014,** Glasgow University, 3-6 September 2014.

SARI ERTEM, H. and GÜRSOY, Z. (2014). "The Role of Emotions and Worldviews in Turkish Crisis Management:The Case of Syria", **ECPR General Conference 2014**, Glasgow University, 3-6 September 2014.

ŞIHMANTEPE, A. (2014). "Formulating a Model Template to Analyze Foreign Policy Crises", **ECPR General Conference 2014,** Glasgow University, 3-6 September 2014.

ÜÇBAŞ, Ü. (2014) "Neoclassical Realism in Analysing Crisis Management: The Case of Turkish Foreign Policy Crises", **ECPR General Conference 2014,** Glasgow University, 3-6 September 2014.

ULUSAL-ULUSLARARASI KİTAP İÇİNDE BÖLÜM

AKSU, F. and SARI ERTEM, H. (2016). "Introduction" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

AKSU, F. and GÜDER, S. (2016). "Turkey's Protracted Foreign Policy Conflicts: Cyprus and Aegean Crises" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

GÜRSES, Ü. (2016). "Neoclassical Realism, The Limits of Analysis and International Relations Theory" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

GÜRSOY, Z. (2016). "A Humanitarian Foreign Policy Crisis: The 1989 Migration of the Bulgarian Turks" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

KAFDAĞLI KORU, T. (2016). "Insights of The Mavi Marmara Confrontation: Analysing The Turkish Crisis Management Process" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

KÜÇÜK, A. (2016). "Non-State Actors in Turkish Foreign Policy Crises" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

ÖZCAN, G. (2016). "If the Crisis is What We Make of It: Turkey and the Uprisings in Syria" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

ÖZTIĞ, L. İ. (2016). "Border Security in Turkish Foreign Policy Crises" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

SARI ERTEM, H. (2016). "The Leaders' Emotions, Beliefs and Worldviews in Turkish Crisis Management: Case of Syrian Civil War" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

SARI ERTEM, H. (2015). "Kuzey Irak'tan 'Irak Kürdistanı'na Ankara-Erbil İlişkilerindeki Dönüşümün Siyasi ve Ekonomik Temelleri", **2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler,** (Ed.)Özden Zeynep Oktav ve Helin Sarı Ertem, İstanbul: Nobel Yay., 2015., ss. 293-330.

SARI ERTEM, H. and KARADENİZ, R. F. (2015). "İşbirliği ve Çatışma Alanlarıyla 2000'li Yıllarda Türkiye-ABD İlişkileri", **2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler,** (Ed.) Özden Zeynep Oktav ve Helin Sarı Ertem, İstanbul: Nobel Yay., 2015, ss. 113-164.

SARI ERTEM, H. (2015). "Arab Spring and the Regionalization of the Kurdish Problem - Possible Outcomes for Turkey and the GCC", **GCC-Turkey Relations: Dawn of a New Era,** (Eds.)Özden Zeynep Oktav, Helin Sarı Ertem, Cambridge: Gulf Research Center, 2015, pp. 211-246.

ŞIHMANTEPE, A. (2016). "An Integrated Model Proposal for Analysing Turkish Foreign Policy Crises" in **Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions,** (Eds.) Fuat Aksu and Helin Sarı Ertem, Cambridge: Cambridge Scholars Pub., 2016. (Forthcoming)

LİSANSÜSTÜ TEZLER (SONUÇLANAN)

AKPINAR, B. (2013). "AKP Hükümetlerinin Dış Politika Söylem ve Pratiği: İnşacı Perspektiften Bir Analiz", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2015.

BEKTAŞ, M. (2013). "Türkiye'nin Dış Politikası'nda "Kıbrıs Sorunu": Kriz Yönetimi Stratejisi Açısından Bir İnceleme", Harp Akademileri SAREN,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2013.

GÜRSOY, Z. (2013). "Türkiye- Bulgaristan İlişkilerinde 1989 Krizi: Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2013.

KAFDAĞLI, Tuğçe Kafdağlı, (2013). "Kriz Yönetimi Açısından Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2013.

KÜÇÜK, A. (2015). "Türkiye İsrail İlişkilerinde Mavi Marmara Krizi Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme" Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2015.

ŞIHMANTEPE, A. "Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Alıcının Operasyonel Kodları Süleyman Demirel Örneği", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2016.

LİSANSÜSTÜ TEZLER (DEVAM EDEN)

VURAL, H. "İran'da Dini Lider'in Dış Politika Karar Alma Sürecindeki Rolü/Etkisi", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), 2015.

BAYRAKTAR, C. "1990 Sonrası Uluslararası Krizlerde Türkiye'nin Müdahale Stratejileri", Harp Akademileri SAREN,(Doktora Tezi), 2015.

TOLLUOĞLU, A. O. "Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Kriz Yönetim Süreci ve Devlet-Devlet Dışı Aktör Tartışması", Harp Akademileri SAREN,(Doktora Tezi), 2015.

UYSAL, H. "İnsani Müdahale Harekâtlarında Çatışma ve Kriz Yönetimi: Sivil-Asker İşbirliği Tartışmaları", Harp Akademileri SAREN,(Doktora Tezi), 2014.

GÜRSES, Ü. "Neoklasik Realizm ve Türkiye'de Dış Politikanın Süreçsel Analizi", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), 2013.

YTÜ BAPK Destekli Projeler

ŞIHMANTEPE, A. "Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Alıcının Operasyonel Kodları Süleyman Demirel Örneği", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi Projesi), 2013. **YTÜ Proje No. 2014-02-03-DOP02** [2016-Tamamlandı]

GÜRSES, Ü. "Neoklasik Realizm ve Türkiye'de Dış Politikanın Süreçsel Analizi", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi Projesi), 2013. **YTÜ Proje No. 2014-02-03-DOP01**

"Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti ricali, mazinin manasız kör dövüşlerini bilir, onu hiçbir sebep ve suretle asla tekrar etmek istemez...

Hüsrev, pasaportun cebinde; fakat dönmeni değil, orada kalmanı hudut meselesini hallile sulh ve dostluk siyasetimizde muvaffak olmanı dilerim."

Mustafa Kemal Atatürk

Askeri bir başarısızlığa uğramaktansa meseleyi siyasi yönden halletmeye çalışalım.

Siyasi yenilgiye uğrasak dahi askeri yenilgiye uğramak kadar zararlı olmaz."

İsmet İnönü

"Meseleleri Mesele Yapmazsanız Ortada Mesele Kalmaz!"

Süleyman Demirel

DIŞ POLİTİKA KRİZ

Dış Politika ve Kriz İncelemeleri
Foreign Policy and Crisis Studies

Kriz İncelemeleri Serisi - 1

www.tfpcrises.org
info@tfpcrises.org

ISBN : 978-605-82965-0-3
ISBN : 978-975-605-82965-8